ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

ČZN

Review for History and Ethnography

1 | ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE | Letnik 97 Nova vrsta 62 | Str. 1–128 | 2026

Prva številka izšla leta 1904 • Coming out Since 1904

Na naslovnici gradivo iz Zbirke drobnih tiskov Centra za domoznanstvo
in posebne zbirke Univerzitetne knjižnice Maribor (izbor Gabrijela Kolbič):

Studenica pri Ptuju
1 razglednica, ZDT RZ 1 Studenice, 25364

Revija je v polnem besedilu dostopna – *Full text sources availability*:
Sistory (http://www.sistory.si), EBSCOhost Historical Abstracts with Full Text, ProQuest,
Digitalna knjižnica Slovenije (dLib.si), Digitalna knjižnica Univerze v Mariboru (DKUM)

www.czn.si
www.ukm.um.si

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

Letnik 97 – Nova vrsta 62
1. zvezek 2026

ČZN

Review for History and Ethnography

Year 97 – New Series 62
Volume 1, 2026

Maribor
2026

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE
Review for History and Ethnography

Izdajata – *Published by*
Univerza v Mariboru in Zgodovinsko društvo v Mariboru – *University of Maribor and Historical Society of Maribor*

ISSN 0590-5966 (tisk/print)
ISSN 2712-3138 (splet/online)

Uredniški odbor – *Editorial Board*
izr. prof. dr. Marjeta Ciglenečki (Slovenija) – *Marjeta Ciglenečki, PhD, Associate Professor, (Slovenia)*
red. prof. dr. Darko Darovec (Slovenija) – *Darko Darovec, PhD, Full Professor, (Slovenia)*
doc. dr. Jerneja Ferlež (Slovenija) – *Jerneja Ferlež, PhD, Assistant Professor, (Slovenia)*
Miroslava Grašič, prof. (Slovenija) – *Miroslava Grašič (Slovenia)*
red. prof. dr. Marko Jesenšek (Slovenija) – *Marko Jesenšek, PhD, Full Professor, (Slovenia)*
doc. dr. Tone Ravnikar (Slovenija) – *Tone Ravnikar, PhD, Assistant Professor, (Slovenia)*
red. prof. dr. Franc Rozman (Slovenija) – *Franc Rozman, PhD, Full Professor, (Slovenia)*
dr. Vlasta Stavbar (Slovenija) – *Vlasta Stavbar, PhD, (Slovenia)*
red. prof. dr. Igor Žiberna (Slovenija) – *Igor Žiberna, PhD, Full Professor, (Slovenia)*
dr. Marjan Žnidarič (Slovenija) – *Marjan Žnidarič, PhD, (Slovenia)*
mag. dr. Theodor Domej (Avstrija) – *Theodor Domej, PhD, (Austria)*
prof. dr. Hrvoje Petrić (Hrvaška) – *Hrvoje Petrić, PhD, (Croatia)*
dr. Peter Wiesflecker (Avstrija) – *Peter Wiesflecker, PhD, (Austria)*

Glavna in odgovorna urednica – *Chief and Responsible Editor*
dr. Vlasta Stavbar, Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor,
Gospejna 10, SI – 2000 Maribor, vlasta.stavbar@um.si

Tehnična urednica – *Tehnical editor*
Urška Zupan

Številko 1 so souredile – *Number 1 edited by*
dr. Simona Kostanjšek Brglez, mag. Lilijana Urlep, dr. Vlasta Stavbar

Prispevki na temo studeniškega samostana so objavljeni v ČZN 2025/4 in v ČZN 2026/1. – *Contributions on the topic of Studenice monastery are published in ČZN 2025-4 and 2026-1.*

Za znanstveno vsebino odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Prispevki so recenzirani. – *Authors are responsible for the scientific contents of their articles. Reprint of articles and pictures is possible only with editor's permission and source quotation. The articles have been reviewed.*
© 2025, avtorji – *Authors* CC BY-SA 4.0

Izdano z denarno pomočjo Mestne občine Maribor in Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS (ARIS). – *Published with financial help of the Maribor Municipality and the Slovenian Research and Innovation Agency (ARIS).*

Kazalo – Contents

RAZPRAVE – STUDIES

Darko Knez, *Relikvije in relikviariji iz nekdanjega samostana dominikank v Studenicah* (Relics and Reliquaries from the Former Dominican Convent in Studenice) 5

Lilijana Urlep, *Cerkveni patronat in odvetništvo na primeru Studenic: med častjo in bremenom* (Ecclesiastical Patronage and Advocacy in the Case of Studenice: Between Honour and Burden) 30

Vlasta Stavbar, *Poskus rekonstrukcije knjižne zbirke v ženskem studeniškem samostanu* (An Attempt to Reconstruct the Book Collection of the Studenice Convent) 59

Simona Kostanjšek Brglez, *Stavbna zgodovina in umetnostna dediščina studeniškega samostana v luči obnove 2022–2025* (Building History and Artistic Heritage of the Studenice Convent in the Light of the 2022–2025 Restoration) 75

ZAPISI – NOTES

Potočnik s. Meta, *Duhovnost ženskih redov. Uršulinska karizma v Sloveniji in na Štajerskem* 113

POROČILA IN OCENE – REPORTS AND REVIEWS

Primož Rajh, *140 let prihoda magdalenk v Studenice* 121

Primož Rajh, *Poročilo o razstavi Studeniški samostan v luči obnovitvenih posegov* 123

RAZPRAVE — STUDIES

Relikvije in relikviariji iz nekdanjega samostana dominikank v Studenicah

Darko Knez*

DOI: https://doi.org/10.62409/czn.309
CC BY-SA 4.0

UDK – *UDC*: 27-526.7(497.4Studenice)
Potrjeno – *Accepted*: 31. 7. 2025 | Objavljeno – *Published*: 31. 8. 2026
1.01 Izvirni znanstveni članek – *1.01 Original Scientific Article*

Darko Knez: Relikvije in relikviariji iz nekdanjega samostana dominikank v Studenicah.
Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 97=62(2026), 1, str. 5–29

Samostan dominikank v Studenicah, ustanovljen leta 1237 je kot eden prvih ženskih samostanov na Slovenskem predstavljal pomembno duhovno, kulturno in umetniško središče. Poleg arhitekturnih in zgodovinskih vrednot je samostan znan tudi po svojih 159 relikvijah različnih svetnic in svetnikov umeščenih v 29 bogato okrašenih relikviarijev. Ti so bili izdelani od konca 17. stoletja do konca devetnajstega stoletja, čeprav je večina med njimi bila izdelanih v 18. stoletju.

Ključne besede: relikvije, relikviariji, Studenice, samostani, svetnice, svetniki.

Darko Knez: Relics and Reliquaries from the Former Dominican Convent in Studenice.
Review for History and Ethnography, Maribor 97=62(2026), 1, pp. 5–29

The Dominican convent in Studenice, founded in 1237, was one of the earliest convents for women in the Slovenian lands and an important spiritual, cultural and artistic centre. In addition to its architectural and historical significance, the convent is also known for its collection of 159 relics of various female and male saints, housed in 29

* Mag. Darko Knez, (ORCID identifier 0009-0009-1795-3573), muzejski svetnik, kustos Zbirke cerkvenih predmetov, Narodni muzej Slovenije, Prešernova cesta 20, SI-1000 Ljubljana, Slovenija, darko.knez@nms.si. – *Darko Knez, MA, (ORCID identifier 0009-0009-1795-3573), Museum Councillor, Curator of the Collection of Ecclesiastical Objects, National Museum of Slovenia, Prešernova cesta 20, SI-1000 Ljubljana, Slovenia, darko.knez@nms.si*

richly decorated reliquaries. These were produced between the late 17th and the late 19th centuries, although the majority date from the 18th century.

Keywords: relics, reliquaries, Studenice, convents, female saints, male saints.

Uvod

Samostan dominikank v Studenicah, ustanovljen leta 1237 kot eden prvih ženskih samostanov na Slovenskem, je predstavljal pomembno duhovno, kulturno in umetniško središče. Poleg arhitekturnih in zgodovinskih vrednot je samostan znan tudi po svojih 29 bogato okrašenih relikviarijih. Ti dragoceni predmeti, v katere je umeščeno 159 relikvij različnih svetnic in svetnikov, pričajo o globoki veri in statusu samostana in so imeli pomembno vlogo v duhovnem življenju tamkajšnjih redovnic in vernikov. Pogosto so bili osrednji del obredov, saj so verniki v njih videli simbol neposredne povezave s svetnicami in svetniki, katerim so se priporočali.

Relikvije

Relikvije so telesni ostanki svetnikov (kosti, zobje, prameni las) ali predmeti, ki so prišli v stik z njihovim telesom (obleke, orodja mučeništva), pogosto pa tudi fragmenti svetih krajev, kot na primer koščki lesa domnevnega Kristusovega križa. V srednjeveški miselnosti so relikvije nosile božjo moč in varovale skupnost pred boleznimi, naravnimi nesrečami in duhovnimi nevarnostmi. Za samostane so bile pomemben simbol njihove svetosti in povezave z nebeško hierarhijo.

Med relikvijami v pravem pomenu ločimo večje in manjše (*reliquiae maiores seuinsignes et reliquiae exiguae*).[1] Med večje relikvije prištevamo celo svetnikovo telo[2], kot je primer sv. Fidelija v samostanski cerkvi sv. Treh kraljev v Studenicah, ali del telesa, kot so svetnikova glava, noga ali roka, kot sta na primer zapestji sv. Ane v Studenicah, lahko pa tudi kost, kot so nadlahtnica, podlahtnica in stegnenica ali del telesa, ki je bil trpinčen npr. srce ali jezik, če

[1] Ušeničnik, 432.

[2] Še en tak primer najdemo tudi v cerkvi Žalostne Matere božje na Žalostni gori nad Preserjem. Na desni strani cerkvene ladje je oltar sv. Križa s stekleno krsto, v kateri leži sv. Jukund, desno ob njegovih nogah pa je čaša »s krvjo«. Ob kronani glavi je njegova roka z upognjenimi prsti; na prsih so izvezene črke PAX, zraven pa je meč. Na sebi ima drago svileno, z zlatom in srebrom pretkano obleko. Mučenčevo telo so kartuzijani v cerkev prenesli leta 1737 iz samostana Bistra, tamkajšnji menihi pa so ga dobili iz Rima, iz katakomb sv. Kalista.

je čudežno ohranjen. Manjša relikvija je lahko samo delček nekega svetnika ali blaženega, čigar kult je Cerkev odobrila,[3] in takšnih je večina relikvij v studeniškem samostanu. Včasih gre za predmet, ki se ga je svetnik le dotaknil, na primer za oblačilo. Takšne predmete so častili z odobravanjem Cerkve, saj so od apostolskih časov do danes svetniki tisti člani Cerkve, ki so izkazovali herojski pogum in krepost oziroma so umrli za vero (Cerkev, krščanstvo). Zato jih Cerkev časti kot izjemno svete. Ostankom svetnikov so izkazovali posebno spoštovanje, tudi s posnemanjem njihovih vrlin.[4] Večje relikvije praviloma hranijo v cerkvi; v javnem ali poljavnem oratoriju, zasebnem oratoriju ali zasebni hiši pa le z izrecnim škofovim dovoljenjem. Manjše relikvije smejo verniki imeti doma in jih podobno častiti; lahko jih tudi pobožno nosijo s seboj.[5]

Slika 1: Nekdanja samostanska cerkev sv. Treh kraljev v Studenicah (foto: Igor Vidmar)

V širšem pomenu so relikvije tudi predmeti, ki so bili z dotično osebo neposredno povezani (obleka, mučilno orodje). Tem ostankom se pripisuje

[3] Zakonik cerkvenega prava, 476.
[4] https://The catholic community forum, http://www.catholic-forum.com/saints/ncd-07032.htm, (obiskano: 15. 7. 2025).
[5] Ušeničnik, 432.

čudodelna moč. Hranjenje »ostankov« mučencev zasledimo že v obdobju katakomb, ko so mučeniška telesa polagali v arkosolije ali sarkofage.[6]

Ta praksa se je razširila tudi zunaj Rima. Ko se je preganjanje kristjanov končalo, so zaradi pomanjkanja celih teles spravljali v posebne posodice (relikviarije) samo njihove dele in jih častili, kakor da je telo celo.

Krščanstvo loči relikvije po pomembnosti.[7]

Relikvije prvega reda so Jezusovi telesni ostanki (sveti prepucij,[8] Jezusov noht,[9] sveta kri[10] ipd.), predmeti, ki so bili tesno povezani z dogodki iz Jezusovega življenja (jasli, sveti križ,[11] torinski prt[12] ipd.) ter telesni ostanki svetnikov, zlasti mučencev (kosti, lasje, udi idr.).

Relikvije drugega reda so osebni predmeti svetnikov (oblačila, obutev, pisma, molitvenik, križ, rožni venec, orodje, ki ga je svetnik uporabljal oziroma s katerim so ga mučili, ipd.). Gre torej za predmete, ki jih je svetnik nosil, oziroma predmete, ki jih je svetnik posedoval ali pogosto uporabljal.[13] Bolj kot je bil predmet pomemben v svetnikovem življenju, bolj je bil cenjen.

Relikvije tretjega reda so predmeti (zlasti kosi blaga), ki so se dotaknili svetnikovega telesa (ali tudi njegovega relikviarija) po njegovi smrti. Med te relikvije spada vse, s čimer so se dotaknili relikvije prvega ali drugega reda.

Pomembnost relikvij določajo še druga merila. Relikvije mučencev, denimo, so praviloma bolj cenjene kot relikvije drugih svetnikov; bolj so čislane tudi takšne, za katere ni videti, da jih je načel zob časa. Občasno je njihovo čaščenje doseglo absurdne razsežnosti, kot na primer takrat, ko so verniki častili dve lobanji Janeza Krstnika.[14]

---

[6] Polonyi, 9–10.

[7] Brauneck, 69–71.

[8] Koža, ki obdaja zunanji del moškega spolnega uda in je ostanek Jezusovega obrezovanja v mladosti.

[9] Hengstler in Stocker, 144.

[10] Shalem, 405.

[11] Sveti križ ali kosi Jezusovega križa, ki jih je Konstantin Veliki (307–337) podaril krščanski cerkvi, sodijo med prve in hkrati najpogostejše relikvije.

[12] Intrigillo: Na malo več kot štiri metre dolgem in en meter širokem kosu lanenega platna, ki velja za najstarejšo relikvijo iz krščanskih časov in je shranjen v katedrali sv. Janeza Krstnika v Torinu, je lepo viden prsni in hrbtni odtis bradatega moža z dolgimi lasmi. Silhueta je vidna le, če jo opazujemo z oddaljenosti dobrih dveh metrov. Na platnu so vidni številni rjavkasti madeži, ki nakazujejo rane križanega. Na levi strani odtisa je vidna rana v predelu prsnega koša. Po prepričanju številnih vernikov je to prt, v katerega so zavili umrlega Jezusa. S tem mnenjem se strinja večina znanstvenikov, ki so prt analizirali, obstajajo pa tudi nekateri razlogi za nasprotno prepričanje.

[13] Brauneck, 70.

[14] Herod (39–4 pr. n. št.) se je poročil s Herodiado, ki pa je bila že poročena s Herodovim bratom Filipom. Janez je to ostro obsojal, zaradi česar ga je Herod zaprl. Malo pozneje je Herod praznoval rojstni dan in priredil veliko gostijo. Herodiadina hčerka Saloma je s svojim plesom Heroda tako navdušila, da ji je bil pripravljen dati za nagrado kar koli.

Zanimiva je tudi zgodba svetnika, ki se ga časti, čeprav ni bilo njegovih relikvij. Gre namreč za sv. Janeza Evangelista,[15] ki naj bi bil med apostoli Jezusu najljubši in je vse svoje življenje oznanjal ljubezen, ki naj druži vernike. Ljudem ni bil blizu samo zavoljo ljubezni, ki jo je oznanjal, ampak tudi zavoljo skrivnosti, ki ga obdaja, kajti ko so odprli njegov grob, da bi dobili relikvije za cerkev, ki so mu jo hoteli posvetiti v Carigradu, ni bilo ostankov trupla, ampak samo bel prah.[16]

Čaščenje relikvij

Čaščenje relikvij je ena od oblik ljudske pobožnosti, ki se opira na verovanje, da imajo ostanki telesa ali predmetov svetega človeka čudežno moč (od tod v nekaterih slovanskih jezikih izraz »svete moči«). Čaščenje relikvij (pri procesijah z dotikanjem ali poljubljanjem) pomeni svetnikovo navzočnost in prenos čudodelne moči.

Najstarejše zgodovinsko poročilo o čaščenju mučencev in njihovih relikvij sega v sredo 2. stoletja, ko je bil opisan pogreb sv. Polikarpa iz Smirne. V opisu beremo: »Stotnik ga je dal položiti na sredo grmade in sežgati, kakor je pri njih navada. Tako smo kasneje pobrali njegove kosti, dragocenejše od draguljev in imenitnejše od zlata, in jih na primernem kraju shranili. Tu se bomo, kakor bo šlo, z radostjo in veseljem zbirali ter z Gospodovo pomočjo obhajali rojstni dan njihovega mučeništva v spomin njim, ki so boj že končali, in za

Herodiada jo je pregovorila, naj zahteva glavo Janeza Krstnika na pladnju. Herod sicer Janeza ni mislil usmrtiti, a je ustregel tej čudaški želji in ukazal Janezu odsekati glavo. Truplo brez glave so izročili Janezovim učencem, da so ga pokopali. Posmrtne ostanke Janeza Krstnika je cesar Julijan Apostata dal sežgati. Janezova verska skupnost je ostala aktivna tudi po njegovi smrti. Po nekaterih virih so se njegovi učenci sčasoma pridružili Jezusovim, prvim kristjanom; po drugih virih pa je mogoče sklepati, da sta bili to še dolgo ločeni skupini, v nekem smislu celo konkurenčni. Janeza Krstnika zelo častijo vse glavne krščanske cerkve. Za večino kristjanov pomeni Janez Krstnik stično točko med Staro in Novo zavezo. Pogosto ga štejejo za zadnjega velikega preroka Stare zaveze, po drugi strani pa je Janez tisti, ki je pripravil pot Jezusu.

Janez Krstnik po katoliškem in po pravoslavnem koledarju goduje 24. junija. Godovni dan zaznamuje obletnico njegovega rojstva. Slovenci ga imenujemo kres ali kresni dan, saj je marsikje v navadi, da na ta dan kurijo kresove. Pregovor *Ob kresi se dan obesi* nas spominja na dejstvo, da se po poletnem Sončevem obratu dnevi začnejo krajšati.

Spomin na smrt Janeza Krstnika se po katoliškem in po pravoslavnem koledarju praznuje 29. avgusta. Praznik se uradno imenuje »mučeništvo Janeza Krstnika«, ljudsko ime zanj pa je tudi »Janez brez glave«.

[15] Sv. Janez (27. december, šentjanževo). Na Slovenskem mu je posvečenih blizu 40 cerkva.

[16] Curti, 25.

vajo in pripravo njim, ki jih še čaka.«[17] Od 5. stoletja so bila pogosta romanja v Jeruzalem na Jezusov grob,[18] k sv. Petru v Rim in na grobove apostolov in mučencev (Lavrencija, Pankracija in drugih), v Carigrad pa k relikvijam Svetih treh kraljev, ki so bile v času križarskih vojn prenesene v Köln.[19]

Cerkev je priporočala, naj se relikvije ne postavljajo na oltar, na katerem je izpostavljeno Najsvetejše[20], lahko pa so se na kak drug oltar dajale relikvije svetnikov, katerih god so tisti dan praznovali. Poljubljanje ali blagoslov z njimi ni bil dovoljen, dokler je bilo na glavnem oltarju izpostavljeno sveto Rešnje telo. Relikvije je bilo prepovedano postavljati na ali pod tabernakelj ali celo vanj. Ko so bile relikvije izpostavljene čaščenju, sta morali na oltarju goreti dve sveči.

Relikvije so lahko nosili v procesiji in z njimi blagoslavljali vernike. Mašnik, ki je dajal blagoslov, se je pred svetinjami priklonil in je lahko svetinje dvakrat pokadil. Nato je molče in brez veluma podelil blagoslov in dal vernikom možnost, da poljubijo svetinje. Verniki so poljubljali steklo posode, v kateri so relikvije shranjene, ali svilnati ovoj, ki je pokrival relikvije.[21]

Javno so se smele izpostavljati samo relikvije tistih svetnikov in mučencev, ki jih je Cerkev že razglasila za svetnike oziroma so njihova imena že v martirologiju. Do konca 19. stoletja, ko je Cerkev to izrecno prepovedala, je bila navada in celo zapoved, da so relikvije, ki so jih hranili v posebnih posodah, postavljali na oltar in jih dajali vernikom poljubljati.[22] Poleg tega, da so bile skrinje z relikvijami na oltarjih in da so jih prenašali v procesijah, so jih uporabljali tudi za zdravljenje in pridobivanje drugih milosti.

Kristjani so že od začetka posebno častili ostanke mučencev, pozneje pa tudi drugih svetnikov. Že sv. Janez Krizostom si je želel iti v Rim, da bi videl ječe in verige sv. Pavla. V zgodnjem krščanstvu je bila ustaljena praksa, da se maša opravlja nad grobom mučencev. Ko novih mučencev ni bilo več, cerkve pa so se gradile pogosteje, so iz Rima pošiljali v vsako novo cerkev sprva telesa, nato dele teles, končno pa samo še delčke mučencev, ki naj bi jih po običaju med posvečevanjem cerkva vgradili pod oltar ali vanj. Ker je bilo povpraševanje zelo veliko, so relikvije drobili na manjše dele, zato jih je bilo vedno več.[23]

---

[17] Lukman, 10.
[18] Hengstler in Stocker, 75–78.
[19] Shalem. 395–397.
[20] Najsvetejši zakrament krščanstva (kratko tudi Najsvetejše) je hostija, posvečena v evharističnem obredu. Na začetku obreda čaščenja Najsvetejšega duhovnik položi posvečeno hostijo v monštranco, ki jo potem slovesno pokaže vernikom.
[21] Ušeničnik, 434–435.
[22] Flis, 88.
[23] Amon, 296.

Slika 2: Baročni veliki oltar iz leta 1718, pripisan kiparju Gregorju Božiču (foto: Darko Knez)

Sliki 2 a, b: Relikviarija z osmimi relikvijami na velikem oltarju (foto: Tomaž Lauko)

Začel se je uveljavljati sistem patrocinijev, kar pomeni, da je vsaka fara dobila svojega svetnika, mu posvetila glavni oltar in pogosto vanj vzidala relikvije ali pa jih izpostavila v posebnem relikviariju. V 6. stoletju na Zahodu ni bilo več oltarja brez relikvij. Grob z relikvijami je bil v zgodnjem srednjem veku praviloma pod vznožjem oltarja. Iz tega je nastala konfesija,[24] pozneje pa kripta. Ob koncu 11. stoletja so krste z relikvijami začeli polagati za oltar, v prostor med oltarjem in steno apside, ki se imenuje *martyrium*. Nekoliko pozneje so relikvije polagali v sklop stolpičev, ki nosijo menzo, od 15. stoletja pa v oltar pod *supedanej* ali v *stipes*.[25] Ker je reformacija zavrnila čaščenje relikvij, se je tridentinski koncil[26] izrecno zavzel za to prakso, zato so po tridentinskem koncilu, ob koncu 16. stoletja relikvije dajali v majhno kamnito ploščo v sredini menze (*petra sacra*). Še danes Cerkev priporoča, da se ob vsaki posvetitvi novega oltarja vzidajo relikvije mučencev ali svetnikov samo še pod oltar, torej pod oltarno menzo in ne več vanjo.[27] Temu rečemo grobek.

Kristjani so relikvijam svetnikov pogosto pripisovali čudodelno moč in jih s tem povzdigovali v nekakšne magične predmete. Tak odnos do relikvij je mejil na idolatrijo,[28] proti čemur so nastopili številni protestanti,[29] zato v protestantskih skupnostih navadno ne častijo relikvij, saj so proti pretiranim materialnim vidikom vere, predvsem proti odpustkom in relikvijam.[30]

---

[24] Konfesija (latinsko: confessio »izpoved, priznanje«). V zgodnjekrščanskih in zgodnjesrednjeveških cerkvah grob mučenca ali svetnika pod oltarjem. Sprva je bil to zaprt sarkofag, vzidan v oltar ali pod njim. Kasneje (od 6. stoletja naprej) so v oltarno steno naredili majhno okno ali preprosto luknjo, skozi katero je bilo mogoče videti sarkofag (fenestella confessionis »okno za spoved«); iz tega se je sčasoma razvila komora za sarkofag pod oltarjem, ki je postala dostopna ljudem, nato pa v romanskem obdobju večji oblikovan prostor z oboki in stebri (kripta).

[25] *Stipes* (latinsko: »deblo, hlod«). Del oltarja, na katerem počiva menza. V prejšnjih obdobjih je bil to eden od štirih nog, od predromanskega obdobja naprej pa je bil *stipes* zgrajen iz klesanega ali lomljenega kamna z ometom. Od 14. stoletja so pred njim postavili antependij.

[26] Tridentinski koncil je z dolgimi vmesnimi premori potekal osemnajst let (1545– 1563) in je bil odgovor na reformacijo, ki je v tistem času preplavila pol Evrope. Njegov namen je bil ljudem, zlasti pa kleru, zapovedati stare dogme in presoditi, kakšni ukrepi so še potrebni. Ta veliki cerkveni zbor je potekal v Tridentu (danes Trento, Italija) in Bologni. Na koncilu so vpeljali Katekizem rimskokatoliške Cerkve, določili standarde obredov v Cerkvi in dokončno potrdili svetopisemski kánon.

[27] Zakonik cerkvenega prava, Kanon 1237; Splošna ureditev rimskega misala št. 266.

[28] Idolatrija (grško εἴδωλον [eidolon, idolon] = idol, malik; grško λατρεία [latria, latrija] = molitev, čaščenje, enačenje z bogom) ali malikovanje je versko dejanje, pri katerem verniki častijo predmet, osebo ali tudi pojem kot Boga. Tak predmet imenujemo idol ali malik. Idolatrija je za sodobne jude, kristjane in muslimane greh proti Božjim zapovedim. Sveto pismo idolatrijo izrecno prepoveduje in kot svarilni zgled navaja jude, ki so molili k zlatemu teletu.

[29] Polonyi, 14.

[30] Protestanti so v 16. stoletju uničili veliko relikvij in relikviarijev.

Sčasoma se je v katoličtvu odnos do relikvij nekoliko umiril in danes le redki katoliki pripisujejo relikvijam magično moč – ob relikvijah se sedaj spominjajo svetnikov in njihovih slavnih del.

Čaščenje relikvij je tesno povezano z romanji. Od začetkov je to živ proces in njegove vsebine so se v času spreminjale. Romanje ni bilo nikoli samo versko dejanje; v ozadju so bili največkrat tudi turistično-trgovski motivi. Eden teh motivov so bile tudi privlačne relikvije v krajevni cerkvi, kar je posredno polnilo obrtniške in mestne blagajne. Ne samo telesne relikvije, tudi spominski predmeti, predvsem mučeniško orodje, so priklicali v življenje marsikatero božjo pot. To velja zlasti za Jezusov križ, ki so ga od leta 350 kazali v Jeruzalemu in romarji so njegove drobce kot dragocen spomin raznesli po vsem krščanskem svetu.[31]

Vse to je pospeševalo potvarjanje svetega, vodilo je do goljufij, kraj in ropanj relikvij ter prinašalo nevarnost napeljevanja v vraževerje. Omejitveni ukrepi oblasti, grobe šale in končno kritika humanistov kažejo na te senčne strani čaščenja relikvij.

Relikviariji

Relikviarij je posodica, v kateri se hranijo ali razstavljajo relikvije, torej ostanki kosti, obleke ali predmeta, ki se nanaša na svetnika oziroma kakšno drugo sveto moč. Že od zgodnjega krščanstva so relikvije hranili v posebnih skrinjah oziroma škatlah (relikviarijih). Obstoj relikviarijev je v krščanstvu izpričan že v 4. stoletju. V tistem času relikviariji mučencev niso stali le na cerkvenih površinah, ampak so bili nameščeni ob poteh, tako kot danes kapelice. Teh Cerkev ni mogla nadzorovati in s tem tudi ne tega, koga bodo ljudje častili, saj se je preprosto ljudstvo pogosto lažje identificiralo z bližnjimi mučenci in njihovimi navadami ter vrednotami kakor pa z daljnimi tujci.

V 10. stoletju so začeli k oltarju postavljati relikviarije, v poznem srednjem veku pa so relikviarije vedno pogosteje izdelali v podobi poprsja ali okončin in obliki monštranc.[32]

Relikviarij je lahko zelo majhen – npr. škatlica, ki vsebuje svetnikov noht. Obstajajo tudi veliki oltarni relikviariji oziroma taki, v katerih je celotno truplo svetnika, kot je primer relikviarija s truplom sv. Fidelija v studeniškem samostanu. Relikviariji so pogosto pozlačeni in bogato okrašeni. Marsikateri ima tudi veliko umetniško vrednost. Izdelani so iz različnih materialov, najpogosteje iz žlahtnih, kot so srebro, zlato, kristal, slonova kost, nekateri pa so

[31] Dolenc, 11.
[32] Sauer, 39.

Slika 3: Levi slavoločni oltar sv. Križa iz leta 1708,
pripisan kiparju Mihaelu Pogačniku (foto: Darko Knez)

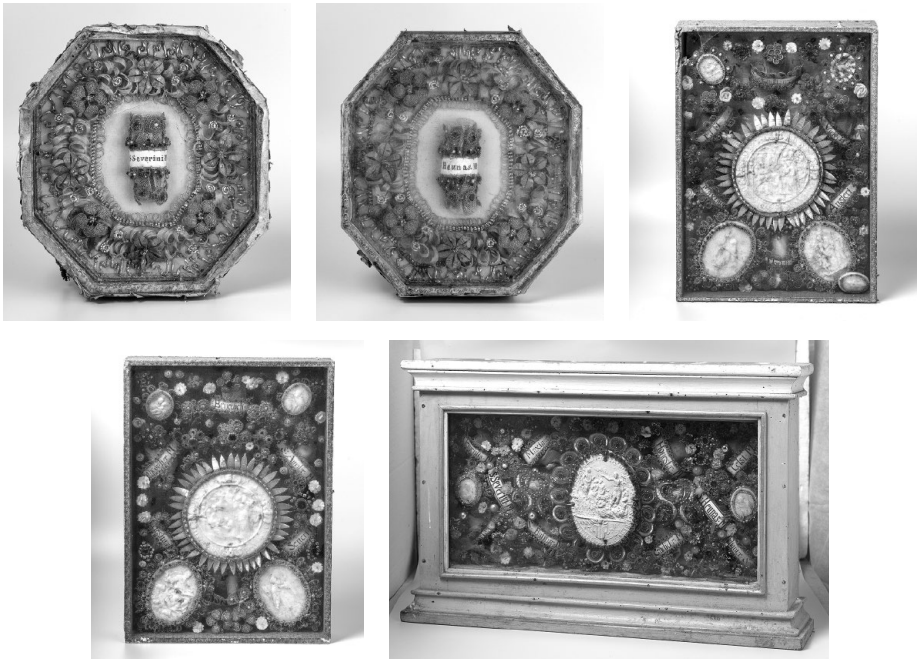

Slike 3 a, b, c, d, e: Relikviariji na slavoločnem oltarju sv. Križa (foto: Tomaž Lauko)

tudi iz lesa. Relikviarij v rokah neke osebe ali nošen v obhodu redno označuje prenos moči ali posvetitev cerkve.

Samostani, cerkve in zasebniki so pridno zbirali relikvije; tako so v pomembnejših ustanovah zbrali bogate zaklade relikvij; le skromen del je bil porazdeljen med preostale cerkve. Pogosto so med relikvijami tudi druge redkosti in zanimivosti. Najpomembnejše zbirke relikvij (npr. v grajski cerkvi v Wittenbergu, cesarski zaklad v Nürnbergu) so redno razkazovali ob slavnostnih izpostavljanjih, med katerimi si je vernik lahko pridobil z obsežnostjo zbirke sorazmerno število odpustkov, ki so jih branja veščim interesentom opisovale posebne knjige svetinj.[33] Večina evropskih cerkva je imela posebne zakladnice, deželni veljaki pa so imeli umetnostne sobane, kjer so ob relikviarijih hranili tudi druge dragocenosti. Mnoge med njimi se niso ohranile. Bolj izpostavljene so na primer v Italiji zakladnica sv. Marka v Benetkah, sv. Antona v Padovi, cerkev sv. Lorenca v Firencah, zakladnice v Španiji, na Portugalskem in v Franciji. Izpostavljam tudi znano zbirko sakralne umetnosti v Aachnu v Nemčiji; v Avstriji pa sta za nas zanimivi zakladnici na Dunaju in v Salzburgu. Bogate so bile tudi zakladnice na Madžarskem, Češkem, Hrvaškem in številne druge.[34] Spisek še daleč ni popoln, a daje vtis, kako številni so zakladi, od katerih mnogi še danes obstajajo. Manjše zakladnice, ki se ne morejo kosati z omenjenimi, so bile tudi v naših samostanih in cerkvah.

Relikviarije so izdelovali različni mojstri; v studeniških primerih so to bili predvsem kiparji, notranjost relikviarijev in okraševanje pa je bilo v domeni nun. Ti umetniško izdelani relikviariji so imeli tudi okrasno vlogo, saj so bili nemalokrat sestavni del oltarjev.

Relikviariji so tudi v studeniškem samostanu igrali ključno vlogo pri obredih, povezanih s praznovanji svetnikov ter pri posvečenju novih članic samostana. Ohranjeni zapisi iz 17. stoletja pričajo o posebnih obredih, med katerimi so v procesiji nosili relikvije in z njimi blagoslavljali navzoče vernike.[35]

Nunsko samostansko delo v Studenicah

Nunam v samostanu Studenice je bilo zaupano več pomembnih nalog, med katerimi so bile tudi izdelava in vzdrževanje liturgičnih predmetov, vključno z relikviariji. Dominikanke so bile znane po svojem natančnem ročnem delu, vezanju knjig, prepisovanju rokopisov in izdelavi vezenin za liturgična

[33] Amon, 296.
[34] Hernmarck, 322–323.
[35] Mlinarič, 83-145.

oblačila. Relikviariji so bili pogosto okrašeni s tkaninami, vezenimi z zlatimi in srebrnimi nitmi, kar je poudarjalo njihovo sveto naravo.

Redovnice so se po samostanih specializirale za umetniško izdelovanje okraskov za relikviarije ter zavijanje in okraševanje relikvij, kakor tudi za njihovo vdelovanje v relikviarije. Tako so tudi studeniške nune relikvije večinoma povile s svilenimi trakovi bele ali roza, včasih tudi zlate barve. Podlaga za studeniške relikvije je večinoma rdeča svila. Vse relikvije imajo napisne listke. Na zvitem papirju je zlat ali rdeč rob in nanj je spretna nunska roka izpisala z rdečim, zlatim ali črnim tušem ime svetnika/svetnice oziroma mučenca/mučenke ter pogosto ime pokojne redovnice, katere relikvija oziroma ostanek je zavit.

Na napisnih listkih za imenom je večinoma napisana črka M, kar v latinščini pomeni *Martyr* torej – mučenec oziroma mučenka, včasih pa pred imenom piše V. M. kar v latinščini pomeni *Virgo et Martyr,* torej devica in mučenka.

Ker so redovnice same razvile to spretnost izdelave tovrstnega okraševanja notranjosti relikviarijev in drugih devocionalij, rečemo temu samostansko delo.

V Cerkvi sv. Treh kraljev v Studenicah v omari na nunskem koru še vedno hranijo orodja, s katerim so studeniške nune izdelovale tovrstno okrasje. V isti omari je shranjen tudi kalup za izdelovanje medaljonov z različnimi svetniškimi prizori. Ti medaljoni so praviloma izdelani iz barvanega voska in so bili v osrednjem delu relikviarijev. V studeniške relikviarije je umeščenih 32 različnih medaljonov. Nune v Studenicah so iz voska izdelovale tudi različne svete podobe, kakor so Praški Jezuščki in druge svetniške podobe.

Prav tako so v Studenicah ohranjene škatlice z različnimi perlicami, zlatimi, srebrnimi in raznobarvnimi žicami, posebej izdelanimi listki in rožicami, celo rože, izdelane iz keramike, kar nakazuje, da so vse to izdelovale redovnice. Poleg tega so nune skrbele za ustrezno shranjevanje relikvij in njihovo uporabo v bogoslužju.

Izdelovanje okraskov je bila ena izmed tradicionalnih dejavnosti, ki so jih redovnice v samostanih opravljale v zgodovini. Ta praksa je imela globoke duhovne in praktične korenine, saj je predstavljala način izražanja predanosti Bogu; hkrati je omogočala samostanom, da so z izdelki zagotavljali določene prihodke.

Relikviariji v samostanu Studenice

Zbiranje relikvij s strani samostanov, cerkva in zasebnikov je privedlo do bogatih zbirk relikvij in relikviarijev. Ena takšnih zbirk so nedvomno tudi

Slika 4: Karmelski oltar iz okoli leta 1770 v stranski kapeli, pripisan kiparju Jožefu Holzingerju (foto: Darko Knez)

Sliki 4 a, b: Relikviarija v stranski kapeli s Karmelskim oltarjem (foto: Tomaž Lauko)

relikviariji iz nekdanjega samostana dominikank v Studenicah, ki sodijo med tri najpomembnejše tovrstne zbirke v Sloveniji. Prava med njimi je zbirka relikviarijev Muzeja krščanstva na Slovenskem v Stični, kjer hranijo 72 relikviarijev in v njih 670 relikvij, izdelanih med 17. in 20. stoletjem.[36] Druga je Zbirka Oddelka za zgodovino in uporabno umetnost Narodnega muzeja Slovenije, kjer hranijo 65 relikviarijev z 204 relikvijami.[37] Nato sledi 29 relikviarijev in 159 relikvij različnih svetnikov in svetnic, ohranjenih v nekdanji samostanski cerkvi dominikank v Studenicah. Ti relikviariji po obliki ne odstopajo od relikviarijev v drugih zbirkah in večinoma gre za ovalne, trikotne ali pravokotne pozlačene in rezbarjene okvirje s steklenim zaščitnim pokrovom. Izdelani so bili od konca 17. stoletja do konca devetnajstega stoletja, čeprav je večina med njimi bila izdelana v 18. stoletju.

Dvanajst relikviarijev je na petih oltarjih v samostanski cerkvi. Od teh sta dva relikviarija, ki ju je leta 1718 izdelal slovenski baročni kipar Gregor Božič in sta na velikem baročnem oltarju sv. Treh kraljev iz leta 1718, ki ga je prav tako izdelal Božič, po eden na vsaki strani tabernaklja.[38] Gre za razgibana prostostoječa okvirja, ki se proti vrhu ožita in sta okrašena z rokokojsko in poznorokokojsko ornamentiko.[39]

Dva relikviarija, ki ju je okoli leta 1770 izdelal mariborski kipar Jožef Holzinger, sta umeščena na baročnim Karmelskem oltarju, ki ga je prav tako izdelal Holzinger, v stranski severni kapeli. Njegov je tudi sarkofag na stranskem oltarju, v katerem je sv. Fidelij, ki so ga leta 1778 prinesli iz Rima. Tudi sarkofag je Holzinger izdelal okoli leta 1770.[40]

Pet relikviarijev, ki jih je leta 1708 izdelal slovenski kipar Mihael Pogačnik iz Slovenskih Konjic, je razporejenih po stranskem baročnem oltarju sv. Križa, ki ga je prav tako izdelal Pogačnik.[41] Med temi po kakovosti okrasov in velikosti relikvij izstopata relikviarija mučencev, Sv. Severina in sv. Heunasa, s po eno relikvijo.

V stranski kapeli Rožnovenske Matere Božje so na baročnim oltarju še trije relikviariji Mihaela Pogačnika iz leta okoli 1725. Tudi stranski baročni oltar (Lurške Matere Božje, prej Marije Matere Usmiljenja) iz leta 1723 je

[36] Knez 2008,0 17.
[37] Knez 2014, 6.
[38] Korpnik, 136-141.
[39] Kostanjšek Brglez II, 36.
[40] https://foto-zgodbe.blogspot.com/2020/07/studenice-domovanje-dominikank-in.html, (obiskano: 15. 7. 2025).
[41] https://foto-zgodbe.blogspot.com/2020/07/studenice-domovanje-dominikank-in.html, (obiskano: 15. 7. 2025).

Slika 5: Niša s sarkofagom s posmrtnimi ostanki rimskega mučenca sv. Fidelija, ki so jih leta 1778 prinesli iz Rima. Sarkofag iz okoli leta 1778 je pripisan Jožefu Holzingerju (foto: Tomaž Lauko).

Sliki 6 a, b: Relikviarij z zapestjem prednice (priorice) studeniškega samostana med letoma 1478 in 1487, Ane Limberške (foto: Tomaž Lauko)

delo slovenskega kiparja Mihaela Pogačnika iz Slovenskih Konjic,[42] vendar na njem ni relikviarijev.

Devet relikviarijev je razporejenih na zaprtem nunskem koru v cerkvi sv. Treh kraljev v samostanu dominikank v Studenicah, kjer so redovnice ločene od ostalih spremljale mašo. Osem relikviarijev pa je v omari, postavljeni v bivšem prehodu v nunskem koru. V isti omari so spravljena tudi orodja in različni materiali, ki so jih nune uporabljale za okraševanje relikvij. Vse te relikviarije so v celoti okrasile studeniške dominikanke.

Največji relikviarij studeniškega samostana je na desnem stranskem oltarju v samostanski cerkvi, kjer je steklena krsta s truplom mučenca Fidelija iz katakomb sv. Priscile v Rimu, ki je bi bilo v samostan dominikank v Studenice prenešeno leta 1778; tega so studeniške dominikanke samo okrasile. Ta je tudi najbolj prepoznan in izpostavljen. Gre za relikviarij s truplom domnevnega sv. Fidelija v beli pozlačeni krsti s krono na glavi, čigar bela obleka je nekoč bila opremljena z zlatom in srebrom ter z nekaj briljanti in biseri v stranskem oltarju na desni strani v cerkvi sv. Treh kraljev v Studenicah. Fidelij z zlatim čipkastim ovratnikom je obut v visoke rdeče škornje, ki so okrašeni z zlatimi nitmi, na rokah pa ima bele rokavice z vezenino. Krona na njegovi glavi je bila okrašena z zlatimi nitmi in poldragimi kamni ter križem na vrhu, a so jo s še nekaterimi drugimi predmeti leta 1931 ukradli. Takratna priorica magdalenk Bernarda Pohl je iz starega očiščenega materiala naredila novo knežjo krono,[43] ki je še danes na glavi sv. Fidelija v stekleni krsti v studeniški cerkvi. Ob truplu je steklena je čaša z »njegovo krvjo«, simbolom njegovega mučeništva.

V spodnjem delu krste so izvlečne palice, da so krsto lahko prinesli in namestili v cerkev; hkrati je možno, da so to krsto s sv. Fidelijem tudi kdaj nosili v procesiji, vendar o tem ni ohranjenih nobenih podatkov.

Mlinarič navaja, da je to kapucin Fidelij iz Singmaringena.[44] Ampak menim, da to ne drži, saj telo pravega Fidelija iz Singmaringena leži v stolnici v švicarskem Churu, glava pa v kapucinski cerkvi v Feldkirchu v Avstriji. Poleg tega so kapucini v rjavem habitu, ta Fidelij pa ima krono in belo oblačilo, pa še razkošen je bil, kapucini pa so revni – torej to zagotovo ni Fidelij iz Singmaringena. Bolj verjetno je, da gre za truplo sv. Fidelija, ki je bil škof v Meridi v Španiji in je umrl leta 570.[45]

---

[42] https://foto-zgodbe.blogspot.com/2020/07/studenice-domovanje-dominikank-in.html, (obiskano: 15. 7. 2025).
[43] Kostanjšek Brglez III, 55.
[44] Mlinarič, 155.
[45] Thompson, 44.

Slika 7: Nunski kor v samostanski cerkvi v Studenicah (foto: Tomaž Lauko)

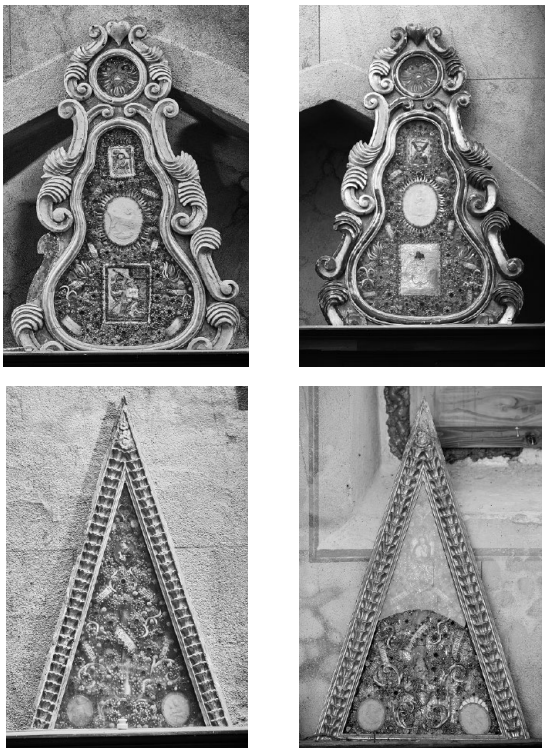

Slike 7 a, b, c, d: Relikviariji na nunskem koru (foto: Tomaž Lauko)

Truplo mučenca iz Rima je bilo v samostansko cerkev v Studenice pripeljano z velikimi slovesnostmi četrto velikonočno nedeljo 17. maja 1778. Avtentiko oziroma potrdilo o pristnosti relikvije je po naročilu drugega goriškega nadškofa Rudolfa Jožefa grofa Edlinga izdal celjski opat in arhidiakon Savinjske doline in Dravskega polja Martin Ferdinand Bartholotti 20. maja 1778. Iz župnišča kjer je bila shranjena, je izginila med drugo svetovno vojno.[46] Priorica, med leti 1767 in 1780, v času prenosa relikvij, je bila Marija Johanna Nepomucena Pettauer.[47]

Ko je bil studeniški samostan leta 1782 z dvornim dekretom cesarja Jožefa II. razpuščen, je bil opravljen popis dragocenih predmetov in na tem popisu je bil tudi oltar sv. Fidelija, ocenjen na 120 goldinarjev.[48]

Takšni relikviariji, ki hranijo celo truplo kakšnega svetnika so zelo redki. Na Slovenskem poznamo še vsaj dva takšna primera. Prvi je sv. Agapit, ki leži v stekleni krsti pod stranskim oltarjem Marije Brezmadežne v cerkvi Svetega Lenarta v Novi Cerkvi. Oblačila in okrasje sv. Agapita, kot tudi okrasje drugih relikviarijev, ki jih hranijo v cerkvi Svetega Lenarta v Novi Cerkvi, so prav tako izdelale redovnice v Studenicah. Drugi primer je sv. Jukund v cerkvi Žalostne Matere božje na Žalostni gori nad Preserjem na Ljubljanskem barju.[49] Na desni strani cerkvene ladje je oltar sv. Križa s stekleno krsto, v kateri leži sv. Jukund, desno ob njegovih nogah pa je čaša »s krvjo« kot pri sv. Fideliju v Studenicah.

Drugi relikviarij samostana, ki ga je treba izpostaviti, je relikviarij z zapestjem prednice (priorice) studeniškega samostana med leti 1478 in 1487 Ane Limberške.[50] Ob črnem zapestju v relikviariju je še osem napisnih listkov, pod katerimi so praviloma zavite relikvije, od tega je šest napisnih listkov še praznih in so namenjeni (bodočim) relikvijam pomembnejših redovnih sester. Na zadnji strani relikviarija je napis: *Attigit Manum St. Anne*, kar bi lahko prevedli kot *Dotakni se roke sv. Ane*.

Tak napis je tudi na še enem bolj razkošnem relikviariju z zapestjem sv. Ane, ki je tudi na nunskem koru v cerkvi sv. Treh kraljev v samostanu dominikank v Studenicah.

Spodaj desno na relikviariju Ane Limberške je napisni list z imenom *S. Dorothea*. Skoraj zagotovo gre za Dorotejo Rajhenburško,[51] predstojnico samostana med leti 1459 in 1478, neposredno predhodnico Ane Limberške.

---

[46] Kostanjšek Brglez II, 37.
[47] Mlinarič, 186.
[48] Mlinarič, 154–155.
[49] Glej opombo št. 3.
[50] Mlinarič, 186.
[51] Mlinarič, 186.

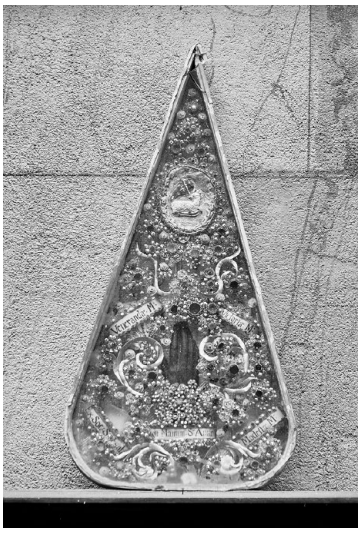

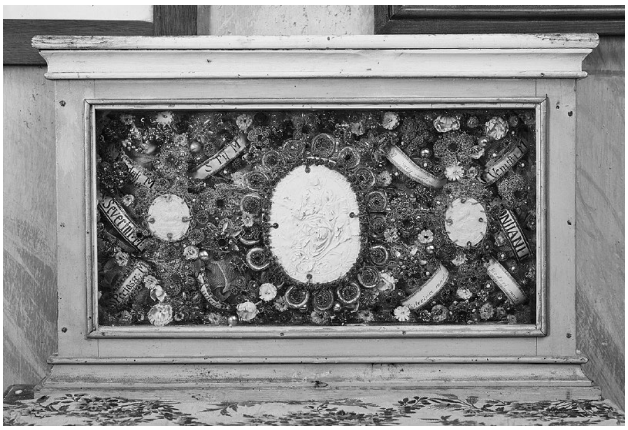

Slike 8 e, f, g, h: Relikvariji na nunskem koru (foto: Tomaž Lauko)

Obe, tako Ana kot Doroteja, se pojavita na še nekaj napisnih listih relikvij v studeniških relikviarijih.

Tako kot sta relikviarija sv. Fidelija in sv. Ane bogato okrašena, je enako na preostalih desetih oltarnih relikviarijih, katerih okrasje se sestoji iz zlatih in srebrnih v spirale oblikovanih žic, poldragih kamnov, vpletenih med enake žice, spletenih rožic iz enakih žic in okrašenih s poldragimi kamni, perlicami, lističi iz navadnega ali povoščenega platna. Enako velja tudi za relikviarije na nunskem koru, kjer se napisni listek z relikvijo sv. Uršule pojavi v petih relikviarijih in napisni listek z relikvijo sv. Križa v šestih. Ostali svetniki, svetnice, mučenci, mučenke, redovnice in redovniki, kot so apostol Peter, Kalist, Benedikt, Frančišek Paolski, Urban, Hiacint, Deziderij, papež Pij, Amand, Amantij, Poncijan, Fortunat, Klemen, Nikolaj, Bonifacij, Gavdencij, Teodor, Klemen, Terezija, Modesta, Klara, Celestina, Konstancija, Jukunda, Viktorija, Veneranda, Kandida, Sofija, Maksima, Rufina in Anastazija se ob že omenjanih pojavljajo praviloma po enkrat na napisnih listih studeniških relikviarijev.

Slika 9: Relikviarij v omari v nunskem koru (foto: Tomaž Lauko)

Sklep

Samostan Studenice je s svojo zgodovino, arhitekturo in relikviariji pomemben del slovenske kulturne dediščine. Relikvije in relikviariji iz nekdanjega samostana dominikank v Studenicah niso zgolj zgodovinski artefakti, temveč dragocena duhovna in umetniška dediščina, ki tudi osvetljuje vlogo samostana v srednjeveški in novoveški slovenski zgodovini. Njihov simbolni, umetniški in duhovni pomen presega zgolj materialno vrednost, saj predstavljajo vez med preteklostjo in sedanjostjo ter ohranjajo spomin na duhovno življenje dominikanskih nun in vernikov v stoletjih. Njihova ohranitev in raziskovanje omogočata razumevanje globoke vere, duhovne discipline in kulturne izoblikovanosti, ki je zaznamovala življenje dominikank v Studenicah. V času, ko fizične sledi njihove prisotnosti počasi bledijo, ravno relikvije ostajajo simbol trajnega stika med zemeljskim in božjim.

Verniki so verjeli, da so relikvije svetnikov vir milosti, ozdravljenj in zaščite pred nesrečami. Dominikanke v Studenicah so imele posebno vlogo pri ohranjanju in čaščenju relikvij, saj so verjele v njihovo duhovno moč in posredniško vlogo pri molitvah.

Vse studeniške relikviarije in relikvije oziroma tisto, v kar so zavite in umeščene relikvije, bo v prihodnje potrebno še očistiti in predvsem restavrirati. Relikvijam brez ohišja pa bo potrebno izdelati sekundarna ohišja. Zagotovo se bo ob restavriranju relikviarijev v njihovi notranjosti odkrilo še marsikaj, kar nam je zdaj ostalo zakrito. Žal ob mojem pregledu relikviarijev v cerkvi sv. Treh kraljev teh ni bilo možno ob konservatorsko restavratorski prisotnosti odpirati in odvijati, da bi s tem imeli boljši vpogled za njihovo celovitejšo preučitev. Ob pregledu zatečenega stanja sem na zadnjih straneh relikviarijev oziroma na njihovih spojih zaznal tudi številne praske najbrž od nohtov, kar pomeni, da so jih večkrat odpirali in ponovno zapirali. To pa me napeljuje na misel, da je ob spoštljivem čaščenju relikvij bila močno prisotna želja po videnju relikvije, zunaj platna, v katerega je bila zavita oziroma po fizičnem stiku z njo.

Danes so relikviariji iz Studenic predmet raziskav zgodovinarjev in umetnostnih zgodovinarjev. Strokovne raziskave in restavratorski posegi so in še bodo pripomogli k boljšemu razumevanju materialne kulture samostana in pomena relikviarijev v njem.

Nekatere predmete iz samostana je mogoče videti v kontekstu bogate verske in umetnostne dediščine Slovenije. Nadaljnje raziskave lahko razkrijejo dodatne informacije o izdelavi, uporabi in ikonografiji teh svetih predmetov.

Izjava o raziskovalnih podatkih

Članek temelji na raziskovalnih podatkih, ki so javno dostopni oziroma shranjeni v javnem arhivu ali muzeju in so navedeni v poglavju Viri in literatura.

Viri in literatura

Karl Amon, Bogoslužje, dušno pastirstvo in pobožnost: Čaščenje svetnikov in njihovih relikvij, v: Zgodovina Katoliške cerkve, Ljubljana 1999.

Manfred Brauneck, Religiöse Volkskunst: Votivgaben, Andachtsbilder, Hinterglas, Rosenkranz, Amulette, Köln 1978.

Notker Curti, Volksbrauch und Volksfrömmigkeit im katolischen Kirchenjahr, Basel 1947.

Janez Flis, Umetnost v bogočastni službi, Ljubljana 1908.

Wilhelm Hengstler, Karl Stocker, Wallfahrt, Wege zur Kraft, razstavni katalog, Graz 1994.

Karl Hernmarck, Die Kunst der europäischen Gold- und Silberschmiede von 1450 bis 1830, München 1978.

Gaetano Intrigillo, Turinski prt: preiskava stoletja, Ljubljana 1999.

Darko Knez, Relikvije in relikviariji Muzeja krščanstva na Slovenskem, v: Dotik svetnikov: vloga relikvij v krščanstvu na Slovenskem, Stična 2008.

Darko Knez, Relikvije in relikviariji iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije = Relics and reliquaries from the collection of the National Museum of Slovenia, Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev / Narodni muzej Slovenije ; 12, Ljubljana 2014.

Blaž Korpnik, Kipar Janez Gregor Božič, magistrska naloga, FF UL, Ljubljana 2021.

Simona Kostanjšek Brglez, Veliki oltar v cerkvi sv. Treh kraljev v Studenicah, Bistriške novice, avgust 2020, 34-35.

Simona Kostanjšek Brglez, Relikviariji v cerkvi sv. Treh kraljev v Studenicah I, Bistriške novice, avgust 2023, 36-37.

Simona Kostanjšek Brglez, Relikviariji v cerkvi sv. Treh kraljev v Studenicah II, Bistriške novice, september 2023, 36-37.

Simona Kostanjšek Brglez, Relikviariji v cerkvi sv. Treh kraljev v Studenicah III, Bistriške novice, oktober 2023, 54-55.

Franc Ksaver Lukman, Martyres Christi: izbor zgodovinskih poročil o krščanskih mučencih prvih treh stoletij, Celje 1934, str. 59; Marijan Smolik, Liturgika, Celje 1995, str. 205; Krajnc 2008.

Jože Mlinarič, Studeniški dominikanski samostan ok. 1245-1782, Celje 2005.

Andrea Polonyi, Reliquien aus den römischen Katakomben, v razstavnem katalogu Gold, Perlen und Edel-gestein Reliquienkult und Klosterarbeiten im Deutschen Südwesten, Freiburg 1995.

Ekkart Sauer, Zur theologie kirclichen kultgerätes, v: Salzburgs alte Schatzkammer, Salzburg 1967.

Avinoam Shalem, Reliquien der Kreuzfahrezeit: Verehrung, Raub und Hendel, v razstavnem katalogu Kein Krieg ist heilig: Die Kreuz Züge, Mainz am Rhein 2004, str. 405.

Edward Arthur Thompson, The Goths in Spain, Oxford 1969.

Franc Ušeničnik, Katoliška liturgika, Ljubljana 1945.

Zakonik cerkvenega prava, Ljubljana 1944.

Spletni viri

Svetlana, Studenice, domovanje dominikank in magdalenk, Foto zgodbe, 28. julij 2020, https://foto-zgodbe.blogspot.com/2020/07/studenice-domovanje-dominikank-in.html. (obiskano: 15. 7. 2025)

The catholic community forum, http://www.catholic-forum.com/saints/ncd07032.htm. (obiskano: 15. 7. 2025)

RELIKVIJE IN RELIKVIARIJI IZ NEKDANJEGA SAMOSTANA DOMINIKANK V STUDENICAH

Povzetek

Samostan dominikank v Studenicah, ustanovljen leta 1237 je kot eden prvih ženskih samostanov na Slovenskem predstavljal pomembno duhovno, kulturno in umetniško središče. Poleg arhitekturnih in zgodovinskih vrednot je samostan znan tudi po svojih 159 relikvijah različnih svetnic in svetnikov, umeščenih v 29 bogato okrašenih relikviarijev, ki so bili izdelani od konca 17. stoletja do konca devetnajstega stoletja, čeprav je bila večina med njimi izdelanih v 18. stoletju.

Ti dragoceni predmeti pričajo o globoki veri in statusu samostana in so imeli pomembno vlogo v duhovnem življenju tamkajšnjih redovnic in vernikov. Pogosto so bili osrednji del obredov, saj so verniki v njih videli simbol neposredne povezave s svetniki, ki so se jim priporočali.

Zbiranje relikvij s strani samostanov, cerkva in zasebnikov je privedlo do bogatih zbirk relikvij in relikviarijev. Ena takšnih zbirk so nedvomno tudi relikviariji iz nekdanjega samostana dominikank v Studenicah, ki sodijo med tri najpomembnejše tovrstne zbirke v Sloveniji.

Dvanajst relikviarijev je na petih oltarjih v samostanski cerkvi. Od teh sta dva relikviarija na velikem baročnem oltarju sv. Treh kraljev, po eden na vsaki strani tabernaklja. Dva relikviarija sta umeščena na baročnem Karmelskem oltarju v stranski severni kapeli. Pet relikviarijev je razporejenih po stranskem baročnem oltarju sv. Križa. V stranski kapeli Roženvenske Matere Božje so na baročnim oltarju še trije relikviariji.

Devet relikviarijev je razporejenih na zaprtem nunskem koru, kjer so redovnice, ločene od ostalih, spremljale mašo. Osem relikviarijev pa je v omari, izdelani v bivšem prehodu v nunskem koru. V isti omari so spravljena tudi orodja in različni materiali, ki so jih nune uporabljale za okraševanje relikvij. Vse te relikviarije so v celoti okrasile studeniške dominikanke.

Samostan Studenice je s svojo zgodovino, arhitekturo in relikviariji pomemben del slovenske kulturne dediščine. Relikvije in relikviariji iz nekdanjega samostana dominikank v Studenicah niso zgolj zgodovinski artefakti, temveč dragocena duhovna in umetniška dediščina, ki tudi osvetljuje vlogo samostana v srednjeveški in novoveški slovenski zgodovini. Njihov simbolni, umetniški in duhovni pomen presega zgolj materialno vrednost, saj predstavljajo vez med preteklostjo in sedanjostjo ter ohranjajo spomin na duhovno življenje dominikanskih nun in vernikov v stoletjih. Njihova ohranitev in raziskovanje omogočata razumevanje globoke vere, duhovne discipline in kulturne izoblikovanosti, ki je zaznamovala življenje dominikank v Studenicah.

RELICS AND RELIQUARIES FROM THE FORMER DOMINICAN CONVENT IN STUDENICE

Summary

The Dominican convent in Studenice, founded in 1237, was one of the earliest convents for women in the Slovenian lands and an important spiritual, cultural and artistic centre. In addition to its architectural and historical significance, the convent is also known for its collection of 159 relics of various female and male saints, housed in 29 richly decorated reliquaries produced between the late 17th and the late 19th centuries, although the majority date from the 18th century.

These precious objects bear witness to the profound faith and status of the convent and played an important role in the spiritual lives of the nuns and the faithful. They were often central to religious ceremonies, as the faithful regarded them as symbols of a direct connection with the saints whose intercession they sought.

The collecting of relics by convents, churches and private individuals led to the creation of rich collections of relics and reliquaries. One such collection is undoubtedly that of the reliquaries from the former Dominican convent in Studenice, which ranks among the three most important collections of its kind in Slovenia.

Twelve reliquaries are located on five altars in the convent church. Of these, two are placed on the large Baroque Altar of the Three Kings, one on either side of the tabernacle. Two reliquaries are located on the Baroque Carmelite Altar in the northern side chapel. Five reliquaries are arranged on the Baroque side altar of the Holy Cross. A further three reliquaries are located on the Baroque altar in the side chapel of Our Lady of the Rosary.

Nine reliquaries are arranged in the enclosed nuns' choir, where the nuns attended Mass separately from the rest of the congregation. Eight reliquaries are kept in a cabinet constructed in the former passageway within the nuns' choir. The same cabinet also contains tools and various materials used by the nuns to decorate the relics. All of these reliquaries were decorated entirely by the Dominican nuns of Studenice.

With its history, architecture and reliquaries, the Studenice convent represents an important part of Slovenia's cultural heritage. The relics and reliquaries from the former Dominican convent in Studenice are not merely historical artefacts, but constitute a valuable spiritual and artistic heritage that also sheds light on the role of the convent in medieval and early modern Slovenian history. Their symbolic, artistic and spiritual significance extends far beyond their material value, as they form a link between past and present and preserve the memory of the spiritual lives of the Dominican nuns and the faithful over the centuries. Their preservation and study enable a deeper understanding of the profound faith, spiritual discipline and cultural refinement that characterised the lives of the Dominican nuns in Studenice.

RELIQUIEN UND RELIQUIARE AUS DEM EHEMALIGEN DOMINIKANERINNENKLOSTER IN STUDENICE

Zusammenfassung

Das 1237 gegründete Dominikanerinnenkloster in Studenice war eines der ersten Frauenklöster im slowenischen Raum und stellte ein bedeutendes geistliches, kulturelles und künstlerisches Zentrum dar. Neben seiner architektonischen und historischen Bedeutung ist das Kloster auch für seine Sammlung von 159 Reliquien verschiedener Heiliger bekannt, die in 29 reich verzierten Reliquiaren aufbewahrt werden. Diese entstanden vom Ende des 17. bis zum Ende des 19. Jahrhunderts, wobei der überwiegende Teil im 18. Jahrhundert angefertigt wurde.

Diese kostbaren Objekte zeugen vom tiefen Glauben und vom hohen Stellenwert des Klosters und spielten eine bedeutende Rolle im geistlichen Leben der dortigen Nonnen und Gläubigen. Häufig standen sie im Mittelpunkt religiöser Zeremonien, da die Gläubigen in ihnen ein Symbol der unmittelbaren Verbindung zu den Heiligen sahen, deren Fürsprache sie erbaten.

Das Sammeln von Reliquien durch Klöster, Kirchen und Privatpersonen führte zur Entstehung umfangreicher Sammlungen von Reliquien und Reliquiaren. Zu diesen zählt zweifellos auch die Sammlung der Reliquiare aus dem ehemaligen Dominikanerinnenkloster in Studenice, die zu den drei bedeutendsten Sammlungen dieser Art in Slowenien gehört.

Zwölf Reliquiare befinden sich auf fünf Altären in der Klosterkirche. Zwei davon stehen auf dem großen barocken Dreikönigsaltar, jeweils eines auf jeder Seite des Tabernakels. Zwei Reliquiare befinden sich auf dem barocken Karmeliteraltar in der nördlichen Seitenkapelle. Fünf Reliquiare sind auf dem barocken Seitenaltar des Heiligen Kreuzes angeordnet. Weitere drei Reliquiare befinden sich auf dem barocken Altar in der Seitenkapelle Unserer Lieben Frau vom Rosenkranz.

Neun Reliquiare sind im abgeschlossenen Nonnenchor aufgestellt, wo die Nonnen, von den übrigen Gläubigen getrennt, der Messe beiwohnten. Acht Reliquiare werden in einem Schrank aufbewahrt, der im ehemaligen Durchgang des Nonnenchors angefertigt wurde. In demselben Schrank werden auch Werkzeuge und verschiedene Materialien aufbewahrt, die von den Nonnen zur Verzierung der Reliquien verwendet wurden. Sämtliche dieser Reliquiare wurden vollständig von den Dominikanerinnen von Studenice verziert.

Das Kloster Studenice ist mit seiner Geschichte, seiner Architektur und seinen Reliquiaren ein bedeutender Bestandteil des slowenischen Kulturerbes. Die Reliquien und Reliquiare aus dem ehemaligen Dominikanerinnenkloster in Studenice sind nicht nur historische Artefakte, sondern stellen ein wertvolles geistliches und künstlerisches Erbe dar, das zugleich die Rolle des Klosters in der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen slowenischen Geschichte beleuchtet. Ihre symbolische, künstlerische und geistliche Bedeutung geht weit über ihren materiellen Wert hinaus, da sie eine Verbindung zwischen Vergangenheit und Gegenwart herstellen und die Erinnerung an das geistliche Leben der Dominikanerinnen und der Gläubigen über die Jahrhunderte hinweg bewahren. Ihre Erhaltung und Erforschung ermöglichen ein tieferes Verständnis des tiefen Glaubens, der geistlichen Disziplin und der kulturellen Prägung, die das Leben der Dominikanerinnen in Studenice kennzeichneten.

Cerkveni patronat in odvetništvo na primeru Studenic: med častjo in bremenom

Lilijana Urlep*

DOI: https://doi.org/10.62409/czn.310
CC BY-SA 4.0

UDK – *UDC*: 27-9(497.4Studenice):348
Potrjeno – *Accepted*: 15. 12. 2025 | Objavljeno – *Published*: 31. 8. 2026
1.01 Izvirni znanstveni članek – *1.01 Original Scientific Article*

Lilijana Urlep: Cerkveni patronat in odvetništvo na primeru Studenic: med častjo in bremenom. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 97=62(2026), 1, str. 30–58

Članek prikazuje, kako je studeniški dominikanski samostan oziroma kasneje zemljiško gospostvo Studenice imelo patronat in v manjši meri nižje odvetništvo nad patronatnimi župnijami. Studeniški samostan je do patronata prišel z inkorporacijo. Leta 1245 je oglejski patriarh samostanu inkorporiral slivniško (pra)župnijo. Posledično so samostanu pripadale patronatne pravice nad vsemi župnijami in vikariati, ki so nastali na področju slivniške pražupnije. Po ukinitvi samostana je patronat prešel na štajerski verski sklad, nato pa na lastnike zemljiškega gospostva Studenice. V stoletjih se je patronat kazal predvsem v pravici patrona, da je predlagal oziroma prezentiral novega duhovnika krajevnemu škofu oziroma ordinariju v potrditev. Na način izvrševanje patronata sta v stoletjih vplivali cerkvena in državna zakonodaja. S patronatom so bile povezane tudi dolžnosti, predvsem finančne obveznosti pri obnovah župnijskih in nadarbinskih poslopij. Zaradi finančnih bremen so magdalenke, ki so v letih 1885 in 1886 prevzele in kupile samostanski kompleks s pripadajočo posestjo, poskrbele za odkup ali razrešitev patronatov, kar se je zgodilo v 20. in 30. letih 20. stoletja.

Ključne besede: Studenice, cerkveni patronat, cerkvena zgodovina, cerkveno odvetništvo, krajevna zgodovina.

* Mag. Lilijana Urlep, arhivska svetovalka, Nadškofijski arhiv Maribor, Slomškov trg 20, 2000 Maribor, Slovenija, lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si – *Liljana Urlep, MA, Archival Consultant, Archdiocesan Archives, Slomškov trg 20, SI 2000 Maribor, Slovenia, lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si*

Lilijana Urlep: Ecclesiastical Patronage and Advocacy in the Case of Studenice: Between Honour and Burden. Review for History and Ethnography, Maribor 97=62(2026), 1, pp. 30–58

The article examines how the Dominican convent in Studenice, and later the Studenice landed estate, exercised ecclesiastical patronage and, to a lesser extent, lower advocacy over the parishes under its patronage. The Studenice convent acquired its patronage rights through incorporation. In 1245, the Patriarch of Aquileia incorporated the ancient parish of Slivnica into the convent. Consequently, the convent acquired patronage rights over all parishes and vicariates established within the territory of the ancient parish of Slivnica. Following the dissolution of the convent, the patronage passed to the Styrian Religious Fund and subsequently to the owners of the Studenice landed estate. Over the centuries, patronage was manifested primarily in the patron's right to nominate or present a new priest to the local bishop or ordinary for confirmation. The manner in which patronage was exercised was shaped over the centuries by both ecclesiastical and secular legislation. Patronage also entailed duties, particularly financial obligations relating to the renovation of parish buildings and buildings belonging to benefices. Because of these financial burdens, the Magdalene sisters (the Order of St Mary Magdalene), who took over and purchased the convent complex and its associated estate in 1885 and 1886, arranged for the patronage rights to be redeemed or relinquished in the 1920s and 1930s.

Keywords: Studenice, ecclesiastical patronage, Church history, ecclesiastical advocacy, local history.

Uvod

Studeniški dominikanski samostan oziroma za njim zemljiško gospostvo Studenice je bilo stoletja povezano s cerkvenim patronatom in [nižjim] odvetništvom nad župnijami oziroma župnijskimi in podružničnimi cerkvami. Za ustanoviteljico studeniškega samostana velja Zofija Rogaška, ki je leta 1237 ali pred tem letom v Studenicah ustanovila špital, iz katerega je do leta 1245 nastal samostan, ki je od konca 13. stoletja naprej tudi uradno pripadal dominikanskemu redu.[1] Samostan je do patronatnih pravic prišel na podlagi inkorporacije. Leta 1245 je oglejski patriarh Bertold Andeški (patriarh 1218–1251) samostanu inkorporiral studeniško župnijo; mišljena je Slivnica pri Mariboru. Od tega časa naprej je imel samostan patronat nad vsemi župnijami/vikariati, ki so nastali na območju slivniške pražupnije. Kot patron je imel samostan pravico, da je predlagal oziroma prezentiral duhovnike pri vikariatih in župnijah škofu ordinariju v potrditev. Dodatno je samostan v novem veku (vsaj v 18. stoletju) izvrševal nad večino omenjenih župnij tudi odvetništvo, o čemer pa je zaradi pomanjkanja gradiva manj znanega. Ko je bil samostan leta 1782 ukinjen in premoženje podržavljeno, je patronate

[1] Najpomembnejše delo o zgodovini samostana v Studenicah je delo Jožeta Mlinariča *Studeniški dominikanski samostan*.

prevzel štajerski verski sklad preko gospostva Studenice. Po prodaji gospostva v zasebne roke leta 1827 so patronati pripadli vsakokratnim lastnikom. V tem času je imel patronat vse lastnosti realnega patronata,[2] torej patronata, povezanega z zemljiškim gospostvom oziroma nepremičnino; v virih se pogosto omenja kot patronatna gosposka. Lastniki studeniškega gospostva so bili Karl Linner, družina Sparovitz, Anton Papst in zakonca Egger, od katerih so samostanski kompleks s pripadajočo posestjo kupile magdalenke, šlezijska redovna skupnost. Ker so magdalenke zaradi finančnih stroškov, ki so bili povezani s patronatom, patronat občutile kot breme, so na začetku 20. stoletja začele postopek za odkup oziroma razrešitev patronatov. Postopek se je zaključil v tridesetih letih 20. stoletja. Po razrešitvi je župnije prosto podeljeval (lavantinski) škof.

Članek prikazuje, kako je samostan v srednjem veku prišel do patronata in kako so dominikanke in za njimi sledeči lastniki gospostva izvrševali patronatne pravice nad patronatnimi župnijami. Izvrševanje patronata se je v stoletjih spreminjalo, na kar sta vplivali tako cerkvena kot civilna zakonodaja. Na koncu članka je opisano, kako je prišlo do razrešitve patronatnih pravic, za kar je na razpolago kar precej gradiva. V nasprotju s patronatom pa je za preučevanje vprašanja odvetništva samostana nad župnijami na razpolago le malo gradiva, zato to vprašanje ne bo podrobno obravnavano. Podobno velja tudi za odvetništvo nad samostanom, za kar obstajajo samo posamezni drobci ali namigi.

Osnovni podatki o cerkvenih patronih, patronatih in odvetništvu

Cerkveni patron v pravnem smislu[3] opredeljuje ali pomeni osebo, ki je ustanovila in opremila cerkev s pripadajočo cerkveno službo (dotacija), ali osebo, ki je v že obstoječi cerkvi ali kapeli ustanovila ali fundirala novo cerkveno službo. Zato ima v drugem primeru pravico, da prezentira ali predlaga novega kandidata za službo, v prvem pomenu pa mu poleg prezentacijske pripadajo še nekatere druge pravice in časti.[4] Cerkveni zgodovinar Franc Kovačič (1867–1939) je navedeno definicijo poenostavil: »Patron kake cerkve se imenuje tisti, ki je cerkev ustanovil in jo oskrbel z vsem potrebnim za bogoslužje,

[2] Realni patronat: patronat, povezan z lastništvom lastništvo nepremičnine ali posesti. Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 141.

[3] Poleg cerkvenega patrona v pravnem smislu obstaja tudi patron v liturgičnem pomenu. V bogoslužnem oziroma liturgičnem pomenu je cerkveni patron tisti svetnik, ki mu je posvečena cerkev ali kapela, torej zavetnik cerkve ali kapele.

[4] *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon*, 9, stolpec 1620.

tudi dohodke za ondi službujoče duhovnike, ali vsaj ustanovil kako cerkveno službo pri že obstoječi cerkvi.«[5]

Patronatno pravo torej pomeni pravice in dolžnosti, ki jih pravna ali fizična oseba pridobi z ustanovitvijo cerkve in službe ali samo cerkvene službe. Patron je bil sprva pravni lastnik cerkve in zemljišča, na katerem je stala cerkev, in tudi ustanovne dotacije, ki naj bi bila namenjena vzdrževanju cerkve in/ali duhovnika. Posebne pravice in časti so dobrotnikom in podpornikom pripadale že v antiki, v srednjem veku pa je na razvoj patronatnih pravic in razmerij dodatno vplival fevdni sistem. Do razvoja je prišlo predvsem v procesu izgradnje župnijske mreže oziroma, natančneje, vključitvijo lastniških cerkva v škofovsko župnijsko mrežo. V procesu širjenja krščanstva in nastajanja župnijske mreže so poleg škofovskih cerkva obstajale tudi lastniške cerkve, ki so jih ustanavljali posamezni fevdalci. Ker so ti poskrbeli za dotacijo, so pri teh lastniških cerkvah imenovali oziroma postavljali duhovnike. Lastniške cerkve so bile večinoma namenjene samo družinam ali podložnikom posameznega fevdalca, ne pa vsem vernikom. V 11. in 12. stoletju ali morda še nekoliko kasneje so bile lastniške cerkve vključene v škofijsko župnijsko mrežo, pri tem pa je prišlo do preobrazbe lastniških cerkva v patronatne. Do tega procesa je prišlo pod vplivom boja za investituro oziroma za prepoved laične investiture. V procesu preobrazbe so dotedanjemu lastniku pripadle patronatne pravica, med katerimi je bila najpomembnejša predlagalna ali prezentacijska pravica, to je pravica, da je predlagal krajevnemu škofu novega duhovnika ali beneficiata v potrditev.[6] Poleg prezentacijske so patronu pripadle še nekatere častne pravice, npr. upodobitev družinskega grba v cerkvi, vidno ali prvo mesto v cerkvi, pravica do pokopa v cerkvi in podobno. Imel je tudi pravico do preživnine, če je brez lastne krivde zapadel v revščino. Po drugi strani je imel dolžnost, da je nadzoroval upravljanje cerkvenega premoženja, a se pri tem ni smel neposredno vmešavata v upravo, in da je pomagal, torej prispeval, pri popravilih ali zidavah cerkvenih stavb (gradbena obveznost). Poleg tega je bil dolžan tudi povečati dotacijo, če ta ni več zadostovala za pokrivanje izdatkov. Zadnji dve dolžnosti sta pogosto privedli do tega, da so se patroni večkrat odrekli patronatnim pravicam. Na slovenskih tleh so se patronat in z njim povezane patronatne pravice obdržali do konca druge svetovne vojne oziroma spremenjenih družbenopolitičnih razmer po letu 1945.[7]

---

[5] Kovačič, *Zgodovina lavantinske škofije*, str. 55.

[6] Prav tam, str. 55–56; Höfler, *O prvih cerkvah na Slovenskem*, str. 39; Tropper, *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*, str. 26.

[7] Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 142–145; Ambrožič, Patronatno pravo in jožefinski patronati kranjskega verskega sklada, str. 72–74; Tropper, *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*, str. 26–27.

V preteklosti so cerkvene službe podeljevali na različne načine. Pri podeljevanju župnij in beneficijev sta v srednjem veku prišli v poštev dve različni kanonični/duhovni) pravici: prezentacijska pravica in pravica do potrditve (jus confirmandi). Pri župnijah, ki so bile v polnih škofovih pravicah, je oboje kot ius collationis ali collatio libera (podelitvena pravica) pripadlo škofu; škof je lahko prosto imenoval oziroma postavljal župnike. Drugače je bilo pri cerkvah ali župnijah, kjer so obstajale patronatne pravice. Pri patronatih je nosilec patronata pristojnemu škofu predlagal kandidata za cerkveno službo v potrditev. Do umeščanja je prišlo na podlagi predloga.[8]

Cerkveno odvetništvo, ki se v virih pojavlja kot vogtija ali advokatura, pomeni zastopstvo pred civilnim sodiščem ter upravljanje premoženja; odvetnik je bil tisti, ki je cerkvene ustanove (največkrat so mišljene višje ustanove, kot so samostani in škofije) zastopal pred posvetnim sodiščem v svetnih zadevah in bil tudi poveljnik vojske, ki jo je morala prispevati ustanova. Služba je bila častna in povezana z dohodki.[9]

Posebna vrsta odvetništva je odvetništvo nad posameznimi cerkvami ali župnijami, ki ga lahko označimo kot nižje odvetništvo. Nižje odvetništvo podobno pomeni upravljanje cerkvenega premoženja in zastopanje pred sodiščem. Odvetništvo pri cerkvah oziroma nižjih ustanovah verjetno ni povezano z odvetništvom pri višjih ustanovah, ampak s patronatom.[10] Odvetnik je bil navadno zemljiški gospod ali fevdalec, ki je izvrševal na širšem prostoru, kjer je bila cerkev oziroma ustanova, svetno teritorialno jurisdikcijo. Odvetništvo (nad župnijami in cerkvami) se od novega veka naprej kaže predvsem v obliki nadzora nad upravljanjem premoženja oziroma, natančneje, kot nadzor nad cerkvenimi računi. Odvetniki so skrbeli za nadzor premoženja, potrjevali cerkvene račune, sodelovali pri imenovanju ključarjev, ki so podpisovali cerkvene račune itd. Služba je obstajala do leta 1848.[11]

Ker so studeniškemu samostanu patronatne pravice pripadle zaradi inkorporacije, si poglejmo še inkorporacijo. Inkorporacija pomeni prenos premoženja in/ali pravic na drugega upravičenca. Največkrat se je izvršila v obliki pripojitve ali dodelitve posameznih župnij drugim cerkvenim ustanovam. Ločimo tri vrste inkorporacij, popolna (incorporatio plena), nepopolna (minus plena) in plenissimo iure. Do nepopolne inkorporacije je prišlo takrat, kadar je cerkvena ustanova, ki ji je bila inkorporirana župnija, uživala samo dohodke nadarbine, župnika pa je morala prezentirati škofu v potrditev, torej

---

[8] Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 137; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 28.

[9] Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 56.

[10] Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem,* str. 29.

[11] Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 56. Kovačič sicer ne ločuje med odvetništvom nad višjimi in nižjimi cerkvenimi ustanovami.

je bila inkorporacija samo gmotne narave. Pri polni inkorporaciji je bila inkorporacija tudi duhovne narave, kar je pomenilo, da je cerkvena ustanova oziroma njen predstojnik postal župnik inkorporirane župnije, župnijo pa je v njegovem imenu upravljal vikar. Tretja stopnja je pomenila inkorporacijo škofijski ali samostanski menzi, torej v osebni užitek predstojniku cerkvene ustanove.[12] Inkorporacije so bile v srednjem veku zelo pogoste. Usodo inkorporirane župnije so delile tudi župnije in vikariati, ki so se razvile iz nje in še niso dosegli stopnje samostojnosti, kot se je to zgodilo v primeru Studenic.

Patronat v času dominikank

Da bi finančno podprl novonastali samostan, je oglejski patriarh Bertold Andeški, kamor je področje južno od Drave takrat spadalo, s privoljenjem kapitlja v Ogleju dne 23. oktobra 1245 samostanu inkorporiral oziroma podelil slivniško pražupnijo z vsemi njenimi dohodki in pravicami vred (redditibus et iuris).[13] Pri tem je določil, da bo takratni župnik Werner prejemal vse prihodke, in sicer bodisi do svoje smrti ali dokler se župniji ne bo kanonično odpovedal.[14]

Isti patriarh je inkorporacijo potrdil leta 1249, ob čemer je nekoliko bolj natančno določil oziroma pojasnil pogoje inkorporacije. Pri postavljanju župnika v Slivnici si je pridržal pravico, da ga na podlagi prezentacije samostana kanonično instituira ali umešča sam. Samostanu je pri Slivnici pripadla samo prezentacijska pravica.[15] Poleg Slivnice se v listini omenjajo, a ne navajajo ali naštevajo vikarji, kar pomeni, da se je na področju pražupnije takrat že oblikovalo nekaj vikariatov, ki še niso postali samostojni. Za vikarje novo nastalih vikariatov je bilo določeno, da jih bo po posvetu z arhidiakonom nameščal slivniški župnik,[16] vendar je kasneje prezentacijska pravica vseeno pripadala samostanu. Pri inkorporaciji je patriarh izvzel cerkev sv. Štefana na Spodnji Polskavi, ki jo je ustanovil neki Reycher (Riher, Rihar). Omenjeni ustanovitelj

---

[12] Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 56–57; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 31.

[13] UBSt II/461; Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 80; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 317; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 33; Hytrek, *Sophie von Rohitsch und das Stift und Gotteshaus Studenitz*, str. 9.

[14] UBSt II/461; Kovačič, *Zgodovina lavantinske škofije*, str. 80; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 317; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 33; Hytrek, *Sophie von Rohitsch und das Stift und Gotteshaus Studenitz*, str. 9.

[15] UBSt III/59; Kovačič, *Zgodovina lavantinske škofije*, str. 80; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 317; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 34.

[16] UBSt III/59; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*; str. 34; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 318.

je dosegel, da je bila cerkev oziroma župnijo sv. Štefana izvzeta iz slivniške pražupnije. Župnijo je predal patriarhu, ki je njemu in njegovim naslednikom potrdil prezentacijsko pravico, zase pa pridržal potrditev ali konfirmacijo.[17] Spodnja Polskava je bila do tega časa že samostojna župnija, patronat nad katero je pripadal ustanovitelju in njegovi družini. Kovačič meni, da gre pri navedenem Riherju za moža Zofije Rogaške,[18] vendar je za to trditev težko najti dokaze. Z inkorporacijo je samostan pridobil del dohodkov, ki so jih drugače uživali župniki oziroma vikarji, vendar so se spori in nestrinjanja glede tega, podobno kot pri drugih inkorporacijah, vlekli še dolgo časa.[19]

Glede odvetništva nad samostanom je patriarh določil, da samostan ne bo imel odvetnika, ampak bolj specifično samo zaščitnika, ki naj bi ga zastopal brez plačila (nullum dictum claustrum habeat aduocatum, nisi defensorem sine emolumento).[20] Tega naj bi redovnice izbirale same in po potrebi tudi zamenjale.

Poleg patriarha je inkorporacijo slivniške pražupnije potrdil tudi papež. Tako je 27. marca leta 1256 pravico samostana do slivniške župnije potrdil papež Aleksander IV.[21]

Ob inkorporaciji slivniške pražupnije je nastal problem, saj je samostan spadal pod konjiško in ne slivniško pražupnijo. Da bi rešila ta problem, sta se konjiški župnik in samostansko predstojništvo dogovorila za izmenjavo cerkva. Konjiški župnik je samostanu v zameno za cerkvi v Tinju in pri sv. Venčeslu izročil bližnji cerkvi v Poljčanah in Laporju z vsemi pripadajočimi pravicami vred.[22] Do tega je prišlo leta 1251.

To je bilo torej ozemlje, ki je bilo inkorporirano samostanu. Na ozemlju slivniške pražupnije, ki je bila leta 1251 nekoliko spremenjena, so se v srednjem veku oblikovali vikariati oziroma kasnejše župnije Šmartno na Pohorju, Slovenska Bistrica, Črešnjevec in Laporje, medtem ko je bila Spodnja Polskava od leta 1249 izvzeta in je spadala pod patronat gospostva Frajštajn.

Čeprav je bilo leta 1249 določeno, da studeniškemu samostanu pripada samo prezentacijska pravica pri slivniški župniji, ne pa pri novonastalih vikariatih, se v deželnoknežjih vizitacijah v letih 1544/45 kaže drugačna slika. Tako Slivnica kot vikariati/župnije, ki so se razvili iz nje, so bili v polnih pravicah

---

[17] UBSt III/59; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 321; Kovačič, *Zgodovina lavantinske škofije*, str. 81.

[18] Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 81.

[19] Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 35.

[20] Prav tam.

[21] UBSt III/195; Hytrek, *Sophie von Rohitsch und das Stift und Gotteshaus Studenitz*, str. 56; Koropec, Zbelovo, Studenice, Pogled do srede 17. stoletja, str. 243.

[22] UBSt III/102; Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 81; Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 318; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 33, 35.

samostana.[23] Samostanu sta pri slivniški in ostalih župnijah pripadli tako prezentacijsko kot konfirmacijska pravica, ne pa odvetništvo.[24] V vizitacijskih zapisih se pri župnijah in/ali vikariatih Slivnica,[25] Šmartno na Pohorju,[26] Slovenska Bistrica[27] in Laporje[28] nedvomno kaže, da so bile inkorporirane samostanu in da je samostan poleg prezentacijske imel tudi pravico, da je potrjeval duhovnike, kar je pomenilo, da je lahko prosto umeščal duhovnike. Drugače pa je bilo z odvetništvom. Odvetništvo nad navedenimi župnijami je pripadlo Volku Engelbertu Turjaškemu kot lastniku gospostva Štatenberg. Nekoliko drugačno stanje se je kazalo pri Črešnjevcu, kjer je bil kot patron naveden studeniški samostan, kot konfirmator pa oglejski patriarh.[29] Podobno stanje se kaže tudi v Montagnanovem popisu savinjskega arhidiakonata iz let 1592/96.[30]

Kar se tiče samostana, je v zapisniku navedeno, da si je samostan, torej redovnice, sam volil priorico, ki jo je potrdil patriarh. Odvetništvo si je lastil Volf Engelbert Turjaški kot lastnik Štatenberga, čeprav je načeloma vrhovno odvetništvo ali nadodvetništvo pripadalo Habsburžanom kot deželnim knezom.[31] Štatenberg je bil v 13. stoletju v lasti Rogaških, družine Zofije Rogaške,[32] od koder verjetno izhaja omenjena pretenzija za odvetništvom, za njimi pa je večkrat menjal lastnike.

Glede na navedeni zapis je lahko samostan pri patronatnih župnijah prosto nameščal duhovnike, ni pa imel odvetništva. Stvari so se spremenile po

---

[23] Höfer, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545*, str. 232, 239, 240, 242, 244; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 69–70. Mlinarič izpostavi samo patronat, ne pa konfirmacije.

[24] Höfer, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545*, str. 232, 239, 240, 244; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 68–70.

[25] Höfer, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545*, str. 239.

[26] Prav tam, str. 240.

[27] Prav tam. Die Fraw priorin zu Studenitz hat dise pfarr zu verleichen und ainen pfarrer zu confirmieren.

[28] Höfer, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545*, str. 244.

[29] Prav tam, str. 232.

[30] Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 319.

[31] Höfer, *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545*, str. 288; Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 69. Nekaj podatkov o samostanskih odvetnikih izvira tudi iz 17. stoletja. V tem času so si dominikanke (verjetno v skladu z določilom iz leta 1249) same izbirale zaščitnika/protektorja. Tako so leta 1638 za novega zaščitnika izbrale Nikolaja Draškoviča z gradu Trakoščan na Hrvaškem. Za dovoljenje so dominikanke zaprosile tudi deželnega kneza kot najvišjega zaščitnika oziroma nadodvetnika. Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 87.

[32] Bele, Rodbina Konjiško-Rogaških, str. 483.

tridentinskem koncilu, ki je načeloma zelo omejil inkorporacije in določil načine za podeljevanje cerkvenih službenih mest.[33] Iz ohranjenega gradiva za 18. stoletje in kasneje sledi, da je samostan ohranil samo prezentacijske pravice. Da pa je samostan tudi po tridentinskem koncilu sodeloval pri oblikovanju župnijske mreže, priča dejstvo, da je leta 1683 pri slivniški podružnični cerkvi sv. Marije ustanovil vikariat Cirkovce.[34]

Spremenjeno [postridentinsko] stanje se kaže v vizitacijskih zapisih goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa (1711–1774). Leta 1751 je bil namreč ukinjen oglejski patriarhat, na njegovem mestu pa ustanovljeni goriška (za avstrijski del bivšega patriarhata) in videmska nadškofija (za beneški del). Nadškof Attems, ki si je zelo prizadeval za izboljšanje verskega in materialnega stanja, je vizitiral vsa področja svoje obsežne nadškofije.[35] Pot ga je zanesla tudi na področje Studenic.

V tem času je imel samostan patronat nad vsemi že omenjenimi župnijami/vikariati in v 17. stoletju nastalimi Cirkovcami. Prav tako je samostanu pripadal tudi patronat nad Spodnjo Polskavo. Leta 1679 je namreč priorica Ana Marija Pečaher kupila grad in gospoščino Frajštajn.[36] Prav tako je samostanu pripadala odvetništvo nad župnijami/cerkvami.[37] Ker za to vprašanje ni na razpolago dovolj gradiva, je težko reči, kako je samostan izpolnjeval svojo nalogo, verjetno pa se je kazala predvsem pri nadzorovanju cerkvenih računov, imenovanju cerkvenih ključarjev itd.

Attems je zaradi pastoralnih vzrokov ustanavljal nove vikariate in župnije, pri čemer se ni oziral na patrone. Leta 1760 je tako pri cerkvi sv. Križa, ki je prej spadala pod laporsko župnijo, ustanovil novo župnijo Poljčane. Samostan je temu ugovarjal in se v zvezi s tem pritožil deželnim oblastem v Gradcu. Vendar ugovarjanje in pritožba Attemsa nista ustavili. K ustanovitvi nove župnije so ga spodbudile predvsem pogoste poplave reke Dravinje, zaradi katerih ni bilo mogoče priti iz Laporja v Poljčane, verniki iz Poljčan pa niso mogli v Laporje.[38] Med Attemsom in samostanom je zaradi Poljčan prišlo do sporov in večletnega pravdanja, ki je temeljilo predvsem na tem, da je nadškof

---

[33] Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije, str. 57*; Wahrmund, *Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Oesterreich, 1,* str. 183-184. Za tridentinski koncil: Seja XXIII in XXIV (poglavje XIII), dostopno na: https://www.papalencyclicals.net/councils/trent/twenty-third-session.htm in https://www.papalencyclicals.net/councils/trent/twenty-fourth-session.htm.

[34] Orožen, *Das Bisthum und die Diözese Lavant, 1*, str. 473; Pirchegger, *Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, 2/1*, str. 142.

[35] Ožinger, *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije.*

[36] Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 109.

[37] Ožinger, *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriške nadškofij, str.* 317, 335, 345, 350, 353, 355, 357 (podatki za leto 1756).

[38] Prav tam, str. 544.

pri ustanovitvi župnije zaobšel pravice samostana kot patrona. Priorica je leta 1769 nadškofu poslala dolgo pritožbo, v kateri mu je očitala, da je brez soglasja samostanskega predstojništva ustanovil župnijo in imenoval prvega župnika Lovrenca Kužnerja. Nadškofu je predlagala, naj prekliče svojo odločitev o ustanovitvi župnije, če pa ne, naj pri cerkvi sv. Križa nastavi beneficiata ali vikarja, ki bo odvisen od laporskega župnika.[39] Kljub temu je nova župnija ostala in že leta 1766 se kot odvetnik in patron omenja samostan.[40] To dogajanje jasno kaže, da je samostan zelo pazil na svoje patronatne pravice. To se je sicer kazalo že stoletje pred tem, ko je prišlo do dolgoletnih sporov med samostanom in takratnimi štatenberškimi gospodi zaradi kapele oziroma cerkve sv. treh Kraljev v Ješovcu pri Štatenbergu, ki spadal pod župnijo Črešnjevec. Dovoljenje za postavitev kapele naj bi dal leta 1639 lastnik Štatenberga Viljem Leopold Tattenbach. Samostansko predstojništvo se je pritožilo civilnim oblastem, da je bila kapela postavljena brez dovoljenja cerkvenih in civilnih oblasti, kar je bilo načeloma potrebno. V ozadju je bilo predvsem vprašanje odvetniških in patronatnih pravic nad cerkvijo. Šele leta 1662 je prišlo do pogodbe med samostanom in Ivanom Erazmom Tattenbachom, po kateri sta bila samostanu priznana odvetništvo in patronat nad cerkvijo.[41]

V Attemsovem času (leta 1758)[42] je bil na področju slivniške pražupnije ustanovljen še vikariat Gornja/Zgornja Polskava. Za vikariat je bilo leta 1760 navedeno, da patronat pripada slivniški župniji, odvetništvo pa studeniškemu samostanu.[43] Že šest let kasneje, ko se omenja kot župnija, pa sta tako odvetništvo kot patronat pripadala Studenicam.[44] Podobno je bila na področju župnije Črešnjevec leta 1736 ustanovljena ekspozitura in leta 1766 župnija Makole.[45]

V tem času je imel torej samostan patronat in odvetništvo nad župnijami Slivnica, Slovenska Bistrica, Laporje, Šmartno na Pohorju, Poljčane, Spodnja Polskava, Zgornja Polskava, Poljčane in Makole.

V nadškofijskem arhivu Maribor se je iz 60. in 70. let 18. stoletja ohranilo nekaj dopisov glede prezentacije. Iz sicer dokaj skromno ohranjenega gradiva lahko razberemo, kako je samostan konkretno izvrševal patronatne pravice oziroma predlagal kandidate za izpraznjena mesta goriškemu nadškofu v potrditev.

---

[39] Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 137.
[40] Ožinger, *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa*, str. 698.
[41] Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 90–92.
[42] NŠAM, Popis cerkva, D III – Slovenska Bistrica, Sv. Trojica na Gornji Polskavi, 1957.
[43] Ožinger, *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa*, str. 538.
[44] Prav tam, 702.
[45] NŠAM, Popis cerkva, D III – Slovenska Bistrica, Makole, 20. 6. 1956; Ožinger, *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa*, str. 764.

Tako je priorica Marija Nepomucena Pettauer (priorica 1767–1780) 12. februarja 1768 za novega župnika v Šmartnem na Pohorju v odobritev goriškemu nadškofu predlagala Jožefa Fiderja, samostanskega kaplana.[46] V prošnji je dodala še prošnjo za spovedno sodnost, ki jo je Fider do takrat imel samo kot samostanski kaplan.[47] Imenovani je ostal v Šmartnem do smrti marca leta 1777.[48]

Ista priorica je 24. maja 1773 goriškemu nadškofu za novega župnika v Laporju v potrditev (denselben in dieser würde zu bestätigen) predlagala Jožefa Premeca ali Primeca, kaplana v Šmartnem na Pohorju,[49] ki je ostal v Laporju do smrti 12. novembra 1789.[50]

Ker je predlogov za potrditev bolj malo, je težko podati neke splošne sklepe, vidi pa se, da so priorice oziroma samostansko predstojništvo največkrat predlagale kandidate iz patronatnih župnij ali iz bližnje okolice. V dopisih se navaja, da so predlogi nastali na podlagi želja ali sklepov priorice in sosester, kar pomeni, da je kandidata prezentirala vsa samostanska skupnost.

Prav tako je iz dokumentacije razvidno, da podelitev službenih mest ni potekala na podlagi javnega razpisa ali konkurza, ki ga je predvidel tridentinski koncil.[51] Po tridentinskem koncilu bi se morala vsa službena mesta javno razpisati, kandidati pa bi se morali podvreči preizkusu ali skušnji, ki so jo opravili posebni izpraševalci ali examinatores, kar pa se je na naših tleh uveljavilo šele proti koncu 18. stoletja. V času dominikank so sestre kandidate predlagale brez razpisa.

Patronat v času od leta 1782 do druge svetovne vojne

Leta 1782 je bil samostan dominikank ukinjen, premoženje (zemljiško gospostvo) pa podržavljeno. Pri nekdanji samostanski cerkvi je bila ustanovljena najprej kaplanija, nato pa kuracija Studenice, ki je bila leta 1870 dokončno povzdignjena v župnijo. Po ukinitvi samostana je patronat nad vsemi župnijami oziroma pastoralnimi enotami, vključno z novonastalima Studenicami

[46] Služboval je tudi v Slovenski Bistrici. Ožinger, *Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa*, str. 701.

[47] NŠAM, Škofijska pisarna, D III, šk. 1, prezentacija Jožefa Fiderja za župnika v Šmartnem na Pohorju, 12. februar 1768.

[48] NŠAM, MMK Šmartno na Pohorju 1752–1836, str. 76.

[49] NŠAM, Škofijska pisarna, D III, šk. 1, prezentacija Jožefa Premeca za župnika v Laporju, 24. maj 1773.

[50] NŠAM, MMK Laporje 1784–1828, str. 17.

[51] Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 136. Za koncil: Seja XXIV, poglavje XVIII.

in Framom, prevzel štajerski verski sklad preko gospostva Studenice.[52] Jožefinska preureditev škofijskih meja 1786/1789 je zarezala tudi v studeniške patronatne župnije. Župnije Slovenska Bistrica, Šmartno na Pohorju, Laporje, Poljčane, Makole, Spodnja Polskava, Zgornja Polskava, Studenice, Črešnjevec so prišle pod lavantinsko škofijo; organizirane so bile v novo dekanijo Slovenska Bistrica. Nasprotno pa so Slivnica, Cirkovce in Fram prišle pod sekavsko škofijo s sedežem v Gradcu in dekanijo Slivnico.[53] S tem se je pretrgala povezana med župnijami, ki so nastale na področju slivniške pražupnije.

Leta 1827 je studeniško gospostvo brez Frajštajna za svojega nečaka Martina kupil Karl Klembas Linner, od katerega sta ga še isto leto kupila zakonca Alojz in Ana Sparovitz.[54] V lasti družine Sparovitz je posest ostala do leta 1876, ko je bila na dražbi prodana Antonu Papstu, za njim pa sta ga leta 1884 kupila Franc in Jožefa Egger. Od zakoncev Egger so posest v letih 1885/86 kupile redovnice iz šlezijske redovne skupnosti magdalenk, ki so v Studenice prišle preko Hrvaške. Dovoljenje za njihovo naselitev so morala dati tako cerkvene kot državne oblasti. Cesar oz. ministrstvo za uk in bogočastje je uradno odločbo o tem izdalo 29. julija 1893.[55] Patronat je pripadal vsem zasebnim lastnikom, tudi redovni skupnosti magdalenk. V tem obdobju se je torej patronat kazal kot realni ali stvarni patronat, povezan z nepremičnino. V virih se pogosto označuje kot patronatno gospostvo. Vsekakor pa je to pomenilo, da so lastniki Studenic, kakor že pred njimi dominikanke, z izbiro kandidatov lahko vplivali na versko življenje v patronatnih župnijah.

Do leta 1859 so Sparovitzi kot lastniki posesti imeli patronat nad 11 župnijami (brez Spodnje Polskave, ker so gospostvo Frajštajn leta 1827 pridobili Brandisi)[56] v lavantinski in sekavski škofiji. V tem času so v lavantinski škofiji

---

[52] NŠAM, Pomožne knjige, Alphabetisches Verzeichnis der Pfarren und Kuratien der gesamten ehrwürdigen Geistlichkeit ihres Karakters, und Orts, der Seelsorge, Benennung der Dekanaten, unter wel[chen] das Ort stechet, des Kreises, des Patronus, und der Seelen Anzahl, št. 80, 94, 130, 132, 148, 168, 213, 239. Urlep, Opisa lavantinske škofije iz leta 1702 in 1790, str. 86, 92, 109, 110, 118, 129, 153–154, 167.

[53] Šematizmi lavantinske in sekavske škofije.

[54] Alojz Sparovitz se je rodil 28. maja 1786 v Višnji Gori v meščanski družini. Leta 1821 se je v cerkvi sv. Jurija na Ptuju poročil z Ano Zistler, roj. 1792, ki je izhajala iz ptujske meščanske družine. V zakonu se jima je rodilo vsaj pet otrok (Gustav, Ludvik, Ana, Marija in Luisa). Mladi Alojz je pred in po nakupu studeniške gospoščine kot uradnik služboval v državnih gospoščinah Rottenmann, Studenice, Fala in Maria Zell. NŠAM, PMK Ptuj – sv. Jurij 1785–1837, str. 117; Kostanjšek Brglez in Urlep, *Studenice, drobci iz zgodovine samostana* (razstava).

[55] NŠAM, Škofijska pisarna, F 83, šk. 2, dokumentacija v zvezi z nakupom posestva Studenice.

[56] Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 159.

ostajali tudi drugi zasebni patroni, vendar pa so Sparovitzi izstopali po številu patronatnih župnij in že omenjenem dejstvu, da so njihove patronatne župnije spadale pod dve škofiji. Poleg tega je bil z gospostvom povezan še šolski patronat, ki pa ni stvar tega prispevka.

Sparovitzi so svoje patronatne pravice[57] izvajali na nekoliko drugačen način kot pred njimi dominikanke. V obdobju vladanja cesarja Jožefa II. se je namreč tudi pri župnijah pod laičnim patronatom uveljavil način podeljevanja župnij na podlagi splošnega natečaja ali razpisa,[58] ki ga je razpisala škofija in na katerega se je lahko prijavil vsakdo. Ta način je, kot je bilo že omenjeno, predpisal že tridentinski koncil. Škofijski ordinariat je o prijavljenih kandidatih obvestil patrona, ki je predlagal enega izmed navedenih kandidatov. Namesto specialnega preizkusa ali skušnje za razpisano mesto se je v Avstriji uveljavil generalni konkurz, ki so ga opravili vsi duhovniki, ki so želeli postati župniki (župnijski izpit).[59] Glede obveščanja patrona o prosilcih/kandidatih se je uveljavilo načelo, da pristojni ordinariat klerikalnemu patronu pošlje seznam treh (terna) najprimernejših kandidatov, pri laičnih patronih pa naj te omejitve ne bi bilo.[60]

In kako se je to kazalo v praksi? 18. aprila 1838 je v Slivnici umrl župnik in dekan Tomaž Jereb.[61] Na razpis za župnijo, ki ga je razpisal sekavski škofijski ordinariat, se je prijavilo 7 kandidatov, ki so izpolnjevali vse pogoje, o čemer je sekavski konzistorij dne 25. julija 1838 obvestil patronatno gospostvo Studenice.[62] Na podlagi prejetega dopisa je Alojz Sparovitz 14. avgusta 1838 prezentiral Filipa Vavpotiča, ki je bil od leta 1832 župnik v Cirkovcah.[63] Uradno konfirmacijsko listino je sekavski škof izstavil 4. septembra 1838.[64] Ob imenovanju Vavpotiča za župnika v Slivnici je bilo izpraznjeno mesto v Cirkovcah, zato je sekavski ordinariat 22. avgusta 1838 razpisal mesto v

[57] PAM, Samostan in gospoščina Studenice, šk. 7, 8 in 9. Med gradivom se nahajajo dopisi finančne narave, dopisi glede prezentacije, odkupa patronatov in dopisi glede šolskega patronata.

[58] Wahrmund, *Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Oesterreich,* 2, str. 83.

[59] Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 136.

[60] Prav tam, str. 143; Wahrmund, *Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Oesterreich, 2*, str. 93–94.

[61] NŠAM, MMK Slivnica pri Mariboru 1836–1855, str. 26.

[62] NŠAM, Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje, šk. 8, Dekanija Slivnica 1838, obvestilo sekavske škofije patronatnemu gospostvu Studenice o razpisu za župnijo Poljčane in prijavljenih duhovnikov, 25. julij 1838.

[63] NŠAM, Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje, šk. 8, Dekanija Slivnica 1838, prezentacija Filipa Vavpotiča za župnika v Slivnici s strani Alojza Sparovitza, 14. avgust 1838.

[64] NŠAM, Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje, šk. 8, Dekanija Slivnica 1838, konfirmacija oziroma listina o imenovanju Filipa Vavpotiča za župnika, 4. september 1838.

Cirkovcah (skupaj z župnijo Stubenberg).[65] Na razpis se je prijavilo deset kandidatov, med katerimi je Alojz Sparovitz v imenu patronatne gosposke izbral na prvem mestu navedenega Janeza Hergo, ki je bil takrat provizor v Cirkovcah.[66] Vavpotič je Slivnico vodil do leta 1846,[67] Herga pa Cirkovce do leta 1861, ko je umrl.[68] Iz ohranjenega gradiva je videti, da je Sparovitz lahko izbiral med vsemi kandidati in da sekavski ordinariat ni podal terna predlogov.

Nekoliko drugače pa je postopek potekal v lavantinski škofiji. Župnija Poljčane je osirotela 8. marca 1849, ko je umrl dolgoletni župnik Anton Hmeliak.[69] Na razpis lavantinskega škofijskega ordinariata se je prijavilo 13 kandidatov, med katerimi je bil tudi Anton Šmon, župnik v Slivnici pri Celju. V nasprotju s sekavsko škofijo pa so [nekoliko presenetljivo] na lavantinskem škofijskem ordinariatu naredili izbor treh kandidatov, med katerimi je bil na prvem mestu Anton Šmon,[70] ki ga je Sparovitz nato predlagal na izpraznjeno mesto. Ali je na Sparovitzevo dokončno odločitev vplivalo dejstvo, da je bil Šmon naveden na prvem mestu ali pa je morda (ampak vseeno manj verjetno) mislil, da gre za kandidata iz *njegove* Slivnice [pri Mariboru]. Pri posameznih primerih namreč lahko opazimo, da je tudi Sparovitz, podobno kot pred njim dominikanke, dajal prednost kandidatom iz patronatnih župnij, torej domačim kandidatom. Vsekakor je škof Slomšek Šmona 18. maja 1849 uradno postavil za župnika v Poljčanah.[71] Imenovanje se je zaključilo z dopisovanjem glede dopolnitve kongrue, o čemer so imele zadnjo besedo deželne oblasti v Gradcu.

---

[65] NŠAM, Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje, šk. 8, Dekanija Slivnica 1838, razpis župnij Cirkovce in Stubenberg, 22. avgust 1838.

[66] NŠAM, Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje, šk. 8, Dekanija Slivnica 1838, prezentacijska listina, 20. november 1838.

[67] NŠAM, Dekanijski šematizmi, šk. 1, Neue Dekanate, D XX – Dravsko polje, Slivnica.

[68] NŠAM, MMK Slivnica pri Mariboru 1840–1869, str. 210.

[69] NŠAM, MMK Poljčane 1830–1877, str. 164.

[70] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 8, dopisi za leto 1849, osnutek sporočila lavantinskega škofijskega ordinariata patronatni gosposki Studenice o prijavljenih kandidatih za župnijo Poljčane, 1. maj 1849. Načeloma je lavantinski ordinariat tudi po prihodu magdalenk še nekaj časa pripravljal listo treh kandidatov.

[71] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 8, dopisi za leto 1849, Slomškovo uradno imenovanje/konfirmacija Antona Šmona za župnika v Poljčanah, 18. maj 1849.

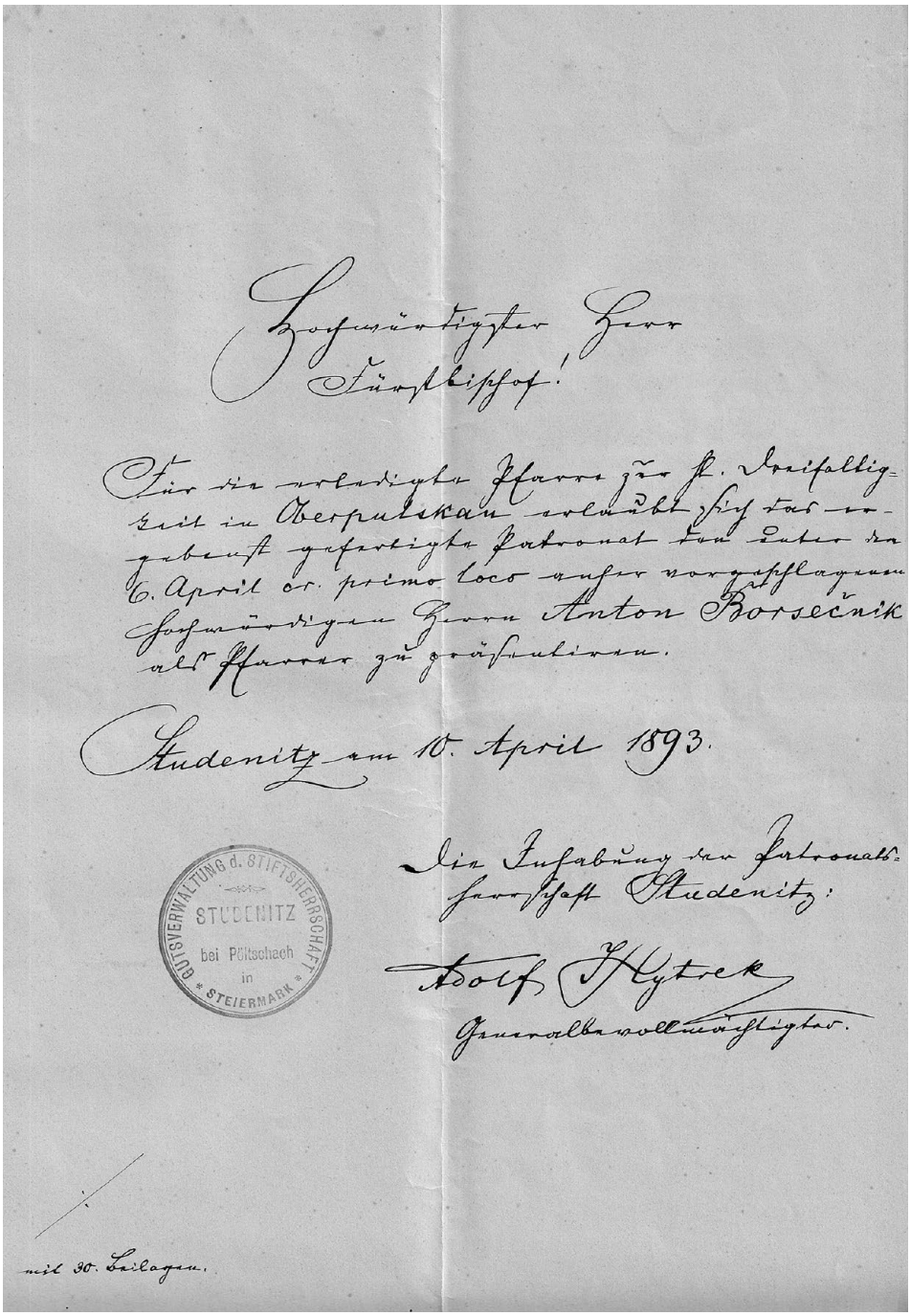

Hochwürdigster Herr
Fürstbischof!

Für die erledigte Pfarre zur h. Dreifaltigkeit in Oberpulskau erlaubt sich das ergebenst gefertigte Patronat von Euer da 6. April cr. primo loco außer vorgeschlagenem Hochwürdigen Herrn Anton Borsečnik als Pfarrer zu präsentiren.

Studenitz am 10. April 1893.

Die Inhabung der Patronats-
herrschaft Studenitz:

Adolf Hytrek
Generalbevollmächtigter.

GUTSVERWALTUNG d. STIFTSHERRSCHAFT STUDENITZ bei Pöltschach in STEIERMARK

mit 30. Beilagen.

Slika 1: Prezentacija Antona Borsečnika za župnika v Studenicah (NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 13, št. 877/1893, 10. april 1893). Dopis o prezentaciji Borsečnika za župnika v Studenicah je v imenu patronatnega gospostva Studenice napisal Adolf Hytrek.

Čeprav je šlo za zasebni patronat, so pri zasedbi mest sodelovale tudi državne oblasti. 22. marca 1920 je v Makolah umrl dolgoletni župnik, pisatelj in urednik Mihael Lendovšek, ki se je v zgodovino zapisal predvsem po izdaji Slomškovih del. Po njegovi smrti je lavantinski škofijski ordinariat dne 24. marca 1920 razpisal župnijo;[72] kandidati so se morali prijaviti do 6. maja 1920. Prijavila sta se dva kandidata, Franc Šegula, kaplan pri sv. Magdaleni v Mariboru, in Jožef Sigl, župnik v Trbonjah, o čemer je škofijski ordinariat dne 4. junija 1920 obvestil studeniški samostan.[73] Na osnovi dopisa je priorica Jedert Gruner za novega župnika predlagala Franca Šegulo.[74] O prezentaciji je škofijski ordinariat dne 14. junija 1920 obvestil deželno vlado v Ljubljani, natančneje poverjeništvo za uk in bogočastje,[75] ki je dne 19. junija 1920 ordinariatu odgovorilo, da ne nasprotuje nastavitvi Šegule za župnika.[76] Torej šele, ko je državna oblast predhodno potrdila, da ne nasprotuje imenovanju Šegule za makolskega župnika, je ordinariat omenjenega prosilca obvestil, da ga je samostansko predstojništvo prezentiralo za duhovnika.[77] Zadnji korak je bila investitura ali slovesna umestitev, ki se je izvršila 1. avgusta 1920.

Podobna zgodba se je zgodila naslednje leto, ko je bila izpraznjena župnija Laporje. 3. maja 1921 je lavantinski škofijski ordinariat razpisal prosto mesto,[78] za katerega se je potegovalo kar 15 kandidatov.[79] Med kandidati je škofijski ordinariat izbral tri, med katerimi je bil na prvem mestu Jožef Ozimič, kaplan pri Sv. Marjeti niže Ptuja. Na podlagi dopisa je priorica v imenu konventa ordinariatu prezentirala prvo postavljenega Jožefa Ozimiča.[80]

---

[72] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 1465/1920, razpis za župnijo Makole, 24. marec 1920.

[73] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 2049/1920, obvestilo lavantinskega škofijskega ordinariata magdalenkam o prosilcih za izpraznjeno župnijo Makole, 4. junij 1920.

[74] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 3048/1920, prezentacija Franca Šegule za župnika v Makolah, junij 1920.

[75] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 3048/1920, obvestilo škofijskega ordinariata deželni vladi, da namerava podeliti župnijo Makole Francu Šeguli, 14. junij 1920.

[76] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 3298/1920, odgovor deželne vlade, da ne nasprotuje postavitvi Franca Šegule za župnika v Makolah, 19. junij 1920.

[77] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 3298/1920, obvestilo lavantinskega ordinariata Francu Šeguli, da ga je samostansko predstojništvo prezentiralo za župnika v Makolah, 28. (datum nejasen) junij 1920.

[78] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, razpis župnije Laporje, 3. maj 1921.

[79] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 2607/1921, obvestilo lavantinskega škofijskega ordinariata samostanskemu predstojništvu o izvedenem razpisu za župnijo Laporje, 21. junij 1921.

[80] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, 3358/1921, prezentacija Jožefa Ozimiča za župnika v Laporju, 25. julij 1921.

Zadeva se je zaključila z dopisom glede imenovanja na deželno vlado[81] in formalno umestitvijo, ki jo je opravil dekan. Izbira treh kandidatov je bila tokrat v skladu z že omenjenim določilom, da mora ordinariat kleriškemu patronu (magdalenkam kot redovni skupnosti) predlagati listo treh kandidatov.

Poleg dejstva, da je lavantinski škofijski ordinariat v času pred prihodom magdalenk pripravil izbor treh kandidatov, z današnjega gledišča izstopa tudi dejstvo, da se je ordinariat glede imenovanja duhovnika obrnil na državno oblast. Vsekakor je bilo to v skladu z avstrijsko zakonodajo, ki so jo kasneje upoštevale tudi oblasti v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Na podlagi 6. člena dne 7. maja 1874 sprejetega zakona o kritju potreb katoliškega bogočastja in prispevkih verskega sklada, izdanega v sklopu zakonodaje o ukinitvi konkordata iz leta 1855, je bilo določeno, da mora Cerkev pri vsaki oddaji cerkvenih služb obvestiti deželne oblasti, ki bi lahko nasprotovale imenovanju oziroma vložile ugovor zoper kandidata, če ta ne bi izpolnjeval vseh državnih pogojev.[82] Oblasti so imele torej možnost veta na imenovanje predlaganega kandidata. Vsekakor pa so bile magdalenke in pred njimi tudi drugi zasebni lastniki pri prezentaciji v skladu z odloki tridentinskega koncila vezani na seznam, ki jim ga je dostavil ordinariat, ki pa je moral (v drugi polovici 19. stoletja) pridobiti tudi dovoljenje državnih oblasti oziroma, natančneje, njihov odgovor, da ne nasprotujejo predlaganemu kandidatu.

Kljub prezentacijski pravici so magdalenke zaradi gradbenih bremen oziroma prispevkov pri gradnjah in obnovah patronat občutile predvsem kot breme. Ob obnovah in nadomestnih gradnjah cerkvenih objektov je moral namreč patron nositi del stroškov oziroma tako imenovano patronatno tangento. V skladu s štajersko deželno zakonodajo iz leta 1864[83] je delež patrona znašal tretjino, pred tem večino. Kot so v samostanski kroniki zapisala magdalenke, so imeli težave s patronatom že Sparovitzi, pa tudi same so patronat občutile kot težko breme, še posebej zato, ker se je vrednost posestva zaradi zemljiške odveze in odprodaje različnih (predvsem gozdnih) parcel zmanjšala. Težilo jih je tudi to, da Sparovitzi odškodnine za zemljiško odvezo niso

[81] NŠAM, Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica, šk. 20, št. 3358/1921, obvestilo lavantinskega škofijskega ordinariata deželni vladi, da je graščina Studenice prezentirala Jožefa Ozimiča za župnika v Laporju.

[82] Kušej, *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve*, str. 137; Gesetz vom 7. Mai 1874, mit welchem behufs Bedeckung der Bedürfnisse des katholischen Cultus die Beiträge zum Religionsfonde geregelt werden, dostopno na: https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1874&page=133&size=55 (pridobljeno 26. 9. 2025).

[83] Gesetz vom 28. April 1864, betreffend die Bestreitung der Kosten der Herstellung und Erhaltung des katholischen Kirchen und Pfründengebäude, dann der Beischaffung der Kirchen-Paramente, Einrichtung und Erfordernisse, 8. člen, dostopno na: https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=lgm&datum=1864&page=59&size=45 (pridobljeno 26. september 2025). Zemljiška odveza na patronate formalnopravno ni vplivala.

vrnili v posest, ampak so jo uporabili v druge namene. Zaradi povečanega števila zahtev po plačilu tangent so se na začetku 20. stoletja podale v boj za odkup patronatov.[84] Problem patronatov so najprej mislile rešiti tako, da bi se patronati prenesli na štajerski verski sklad. Tako so se 11. januarja 1908 obrnile na lavantinski škofijski ordinariat s prošnjo za nasvet in pomoč, češ da mnoge župnije načrtujejo obnovo župnišč in/ali nadarbinskih poslopij ter da bodo v ta namen od samostana zahtevale ustrezne tangente.[85] Za večino župnij so predlagale odkup patronatov, primer Studenic pa bi bilo treba zaradi cerkve, župnišča in nadarbinskih poslopij, ki so bile prvotno del samostanskega kompleksa, reševati drugače. Prezentacijsko pravico so bile pripravljene prepustiti ordinariatu tako v primeru, če bi prišlo do odkupa patronatov, kot tudi v primeru, če se to ne bi uresničilo.[86] Nedolgo zatem (v mesecu juniju ali juliju) so se obrnile na deželno namestništvo v Gradcu s prošnjo, da bi patronatne obveznosti, ki izvirajo iz naslova lastništva patronatne gosposke Studenice, prevzel verski sklad, kar je ministrstvo za uk in bogočastje dne 4. novembra 1909 zavrnilo.[87] Ko so nato isto prošnjo vložile še enkrat, je ministrstvo dne 7. avgusta 1911 ponovno potrdilo, da ne more spremeniti odločbe iz 4. novembra 1909.[88] Prenos patronatov na verski sklad torej ni prišel v poštev, a je prišel v poštev postopen odkup patronatov. Deželno namestništvo je namreč v istem dopisu, v katerem je magdalenke obvestilo o odločitvi ministrstva z dne 7. avgusta 1911, sporočilo, da ne bo nasprotovalo morebitnemu postopnemu odkupu patronatov, kar je že leta 1910 predlagal škofijski ordinariat.[89] Deželno namestništvo je nato v dopisu z dne 4. februarja 1913 preko lavantinskega škofijskega ordinariata magdalenkam oziroma studeniški patronatni gosposki predlagalo, naj začne postopek za postopen odkup patronatov.[90] Postopek za odkup patronatov so odobrile tako cerkvene kot civilne oblasti. Pogajanja so potekala oziroma se nadaljevala tudi med vojno. Konec leta 1916 je samostan poslal predstojništvom župnij Slovenska Bistrica

---

[84] NŠAM, Magdalenke v Studenicah, kronika magdalenk 1870–1944, str. 69–77.

[85] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis samostanskega predstojništva lavantinskemu škofijskemu ordinariatu o patronatih, 11. januar 1908.

[86] Prav tam.

[87] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis štajerskega deželnega namestništva deželnemu glavarstvu v Ptuju o patronatnih bremenih magdalenskega samostana, 17. november 1909.

[88] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis štajerskega deželnega namestništva deželnemu glavarstvu v Ptuju o patronatnih obveznostih samostana v Studenicah, 28. avgust 1911.

[89] Prav tam.

[90] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis štajerskega deželnega namestništva lavantinskemu škofijskemu ordinariatu o patronatnih bremenih studeniškega samostana, 4. februar 1913.

(v nemškem jeziku), Poljčane, Laporje, Makole, Črešnjevec, Zgornja Polskava, Šmartno na Pohorju, Fram, Cirkovce in Slivnica (vse naštete v slovenskem jeziku) spomenico, v kateri so opisale razmere, vključno z zgodovino dominikanskega samostana, začetki patronata in zgodovino studeniške gosposke, in podale ponudbo za denarni odkup patronatov.[91] Kot so zapisale, so jih v odkup silile predvsem zahteve za pomoč. Za pomoč pri plačilu so se v preteklosti obračale tudi na verski sklad, a je ministrstvo za uk in bogočastje 23. oktobra 1912 izjavilo, da ni naloga verskega sklada, da podpira druge patrone in naj samostan začne postopek za odkup patronatov. S tem so očitno želele razložiti, da so izčrpale že vse možnosti. Pri razmišljanju o odkupu so poudarile zmanjšano oziroma znižano vrednost posestva zaradi zemljiške odveze in prodaje posameznih parcel (te so na veliko prodajali Sparovitzi). Pri ceni odkupa so pripravile formulo, povezano s plačanimi tangentami. Od leta 1864, ko je bil sprejet štajerski deželni zakon o plačevanju stroškov za vzdrževanje cerkvenih stavb,[92] torej v obdobju 52 let, so razni studeniški patroni izplačali tangente v vrednosti 24.730 kron, kar na leto znese 457 kron. To zahteva pri 4 % obrestni meri glavnico 11.889 kron. To pa je znesek, ki so ga pripravljene plačati.[93]

Navedeno ponudbo so sprejele župnije Zgornja Polskava, Slivnica pri Mariboru, Cirkovce, Šmartno na Pohorju in Makole. Reševanje se je vleklo do leta 1923, ko so bile sklenjene ustrezne pogodbe. Predlagani odkup patronatov je že 24. februarja 1920 potrdila deželna vlada v Ljubljani.[94] Kot je videti, so župnije prejele nekoliko višje vsote, kot je bilo predvideno v spomenici iz leta 1916: Makole 3000 kron, Cirkovce 1500, Slivnica 2000, Zgornja Polskava 1000 in Šmartno na Pohorju 1000, skupaj 8500 kron.[95]

Odkup patronatov je potekal ravno v času, ko je bil izdan *Codex Iuris Canonici,* Zakonik cerkvenega prava, ki patronatom ni bil najbolj naklonjen. V kanonu 1450 je bil nastanek novih patronatov prepovedan, od obstoječih pa je priznaval samo tiste, ki so bili dokazljivi z ustreznimi avtentičnimi listinami (§ 1454).

---

[91] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis/spomenica župnijam o odkupu patronatov, 28. oktober 1916.

[92] Gl. opombo št. 83.

[93] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis/spomenica župnijam o odkupu patronatov, konec leta 1916.

[94] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis poverjeništva za uk in bogočastje o potrditvi pogodb, 24. februar 1920.

[95] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis magdalenskega konventa lavantinskemu škofijskemu ordinariatu o patronatih, 1. september 1921. Zneski s svinčnikom navedeni na hrbtni strani dopisa. Navajajo se tudi v samostanski kroniki, vendar so povsod dodani vprašaji. NŠAM, Magdalenke Studenice, kronika magdalenk 1870–1944, str. 77.

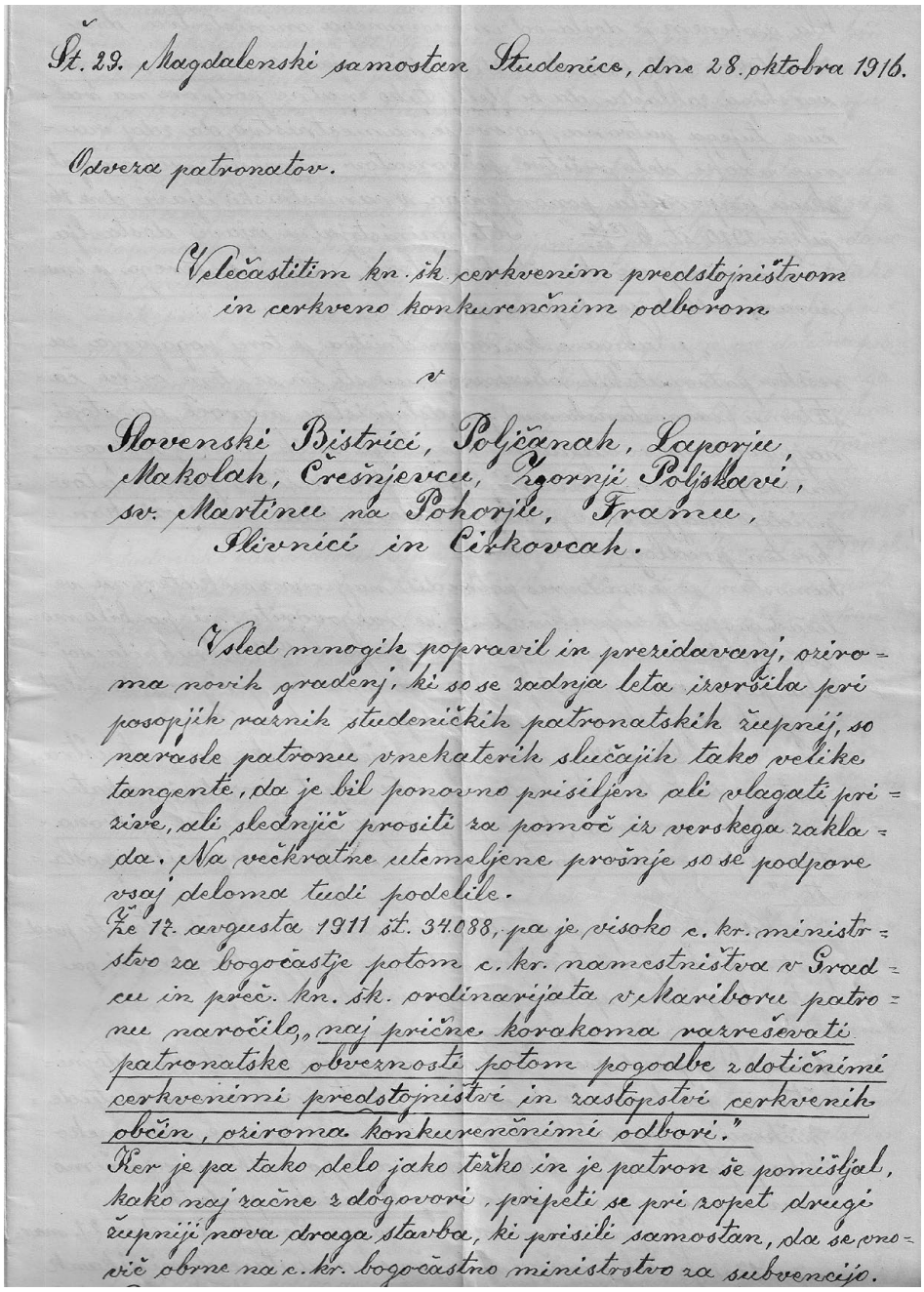

Št. 29. Magdalenski samostan Studenice, dne 28. oktobra 1916.

Odveza patronatov.

Velečastitim kn. šk. cerkvenim predstojništvom
in cerkveno konkurenčnim odborom

v

Slovenski Bistrici, Poljčanah, Laporje,
Makolah, Črešnjevcu, Zgornji Polskavi,
sv. Martinu na Pohorju, Frauu,
Slivnici in Cirkovcah.

Vsled mnogih popravil in prezidavanj, oziroma novih graden, ki so se zadnja leta izvršila pri posameznih raznih studeničkih patronatskih župnij, so narasle patronu vnekaterih slučajih tako velike tangente, da je bil ponovno prisiljen ali vlagati prizive, ali slednjič prositi za pomoč iz verskega zakleda. Na večkratne utemeljene prošnje so se podpore vsaj deloma tudi podelile.
Že 17. avgusta 1911 št. 34088, pa je visoko c. kr. ministrstvo za bogočastje potom c. kr. namestništva v Gradcu in preč. kn. šk. ordinarijata v Mariboru patronu naročilo, „naj prične korakoma razrešovati patronatske obveznosti potom pogodbe z dotičnimi cerkvenimi predstojništvi in zastopstvi cerkvenih občin, oziroma konkurenčnimi odbori."
Ker je pa tako delo jako težko in je patron še pomišljal, kako naj začne z dogovori, pripeti se pri zopet drugi župniji nova draga stavba, ki prisili samostan, da se enovič obrne na c. kr. bogočastno ministrstvo za subvencijo.

Slika 2: Spomenica patronatnim župnijam za odkup patronatov iz leta 1916 (NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice)

Čeprav so si magdalenke očitno prizadevale za odkup patronatov, so vseeno imele poseben odnos do prezentacijske pravice, kar se kaže v dopisu z dne

11. junija 1919. V dopisu se je samostan zavzel za ohranitev prezentacijskih pravic, pri čemer se je skliceval na 700-letno zgodovino, povezano s Zofijo Rogaško in oglejskim patriarhom Bertoldom, ki je leta 1245 Slivnico inkorporiral samostanu.[96] Nasprotno se je lavantinski škofijski ordinariat bolj nagibal k prosti podelitvi. Pri tem so se na škofiji sklicevali predvsem na novi cerkveni zakonik, predvsem na kanon 1451, ki je predvidel, da bi patroni namesto prezentacijske pravice pridobili določene duhovne pravice. Te bi se lahko pri studeniškem samostanu izražale npr. tako, da bi verniki in duhovniki nekdanjih patronatnih župnij ob določenih dnevih (npr. za novo leto ali ob patrociniju) zmolili kratko molitev (očenaš in zdrava marija) za samostan.[97] Samostansko predstojništvo je sprejelo prosto podelitev, odpovedalo pa se je omenjenim duhovnim ugodnostim, češ da bi se o tem z župnijami težko dogovorili.[98] Zdi pa se, da je bila duhovna pravica kot poseben dodatek kljub temu vključena v pogodbo za odkup patronatov.

Drugi oziroma zadnji krog pogajanj je potekal na koncu dvajsetih in na začetku tridesetih let prejšnjega stoletja. Župnije Slovenska Bistrica, Laporje, Črešnjevec in Poljčane so dobile poplačane zapadle tangente, zaradi katerih je samostanu grozila celo prisilna izterjava, zraven pa še določene (največkrat gozdne) parcele za odkup bodočih zahtevkov. Pri pogajanjih sta najdlje vztrajali župniji Črešnjevec in Fram, vendar je bilo oboje rešeno do leta 1933 oziroma 1934, že pred tem pa je bil na začetku tridesetih let sklenjen tudi dogovor o Studenicah.[99] Samostan je župnijski cerkvi sv. treh Kraljev prepustil parcele, kjer sta stala župnijska cerkev in stolp, nadarbini pa parcele, kjer so bile župnišče, pritikline in dvorišče. Dodatno so dobili še nekaj zemlje.[100] Šematizem za leto 1934 za vse nekdanje patronatne župnije navaja, da so proste podelitve.[101] Formalnosti so se sicer vlekle še do konca tridesetih let prejšnjega stoletja, vendar je bil postopek odkupa patronata načeloma uspešno zaključen in magdalenke so se lahko posvetile drugim dejavnostim. S tem so dokončno

[96] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis magdalenskega samostana lavantinskemu škofijskemu ordinariatu o odkupu patronatov, 11. junij 1919.

[97] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis lavantinskega konzistorija predstojništvu magdalenskega samostana, 8. avgust 1921.

[98] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice, dopis magdalenskega samostana škofijskemu konzistoriju, 1. september 1921.

[99] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, patronat Studenice.

[100] NŠAM, Škofijska pisarna, P 5 – redovnice, šk. 3, 2087/1936, patronat Studenice, odkup patronatov, lavantinski škofijski ordinariat odobri pogodbo o odkupu patronata za župnijo Studenice, 20. junij 1938; NŠAM, Magdalenke Studenice, kronika magdalenk 1870–1944, str. 78–79.

[101] Šematizem neposredno sveti Stolici podrejene lavantinske knezoškofije za leto 1934, str. 208.

ugasnila patronatna razmerja med patronatnim gospostvom in župnijami; župnije so na škofijo lahko prosto podeljevali.

Zaključek

Z odkupom patronatov se je v Studenicah zaključilo skoraj 700-letno obdobje, ko je samostan in za njim zemljiško gospostvo izvrševalo patronat nad patronatnimi župnijami, ki so nastale na področju slivniške (pra)župnije. V obdobju od konca 18. do začetka 20. stoletja sta se pod vplivom cerkvene in civilne zakonodaje spremenila način izvrševanja patronatnih pravic in forma patronata (izvorno povezan z inkorporacijo slivniške župnije samostanu, kasneje z lastništvom studeniškega zemljiškega gospostva). Če so dominikanke za izpraznjena mesta še lahko predlagale kandidate po svoji izbiri, pa so bili kasnejši patroni pri podeljevanju župnij vezani na javne razpise posameznih škofijskih ordinariatov (do leta 1859 lavantinskega in sekavskega, po tem letu samo lavantinskega).

Izjava o raziskovalnih podatkih

Članek temelji na arhivskih virih, ki so navedeni v poglavju Viri in literatura.

Viri in literatura

Arhivski viri

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
Dekanijski šematizmi.
Magdalenke Studenice.
Pomožne knjige.
Popis cerkva, D III – Slovenska Bistrica.
Škofijska pisarna, D III – Slovenska Bistrica.
Škofijska pisarna, D XX – Dravsko polje.
Škofijska pisarna, F 83 – patronat in odvetništvo.
Škofijska pisarna, P 5 – redovnice.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
Samostan in gospostvo Studenice.

Objavljeni viri

Höfer, Rudolf K. (ur.) *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545: Edition der Texte und Darstellung zu Nachrichten über das*

kirchliche Leben. Graz: Selbstverl. der Historischen Landeskommission für Steiermark, 1992.

Ožinger, Anton (ur.) *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije = Atti delle visite pastorali nell'arcidiaconato di valle Saunia della arcidiocesi di Gorizia = Die Berichte der Pastoralvisitationen im Archidiakonat Saunien der erzdiözese Görz: 1751–1773*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije: Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1991.

Šematizmi sekavske in lavantinske škofije.

UBSt II – *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark II (*ur. Joseph von Zahn). Graz: Verlag des Historischen Vereines, 1879.

UBSt III – *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark III* (ur. Joseph von Zahn). Graz: Verlag des Historischen Vereines, 1903.

Urlep, Lilijana. Opisa lavantinske škofije iz leta 1702 in leta 1790. *Viri*/Arhivsko društvo; 9. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2024.

Spletni viri

23. in 24. seja tridentinskega koncila, dostopno na: https://www.papalencyclicals.net/councils/trent.htm, pridobljeno 27. 8. 2025.

Gesetz vom 28. April 1864, betreffend die Bestreitung der Kosten der Herstellung und Erhaltung des katholischen Kirchen und Pfründengebäude, dann der Beischaffung der Kirchen-Paramente, Einrichtung und Erfordernisse, 8. člen, dostopno na: https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=lgm&datum=1864&page=59&size=45, pridobljeno 26. 9. 2025.

Gesetz vom 7. Mai 1874, mit welchem behufs Bedeckung der Bedürfnisse des katholischen Cultus die Beiträge zum Religionsfonde geregelt werden, dostopno na: https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1874&page=133&size=55, pridobljeno 26. 9. 2025.

Literatura

Ambrožič, Matjaž. Patronatno pravo in jožefinski patronati kranjskega verskega sklada. *Bogoslovni vestnik = Theological Quarterly* 72 (2012), št. 1, str. 71–88.

Bele, Martin. Rodbina Konjiško-Rogaških. *Acta Histriae* 27 (2019), št. 3, str. 477–494.

Höfler, Janez. *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem: k razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*. Ljubljana: Viharnik, 2013.

Hytrek, Adolf. *Sophie von Rohitsch und das Stift und Gotteshaus Studenitz*. Studenitz: St. Cyrillus Buchdruckerei, 1895.

Koropec, Jože. Zbelovo, Studenice, Pogled do srede 17. stoletja. *Časopis za zgodovino in narodopisje = Review for history and ethnography 51 (1980), št. 2, str. 239–283.*

Kovačič, Franc. *Zgodovina Lavantinske škofije: (1228–1928).* Maribor: Lavantinski kn. šk. ordinariat, 1928.

Kostanjšek Brglez, Simona, in Urlep, Lilijana. *Studenice, drobci iz zgodovine samostana*. Nadškofijski arhiv Maribor, Občina Poljčane in Zgodovinsko društvo dr. Jožeta Koropca Slovenska Bistrica, 2025 (razstavni panoji).

Kušej, Rado. *Cerkveno pravo katoliške in pravoslavne cerkve: s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*. V Ljubljani: Juridična fakulteta, 1923.

Mlinarič, Jože. *Studeniški dominikanski samostan: ok. 1245–1782*. Celje: Mohorjeva družba, 2005.

Orožen, Ignacij. *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Th. 1, Das Bisthum, das Domkapitel und die Dekanate: Marburg, Mahrenberg, Jaring, St. Leonhard in W. B., Kötsch und Zirkoviz.* Marburg: F. V. Lavant. Ordinariates, 1875.

Pirchegger, Hans. *Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer. 2. Abteilung: Die Kirchen- und Grafschaftskarte, Teil 1: Steiermark*. Dunaj 1940.

Wahrmund, Ludwig. *Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Oesterreich, 1. in 2. zvezek.* Wien: A. Hölder, 1894–1896.

Wetzer und Welte's Kirchenlexikon oder Encyklopädie der katolischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften. 2. Aufl. / in neuer Bearbeitung, unter Mitwirkung vieler katolischen Gelehrten begonen von Joseph Cardinal Hergenröther, forgesetzt von Franz Kaulen. Neunter Band: Naama bis Šignatelli. Freiburg im Breisgau: Herder'sche Verlagshandlung, 1895.

CERKVENI PATRONAT IN ODVETNIŠTVO NA PRIMERU STUDENIC: MED ČASTJO IN BREMENOM

Povzetek

Studeniški samostan oziroma kasneje zemljiško gospostvo Studenice je stoletja izvrševalo cerkveni patronat in deloma [nižje] odvetništvo nad *patronatnimi* župnijami, ki so nastale na področju pražupnije Slivnica pri Mariboru. Patronatno pravo pomeni pravice in dolžnosti, ki jih pravna ali fizična oseba pridobi z ustanovitvijo cerkve in cerkvene službe ali samo službe. Med pravicami je bila najpomembnejša prezentacijska/predlagalna pravica imetnika patrona, da pristojnemu škofu ordinariju predlaga novega duhovnika ali beneficiata v potrditev. Patronat se je načeloma razvil v povezavi s fevdnim sistemom in lastniškimi cerkvami v procesu oblikovanja škofijske župnijske mreže. Patronat izhaja iz preobrazbe prvotnih lastniških cerkva v škofijske, pri čemer je bivšim imetnikom lastniških cerkva pripadla prezentacijska pravica. Odvetništvo, imenovano tudi vogtija ali advokatura, pomeni upravljanje in zastopanje cerkvenih (največkrat višjih) ustanov pred civilnim sodiščem. Podobno je nižje odvetništvo, torej odvetništvo nad posameznimi župnijami/cerkvami, katerega izvor je dokaj nejasen.

Studeniški dominikanski samostan, ki ga je ustanovila Zofija Rogaška, je do patronata prišel na osnovi inkorporacije. Inkorporacija pomeni prenos pravic, tako gmotnih kot materialnih, na drugega upravičenca. V praksi se je to največkrat kazalo tako, da so bile župnije inkorporirane posameznim samostanom. V ozadju je bila gmotna pomoč samostanom ali drugim ustanovam. Oglejski patriarh Bertold Andeško-Meranski je leta 1245 samostanu dominikank v Studenicah inkorporiral oziroma dodelil (pra)župnijo Slivnico, kar je potrdil tudi leta 1249. Ker je samostan stal na področju konjiške in ne slivniške pražupnije, je leta 1251 prišlo do zamenjave župnij/cerkva. Konjiški župnik je samostanu v zameno za cerkvi v Tinju in pri sv. Venčeslu izročil cerkvi v Poljčanah in

Laporju, v bližini katerih je bil samostan, z vsemi pripadajočimi pravicami vred. Od inkorporacije naprej je samostan izvrševal patronatne pravice nad vsemi župnijami, ki so nastale na področju [preoblikovene] slivniške pražupnije. Čeprav je bilo v letih 1245 in 1249 določeno, da samostanu pripada samo prezentacijska pravica pri slivniški župniji, pri novo nastalih vikariatih pa ne, se je kasneje to spremenilo, tako da so dominikanke predlagale ordinariju (oglejskemu patriarhu) v potrditev duhovnike pri vseh župnijah in vikariatih. Deželnoknežji vizitacijski zapisnik iz leta 1544/1545 celo kaže, da so bile vse župnije in vikariati v njihovih polnih pravicah (samostan oz. dominikanke so imele celo pravico, da so potrjevale duhovnike), niso pa imele odvetništva. Do sprememb je prišlo po tridentinskem koncilu, ki je prepovedal oziroma omejil inkorporacije in določil načine za podeljevanje službenih mest. Spremenjeno stanje se kaže v vizitacijskih zapisnikih goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa v drugi polovici 18. stoletja. V tem času so imele dominikanke odvetniške in patronatne pravice pri vseh župnijah in vikariatih na področju nekdanje slivniške župnije. Samostan je vseskozi pazil na svoje pravice; tako je npr. nasprotoval nadškofu Attemsu pri ustanovitvi vikariata v Poljčanah. Načeloma so tudi v novem veku samostanu pripadale patronatne pravice pri novoustanovljenih vikariatih. Z imenovanjem župnikov so lahko patroni vplivali na in oblikovali na versko življenje in prakse v patronatnih župnijah.

Ko je bil samostan leta 1782 ukinjen in premoženje podržavljeno, so patronati prišli na štajerski verski sklad, ko pa je studeniško zemljiško gospostvo leta 1827 prešlo v roke zasebnih lastnikov (Martin Linner, družina Sparovitz, Anton Papst, zakonca Egger, magdalenke), so ti prevzeli tudi patronate. Patronat je bil torej realni, povezan z lastništvom nepremičnine. V tem času je imelo studeniško zemljiško gospostvo oz. njegovi lastniki patronat nad župnijami Slivnica, Slovenska Bistrica, Šmartno na Pohorju, Črešnjevec, Poljčane, Laporje, Makole, Zgornja Polskava, Studenice, Cirkovce, Fram. Do leta 1859 so navedene župnije spadale pod dve škofiji, lavantinsko in sekavsko, po tem letu samo pod lavantinsko.

Konec 18. in 19. stoletju se je pod vplivom posvetne zakonodaje, ki je sledila smernicam tridentinskega koncila, spremenil način prezentacije. Na razvoj patronata oziroma na način izvrševanja patronatnih pravic je vplivala tudi posvetna zakonodaja. Medtem ko so dominikanke lahko prosto predlagale kandidate, pa so bili patroni v 19. stoletju vezani na javni razpis. Ko je bila župnija izpraznjena, je pristojni ordinariat razpisal prosto mesto, na katero se je lahko prijavil vsak duhovnik. Škofija je poslala patronu seznam vseh prosilcev (za laičnega patrona) ali pa seznam treh kandidatov, patron pa je moral predlagali nekoga s seznama. V 20. stoletju je patronate dodatno omejil leta 1917 kodificirani zakonik cerkvenega prava *Codex Iuris Canonici*.

Patronat je bil povezan tudi z dolžnostmi, predvsem finančnimi bremeni. Pri obnovah in nadomestnih gradnjah je moral patron pokriti del stroškov; od leta 1864 naprej je delež patrona znašal eno tretjino. Ker so magdalenke zaradi številnih zahtevkov po finančnih prispevkih ali tangentah patronat občutile kot breme, so pred prvo svetovno vojno začele postopek za odkup patronatov. Najprej so poskušale patronate prenesti na štajerski verski sklad; ko pa je bilo to zavrnjeno, so se lotile postopka za odkup. Do odkupa je prišlo v 20. in 30. letih 20. stoletja. Po odkupu je župnije prosto podeljevala lavantinska škofija. Z odkupom se je končala 700-letna tradicija patronata samostana in kasneje gospostva Studenice nad patronatnimi župnijami. Praksa patronata se je na slovenskih tleh sicer obdržala do druge svetovne vojne oziroma spremenjenih družbeno političnih razmer po vojni.

ECCLESIASTICAL PATRONAGE AND ADVOCACY IN THE CASE OF STUDENICE: BETWEEN HONOUR AND BURDEN

Summary

For centuries, the Studenice convent, and later the Studenice landed estate, exercised ecclesiastical patronage and, to some extent, [lower] advocacy over the parishes under its patronage that had been established within the territory of the ancient parish of Slivnica near Maribor. The right of patronage comprised the rights and obligations acquired by a legal or natural person through the foundation of a church and an ecclesiastical office, or of an ecclesiastical office alone. The most important of these rights was the patron's right of presentation, namely the right to nominate a new priest or benefice holder to the competent bishop or ordinary for confirmation. In principle, patronage developed in connection with the feudal system and proprietary churches during the formation of the diocesan parish network. Patronage arose from the transformation of the original proprietary churches into diocesan churches, with the former holders of proprietary churches retaining the right of presentation. Advocacy, also known as *Vogtei* or *advocatia*, refers to the administration and legal representation of ecclesiastical institutions, usually higher-ranking ones, before secular courts. Lower advocacy, meaning advocacy over individual parishes or churches, was similar in nature, although its origins remain rather unclear.

The Dominican convent in Studenice, founded by Zofija Rogaška, acquired its patronage rights through incorporation. Incorporation involved the transfer of rights, including economic and material rights, to another beneficiary. In practice, this most commonly took the form of individual parishes being incorporated into particular convents or monasteries, with the underlying purpose of providing financial support to these or other institutions. In 1245, Berthold of Andechs-Merania, Patriarch of Aquileia, incorporated, or granted, the ancient parish of Slivnica to the Dominican convent in Studenice, an act he confirmed again in 1249. Since the convent was situated within the territory of the ancient parish of Konjice rather than that of Slivnica, an exchange of parishes/churches took place in 1251. In exchange for the churches in Tinja and St Wenceslaus, the parish priest of Konjice transferred to the convent the churches in Poljčane and Laporje, near which the convent was situated, together with all associated rights. From the time of incorporation onwards, the convent exercised patronage rights over all parishes established within the territory of the [reorganised] ancient parish of Slivnica. Although in 1245 and 1249 it was stipulated that the convent held only the right of presentation in the parish of Slivnica and not in the newly established vicariates, this subsequently changed, and the Dominican nuns presented priests for all parishes and vicariates to the ordinary (the Patriarch of Aquileia) for confirmation. A visitation record commissioned by the territorial prince in 1544/1545 even indicates that all the parishes and vicariates were under their full authority (the convent or the Dominican nuns even had the right to confirm priests), but the convent did not hold the advocacy over them. Changes occurred following the Council of Trent, which prohibited or restricted incorporations and laid down procedures for appointments to ecclesiastical offices. The changed situation is reflected in the visitation records of Karl Michael von Attems, Archbishop of Gorizia, from the second half of the 18th century. At that time, the Dominican nuns held rights of advocacy and patronage over all parishes and vicariates within the territory of the former parish of Slivnica. The convent consistently safeguarded its rights; for example, it opposed Bishop Attems over the establishment of a vicariate in Poljčane. In principle, even in the early modern period, the convent retained patronage rights over newly established vicariates. Through the appointment of parish priests, patrons were able to influence and shape religious life and practices in the parishes under their patronage.

When the convent was dissolved in 1782 and its property nationalised, the patronage rights passed to the Styrian Religious Fund. When the Studenice landed estate passed into private ownership in 1827 (Martin Linner, the Sparovitz family, Anton Papst, the Egger couple, and the Magdalene Sisters), the new owners also assumed the patronage rights. The patronage was therefore real patronage, attached to the ownership of immovable property. At that time, the Studenice landed estate, or its owners, held patronage over the parishes of Slivnica, Slovenska Bistrica, Šmartno na Pohorju, Črešnjevec, Poljčane, Laporje, Makole, Zgornja Polskava, Studenice, Cirkovce and Fram. Until 1859, these parishes belonged to two dioceses, Lavant and Seckau; after that year, they belonged solely to the Diocese of Lavant.

At the end of the 18th century and during the 19th century, the procedure for presentation changed under the influence of secular legislation that followed the principles of the Council of Trent. Secular legislation also influenced the development of patronage and the manner in which patronage rights were exercised. While the Dominican nuns had been free to nominate candidates, patrons in the 19th century were subject to a public vacancy procedure. When a parish became vacant, the competent ordinariate advertised the vacant position, for which any priest could apply. The diocese sent the patron either a list of all applicants (in the case of a lay patron) or a list of three candidates, and the patron was required to nominate someone from the list. In the 20th century, patronage rights were further restricted by the *Codex Iuris Canonici*, the Code of Canon Law codified in 1917.

Patronage also entailed obligations, particularly financial burdens. In cases of renovation and replacement construction, the patron was required to cover part of the costs; from 1864 onwards, the patron's share amounted to one third. Because numerous requests for financial contributions or assessments caused the Magdalene Sisters to regard patronage as a burden, they initiated proceedings for the redemption of the patronage rights before the First World War. They first attempted to transfer the patronage rights to the Styrian Religious Fund; when this was rejected, they began the process of redeeming them. The redemption took place during the 1920s and 1930s. Following the redemption, the Diocese of Lavant was free to appoint priests to the parishes. The redemption brought to an end the 700-year tradition of patronage exercised by the convent, and later by the Studenice estate, over the parishes under its patronage. The practice of patronage in the Slovenian lands nevertheless survived until the Second World War and the changed socio-political circumstances that followed it.

KIRCHENPATRONAT UND FÜRSPRACHE IM FALL STUDENICE – ZWISCHEN EHRE UND LAST

Zusammenfassung

Jahrhundertelang übte das Kloster Studenice, später das Gut Studenice, das Kirchenpatronat und teilweise die Vogtei für Patronatspfarreien im Gebiet der Urpfarrei Slivnica bei Maribor aus. Das Patronatsrecht umfasst die Rechte und Pflichten, die eine juristische oder natürliche Person durch die Gründung einer Kirche und eines Gottesdienstes oder auch nur eines Gottesdienstes erwirbt. Zu den wichtigsten Rechten zählte das Recht des Patronatsinhabers, dem zuständigen Bischof einen neuen Priester oder Benefiziat zur Bestätigung vorzuschlagen. Das Patronatsrecht entwickelte sich im Zusammenhang mit dem Feudalsystem und den Eigenkirchen im Zuge der Bildung des diözesanen Pfarrnetzes. Es entstand aus der Umwandlung der ursprünglichen Eigenkirchen in Diözesankirchen, wodurch die ehemaligen Eigentümer der Eigenkirchen das Recht der Präsentation erwarben. Die Vertretung kirchlicher (meist höherer) Institutionen vor staatlichen Gerichten, auch Vogtija oder Advokatura genannt, bezeichnet deren Verwaltung und Repräsentation.

Ähnlich verhält es sich mit der Vertretung einzelner Pfarreien/Kirchen, deren Ursprung jedoch weitgehend unklar ist.

Das von Zofija Rogaška gegründete Dominikanerkloster in Studenice erlangte seine Patronatsrechte durch Inkorporation. Inkorporation bedeutet die Übertragung materieller Rechte an einen anderen Begünstigten. In der Praxis äußerte sich dies meist in der Eingliederung von Pfarreien in einzelne Klöster. Im Hintergrund stand die materielle Unterstützung von Klöstern und anderen Institutionen. 1245 inkorporierte bzw. übertrug der Patriarch von Aquileia, Bertold von Andechs-Meranien, die Urpfarrei Slivnica dem Dominikanerkloster in Studenice, was er 1249 bestätigte. Da das Kloster im Gebiet Konjice und nicht in der Urpfarrei Slivnica lag, fand 1251 ein Pfarr- bzw. Kirchentausch statt. Im Tausch gegen die Kirche in Tinj und bei St. Wenzel übergab der Pfarrer von Konjice dem Kloster die Kirchen in Poljčane und Laporje, in deren Nähe das Kloster lag, samt aller damit verbundenen Rechte. Von der Eingliederung an übte das Kloster das Patronatsrecht über alle Pfarreien im Gebiet der [reformierten] Urpfarrei Slivnica aus. Obwohl 1245 und 1249 festgelegt wurde, dass das Kloster nur in der Pfarrei Slivnica, nicht aber in den neu gegründeten Vikariaten das Präsentationsrecht besaß, änderte sich dies später. Die Dominikaner schlugen dem Ordinarius (dem Patriarchen von Aquileia) die Bestätigung der Priester aller Pfarreien und Vikariate vor. Der fürstliche Visitationsbericht von 1544/45 belegt sogar, dass das Kloster die vollen Rechte über die Pfarreien hatte (das Kloster bzw. die Dominikaner hatten sogar das Recht, Priester zu bestätigen), jedoch nicht die Vogtei. Nach dem Konzil von Trient, das Inkorporationen verbot oder einschränkte und die Verfahren zur Vergabe von Pfarrämtern festlegte, traten Veränderungen ein. Diese veränderte Situation spiegelt sich in den Visitationsberichten des Erzbischofs von Görz, Karl Mihael Attems, aus der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts wider. Damals besaßen die Dominikanerinnen in allen Pfarreien und Vikariaten im Gebiet der ehemaligen Pfarrei Slivnica das Patronatsrecht. Das Kloster achtete stets auf seine Rechte; so widersetzte es sich beispielsweise Bischof Attems‘ Vorhaben, ein Vikariat in Poljčane zu errichten. Prinzipiell besaß das Kloster auch in neu gegründeten Vikariaten der Neuzeit das Patronatsrecht. Durch die Ernennung von Pfarrern konnten die Patrone das religiöse Leben und die religiösen Praktiken in den Patronatspfarreien beeinflussen und prägen.

Nach der Auflösung des Klosters 1782 und der Verstaatlichung des Besitzes fielen die Patronatsrechte an den steirischen Religionsfonds. Als die Gutsherrschaft Studenice 1827 in Privatbesitz überging (Martin Linner, Familie Sparovitz, Anton Papst, Ehepaar Egger, Schwestern Magdalenerinnen), übernahmen auch diese die Patronatsrechte. Das Patronatsrecht war somit real und an den Besitz gebunden. Zu jener Zeit übten die Gutsherrschaft Studenice bzw. ihre Eigentümer das Patronatsrecht über die Pfarreien Slivnica, Slovenska Bistrica, Šmartno na Pohorju, Črešnjevec, Poljčane, Laporje, Makole, Zgornja Polskava, Studenice, Cirkovce und Fram aus. Bis 1859 gehörten die genannten Pfarreien zu den beiden Diozesen Lavant und Secckau, danach nur noch zu Lavant.

Ende des 18. und im 19. Jahrhundert änderte sich unter dem Einfluss weltlicher Gesetze, die den Richtlinien des Konzils von Trient folgten, das Verfahren zur Patronatsvergabe. Auch die Entwicklung des Patronatsrechts, also die Ausübung der Patronatsrechte, wurde durch weltliche Gesetze beeinflusst. Während Dominikanerinnen Kandidaten frei vorschlagen konnten, war die Patronatsvergabe im 19. Jahrhundert an eine öffentliche Ausschreibung gebunden. Bei einer vakanten Pfarrstelle schrieb das zuständige Ordinariat die Stelle aus, auf die sich jeder Priester bewerben konnte. Die Diözese übermittelte dem Patron eine Liste aller Bewerber (für einen Laienpatron) oder eine Liste mit drei Kandidaten, aus der der Patron einen Kandidaten vorschlagen musste. Im 20. Jahrhundert wurden die Patronatsrechte durch den Codex *Iuris Canonici* von 1917 weiter eingeschränkt.

Das Patronat war auch mit Pflichten, insbesondere finanziellen Belastungen, verbunden. Bei Renovierungen und Neubauten musste der Patron einen Teil der Kosten tragen; ab 1864 betrug sein Anteil ein Drittel. Da die Magdalenerinnen das Patronat aufgrund zahlreicher finanzieller Bitten und Anfragen als Belastung empfanden, leiteten sie vor dem Ersten Weltkrieg das Verfahren zum Aufkauf der Patronate ein. Zunächst versuchten sie, die Patronate an den steirischen Religionsfonds zu übertragen; als dies abgelehnt wurde, leiteten sie das Verfahren zum Aufkauf ein. Der Aufkauf erfolgte in den 1920er und 1930er Jahren. Nach dem Aufkauf vergab die Diözese Lavant die Pfarreien frei. Mit dem Aufkauf endete die 700-jährige Tradition des Patronats durch das Kloster und später die Grundherrschaft Studenice über die Patronatspfarreien. Die Praxis des Patronats wurde auf slowenischem Boden bis zum Zweiten Weltkrieg und der veränderten sozio-politischen Lage nach dem Krieg aufrechterhalten.

Poskus rekonstrukcije knjižne zbirke v ženskem studeniškem samostanu

Vlasta Stavbar*

DOI: https://doi.org/10.62409/czn.311
CC BY-SA 4.0

UDK – *UDC*: 930.85:[27-788-055.2(497.4Studenice):027.021]
Potrjeno – *Accepted*: 15. 12. 2025 | Objavljeno – *Published*: 31. 8. 2026
1.01 Izvirni znanstveni članek – *1.01 Original Scientific Article*

Vlasta Stavbar: Poskus rekonstrukcije knjižne zbirke v ženskem studeniškem samostanu. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 97=62(2026), 1, str. 59–74

Prispevek predstavlja nabor knjig v fondu Univerzitetne knjižnice Maribor, katerih provenienco prepoznamo po žigu samostana Studenice, in sicer magdalenk. Na tej podlagi ter ob upoštevanju še posameznih primerkov knjig v drugih ustanovah (Nadškofijski arhiv Maribor, Teološka knjižnica Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor, samostanska cerkev in zasebna zbirka potomcev družine Wretzl iz Studenic) se izrisuje knjižna zbirka v ženskem studeniškem samostanu. Zbrani so tudi drobci o obstoju samostanske knjižne zbirke skozi zgodovinski razvoj samostana.

Ključne besede: samostan Studenice, knjižna zbirka, provenienca, rekonstrukcija knjižnice, samostanske knjižnice, Univerzitetna knjižnica Maribor.

Vlasta Stavbar: An Attempt to Reconstruct the Book Collection of the Studenice Convent. Review for History and Ethnography, Maribor 97=62(2026), 1, pp. 59–74

The paper presents a corpus of books in the holdings of the University of Maribor Library whose provenance can be identified by the stamp of the Studenice convent,

* Dr. Vlasta Stavbar, (ORCID identifier 0009-0003-9377-9307), znanstvena sodelavka in bibliotekarska višja svetnica, Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor, Center za domoznanstvo in posebne zbirke, Gospejna ulica 10, 2000 Maribor, vlasta.stavbar@um.si – *Vlasta Stavbar, PhD, (ORCID identifier 0009-0003-9377-9307), Research Associate and Senior Library Advisor, University of Maribor, University Library Maribor, Centre for Local Studies and Special Collections, Gospejna ulica 10, SI 2000 Maribor, Slovenia, vlasta.stavbar@um.si*

specifically that of the Magdalene Sisters. On this basis, and taking into account individual volumes held by other institutions (the Archdiocesan Archives of Maribor, the Theological Library of Maribor, the Regional Archives Maribor, the convent church, and the private collection of the descendants of the Wretzl family from Studenice), it is possible to reconstruct the book collection of the Studenice convent. The paper also brings together fragmentary evidence concerning the existence of the convent's book collection throughout the historical development of the convent.

Keywords: Studenice convent, book collection, provenance, library reconstruction, monastic libraries, University of Maribor Library

Uvod

V fond Univerzitetne knjižnice Maribor (UKM) je starejše gradivo prihajalo po različnih poteh skozi njen zgodovinski razvoj. Univerzitetna knjižnica Maribor je namreč nastala iz knjižnice Zgodovinskega društva v Mariboru, pozneje pa je kot javna knjižnica, od študijske do univerzitetne, dopolnjevala in bogatila svoj fond po zakonu z obveznimi izvodi, številnimi darovi, nakupi in zapuščinami. Po drugi svetovni vojni so v fond knjižnice prišli tudi knjižni korpusi različnih društev, organizacij, ki so bili po vojni ukinjeni ali so kako drugače spremenili svoje delovanje. Temu je mogoče slediti v poročilih knjižnice, če je bilo to zavedeno, in po vpisih v inventarne knjige. Seveda pa to ni bilo vedno jasno evidentirano. Obdobje po letu 1945 je bilo namreč za knjižnico specifično. V Maribor so se vračale repatriirane knjige mariborske Študijske knjižnice ter različnih ustanov, organizacij in društev slovenske Štajerske, ki so bile leta 1941 odpeljane v Gradec. Repatriirano gradivo so zbirali v viteški dvorani mariborskega gradu. Iz kupov so odbirali knjige po lastništvu, razvidnem po žigih, podpisih ali signaturah. Na začetku leta 1947 je bilo sortiranje gradiva v glavnem zaključeno in hkrati je bil urejen tudi status knjižnice kot javne študijske knjižnice. V povojnih letih so v knjižnico uvrščali tudi knjige iz raznih društvenih in drugih knjižnic, ki so bile ukinjene ali niso več delovale. Letu 1952 je Študijska knjižnica dobila tudi ustrezne prostore na Prešernovi ulici v Mariboru in do leta 1954 je bilo v nove skladiščne prostore preneseno tudi vse gradivo. Ta historični kontekst predstavljam zato, ker so v tem obdobju v fond knjižnice prišle tudi knjige iz studeniškega samostana.

Zlasti v zadnjih desetletjih, ko je knjižnični fond UKM v veliki večini viden v vzajemnem računalniškem katalogu, pri obdelavi gradiva, zlasti starejšega antikvarnega gradiva, veliko pozornosti namenjamo tudi ugotavljanju njegove provenience. Tem podatkom lahko sledimo tudi po lastniških žigih v gradivu. In tako smo pri zgodbi o knjigah iz studeniškega samostana. Pred leti sem naletela na nekaj knjig v fondu UKM z lastniškim žigom studeniškega

samostana. To je predstavljalo izziv, da pregledam, koliko takšnega gradiva je našlo mesto v Univerzitetni knjižnici Maribor. Pri katalogizaciji gradiva se v preteklosti ni natančno popisalo vseh elementov na gradivu, ki bi nam danes zelo koristili pri raziskovanju in identificiranju takšnih zgodb, kot je na primer knjižnica studeniškega samostana. Žal tudi pri vpisu v inventarno knjigo ni podatka o načinu pridobitve.

Namerno sem za naslov izbrala termina »poskus rekonstrukcije« in »knjižna zbirka«. Danes lahko namreč glede na opravljeno raziskovanje govorim o poskusu rekonstrukcije, ker imamo le skope podatke o obstoju samostanske knjižnice. Knjižnica kot prostor prav tako ni zaznana v natančnem opisu prostorov in stavb studeniškega samostana, ki ga je leta 1980 pripravil Jože Curk[1]. Prav tako govorim le o knjižni zbirki in ne knjižnični zbirki, ker ne vemo, koliko knjig je bilo v knjižnici in kolikšen delež fonda je sploh ohranjen. Toliko v pojasnilo naslova in razmeroma skromnega prispevka k osvetlitvi knjižnice v samostanu Studenice. Ta prispevek je torej podlaga in izziv za nadaljnje raziskovanje, rezultati pa bodo prav gotovo našli mesto v prihodnjih objavah.

Preden predstavim nabor knjig, za katere je evidentno, da so nekoč pripadale studeniškemu samostanu, bom izpostavila nekaj podatkov iz različnih virov. Ti v posameznih drobcih omenjajo bodisi knjige, ki so jih redovnice hranile v svojih celicah, bodisi knjižnico kot poseben prostor znotraj samostana.

V poznem srednjem veku so na slovenskem etničnem ozemlju nastali trije samostani dominikank. Skladno z redovnimi načeli in ideali so posvečale največjo pozornost molitvi; posvečale pa so se tudi pouku ženske mladine in prepisovanju besedil. V dominikanski red so v glavnem vstopala dekleta plemiškega rodu. Kljub številnim vizitacijam do leta 1782, ko je bil samostan razpuščen, samostanska knjižnica ni posebej izpostavljena. O njej ni ohranjenih poročil, ampak so le redke omembe o knjigah; bolj je poudarjeno, da ni knjig, katerih vsebina bi se ne skladala z redom. Tako je leta 1756 po naročilu nadškofa Attemsa prišel v Studenice na vizitacijo celjski župnik in savinjski arhidiakon Martin Jožef Sumpichler[2] v spremstvu še treh doktorjev teologije. O vizitaciji je ohranjen izčrpen zapisnik, saj so vsako redovnico posebej izprašali o življenju v samostanu. Ob tem je vizitator pregledal nunske celice in po zagotovilu v njih ni našel ničesar, kar bi bilo v nasprotju z zaobljubo uboštva, ter prav tako ne knjig, ki bi veljale za »škodljivo branje«.[3] Glede na zapisnik

[1] Curk, Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine. ČZN 1980, 2, str. 285–293.

[2] Dr. Martin Jožef Sumpichler, rimskokatoliški duhovnik, celjski mestni župnik in savinjski arhidiakon, ki je deloval v drugi polovici 18. stoletja. Pomemben je predvsem kot eden ključnih namestnikov prvega goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa. V njegovem imenu je izvajal obsežne kanonične vizitacije na območju Štajerske.

[3] Mlinarič, Studeniški dominikanski samostan …, str. 131.

se je napotil tudi v knjižnico in pregledal, ali je v njej kakšna neprimerna literatura. Ni imel pripomb.[4]

Nekaj o številu nabožnih knjig izvemo le iz popisa vsebine celic redovnic ob razpustu samostana leta 1782. Celice redovnic so imele približno enako opremo: posteljo z zaveso, omaro, skrinjo, mizo s stoli, križ in klečalnik, na katerem so bile nabožne knjige. Popisanih je največ do 18 knjig v eni celici; le v eni celici so našli 30 knjig.[5]

Leta 1885 je bil v Studenicah ponovno ustanovljen samostan. Duhovnik Adolf Hytrek, poznejši spiritual pri studeniških nunah, je tja pripeljal 19 redovnic iz leta 1879 ustanovljenega zagrebškega samostana magdalenk, ki so ga poselile redovnice iz Laubana v Šleziji. Magdalenke so postopoma obnavljale samostanska poslopja in skrbele za vzdrževanje. Leta 1941 so Nemci redovnice odpeljali iz samostana in posest zasegli. Med vojno je bil v delu samostana podtaknjen požar, vendar ogenj ni zajel večjega dela kompleksa. Po drugi svetovni vojni so se redovnice vrnile, a so morale leta 1949 postojanko zapustiti, samostan s posestjo pa je bil nacionaliziran.[6] Za čas po drugi svetovni vojni je ohranjen zapis v župnijski kroniki (Župnijski arhiv Studenice), ki prinaša nekaj drobcev o studeniški knjižni zbirki:

s. p.
6. julija 1945 se je vrnil iz izgnanstva župnik Jože Čede[7] skupaj s sestrami. Takoj je maševal na samostanskem koru. Zanimivo je, da je na samostanskem koru vse ostalo prav tako, kot so pustile sestre. Celo brevirji so ostali na svojih mestih, kakor so jih pustile. Sredi junija se je ponovno začel pouk v slovenski šoli.

9. maja 1949 je bil samostan razpuščen. Sestre so smele s seboj odnesti le svojo obleko. Tega dne je bila na koru tudi zadnja maša.

Umetnine so odpeljali v mariborski muzej, samostansko knjižnico in dragoceni arhiv pa v študijske knjižnice.

Pag 278
3. junija je bil opravljen popis samostanskega premoženja. K popisu so iz zaporov pripeljali tudi duhovno mater.

Samostansko knjižnico ter arhiv so odpeljali v muzej. Na praznik sv. Petra in Pavla 29. junija 1949 so pod vodstvom profesorja odpeljali v muzej še

---

[4] Ožinger, Slovenjebistriško sredi 18. stoletja v luči goriških vizitacij (1751–1773), Zbornik občine Slovenska Bistrica II, str. 125.

[5] Mlinarič, str. 136.

[6] Prav tam, str. 159.

[7] Jožef Čede, slovenski rimskokatoliški duhovnik in nabožni pisatelj, rojen 6. marca 1870 v Grižah, umrl 28. maja 1946 v Studenicah. https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi164737/.

celotno samostansko knjižnico in arhiv, medtem ko je najstarejše listine in znamenito knjigo studeniške roženvenske bratovščine že prej odnesel podravnatelj muzeja.

Tudi popis inventarja, sestavljen ob razpustitvi spomladi leta 1782, torej v obdobju dominikank oz. pred prihodom magdalenk leta 1885, ki ga hranijo v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu, je glede knjig ali samostanske knjižnice skop. Izrecno pa omenja, da v Studenicah ni posebne knjižnice. Za vsako nunsko celico omenja klečalnik, včasih s posebnim predalom ali omarico (Kasten), v kateri je »nekaj«, »več«, »nekaj različnih« molitvenikov. Samo v dveh primerih je podano število knjig (30 oziroma 25). Na nunskem koru so nadalje omenjene 3 knjige za petje korala. V cerkvi v zakristiji je naštetih še več liturgičnih knjig.[8]

Kljub skopim podatkom o samostanski knjižni zbirki lahko v fondih nekaterih ustanov najdemo knjige z žigom studeniškega samostana iz časa magdalenk, kar je posledica dejstva, da so po drugi svetovni vojni knjižne fonde tistih samostanov in tudi drugih organizacij, ki so bili ukinjeni, prevzele posamezne knjižnice ali druge ustanove. Usodo ukinjenih samostanov so seveda delile tudi njihove knjižnice. Nekatere so bile prenesene drugam, nekatere prodane, razdeljene, mnoge tudi uničene. Ohranjeni posamezni primerki knjig predvsem v Univerzitetni knjižnici Maribor, ki jih bom natančneje predstavila, in tudi v nekaterih drugih ustanovah (Teološka knjižnica Maribor – 4 knjige; Nadškofijski arhiv Maribor – več kot 100 knjig) ter privatnih zbirkah (2 knjigi z žigom magdalenskega samostana pri naslednikih družine Wretzl v Studenicah, ki so bili tesno povezani s cerkvijo), ki jim provenienco določa žig samostana Studenice, nam poskušajo orisati studeniško samostansko knjižno zbirko.

V fondu Univerzitetne knjižnice Maribor sem ob pregledu zapisov v vzajemnem katalogu evidentirala 38 knjig, ki imajo lastniški žig studeniškega samostana.[9] Žigi so se spreminjali glede na ustanovitelje oziroma spremembe v statusu samostana.

Glede na različne oblike lastniškega žiga ali rokopisnega/ročnega vpisa na gradivu je v UKM knjižna zbirka iz Studenic naslednja:

– V prvi skupini so knjige, ki imajo rokopisni lastniški vpis/ročni vpis **Biblioteka magdalenk v Studenicah.** S tem vpisom je v vzajemnem katalogu fonda UKM 10 knjig. Knjiga z naslovom *ANDACHTS-Büchlein*

[8] Inventarje iz leta 1782 v Steiermärkisches Landesarchiv Graz, K. 28 - St. B. 41. Pod to signaturo je zelo obsežen inventar samostana, krajši inventar samostanske cerkve (oboje v dveh rokopisnih izvodih) in potem še nekaj prilog (računi, zadolžnice, pisma …). Za posredovane podatke se zahvaljujem dr. Marku Motniku, ki je za potrebe svojega raziskovanja pregledoval omenjeni fond.

[9] COBIB, iskalna zahteva 996r=*magdalen* in 996r=*studeni*, pridobljeno, 6. 3. 2026.

für den öffentlichen Gottesdienst in der Lavanter Diöcese, ki je izšla leta 1898 v Mariboru, ima na spojnem listu rokopisni vpis: Mol. 1, Biblioteka magdalenk v Studenicah. Gre za lep izvod, vezan v rjavo usnje in z zlato obrezo. Med desetimi izvodi s takšnim rokopisnim vpisom so knjige v nemškem in slovenskem jeziku. Po vsebini gre za knjige, vezane na božjo službo v lavantinski škofiji, svetopisemske osebe, biografije, molitvenike, Sveto pismo, lekcionarje, navodila za pobožnost, pravila bratovščine in društvo »Mariji v zadoščenje«. Zadnja zaporedna številka vpisa v knjigi je molitvenik z vpisom Mol. 108. Na podlagi tega lahko sklepamo, da je bilo več kot sto knjig iz korpusa molitvenikov, če izhajamo samo iz lastniškega zapisa. Poleg tega pa je v zapisih tudi fond Biblikum. Ohranjene knjige v tej skupini so izšle na prelomu stoletja, od leta 1898–1916.

Izvodi, ki imajo rokopisni lastniški vpis: **Biblioteka magdalenk v Studenicah:**

- ANDACHTS-Büchlein für den öffentlichen Gottesdienst in der Lavanter Diöcese. – Marburg: Consistorial-Kanzlei, 1898. Zaporedna številka: Mol. 1. (UKM, SR 26007);

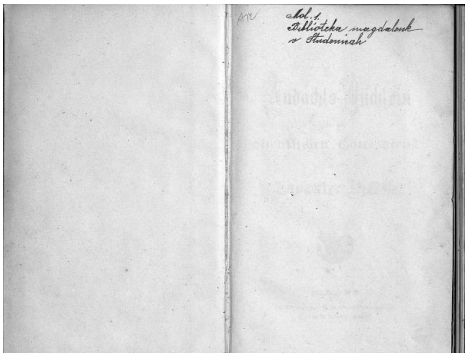

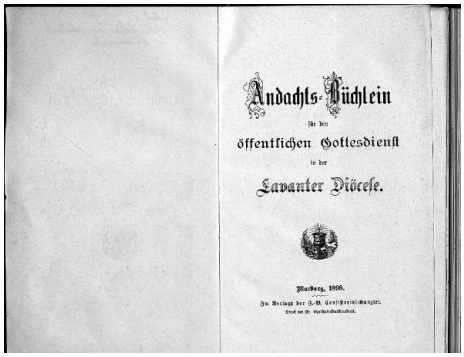

- CIGOJ, Alojzij[10], 1842-1914: Das Leben Jesu/von Alois Cigoi. – Klagenfurt: St. Josef-Bücherbruderschaft, 1903-1906. – 4 zv.: ilustr.; 25 cm Das Leben Jesu, Klagenfurt 1903 (UKM, SR II 3653/1-4), zaporedna številka Bibl. 5 (+ okrogli žig);
- Getrudebuch. (Gertrudis de Helfta, svetnica, 1256-1302) (UKM, SR 58112), zaporedna številka Mol. 10 (+ okrogli žig);
- HEILIGE Bücher des neuen Testamentes unsers Herrn Jesu Christi. Graz, 1823 (UKM, SR 58298/2): zaporedna številka Bibl. 17 (+ okrogli žig);

[10] Alojzij Cigoj, O. S. B., teolog, rojen 28. januarja 1842 v Gojačah na Primorskem, umrl 31. julija 1914 v benediktinskem samostanu Šent Pavlu v Labodski dolini. https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi159061/.

- Blagor njemu, ki bere …: Cerkvena berila. Maribor 1912 (UKM, SR 27823), zaporedna številka 22;
- BOONE, Jean Baptiste, 1794-1871: Vedno češenje svetiga rešnjiga Telesa in lepšanje revnih cerkvá: premišljevanja in molitve, posebno za ude te bratovšine/spisal v francoskim J. K. Boone; poslovenil Janez Bonač. – V Ljubljani: H. Ničman, 1863. Zaporedna štev. Mol. 30. (UKM SR 282838);
- ZDEŠAR, Anton[11], 1871-1945: Kratko navodilo za pravo pobožnost do Matere božje, kraljice src, po nauku bl. Ludovika Grinjona Monforskega. Ljubljana 1912. (UKM SR 51094), zaporedna številka Mol. 52;
- DRUŠTVO »Mariji v zadoščenje«: cerkveno ustanovljeno v župnijski in romarski cerkvi »Naše ljube Gospe pod štirimi stebri« v Wilten-u pri Inomostu na Tirolskem. – 2. pomnoženi natis. – V Wilten-u na Tirolskem: Društvo »Mariji v zadoščenje«, 1900. Zaporedna številka Mol. 75 (UKM SR, 51134);
- ŠEGULA, Franc Serafin[12]: Bogomila: nove molitvene bukvice za slovenska dekleta. Winterberg 1916. (UKM SR 51945, 16680), zaporedna številka Mol. 98- dvojnica;
- MRKUN, Anton[13], 1876-1961: Voditelj v srečno večnost: molitvenik. Postojna 1906. rokopisni vpis Mol. 108. (UKM, SR 51007a).

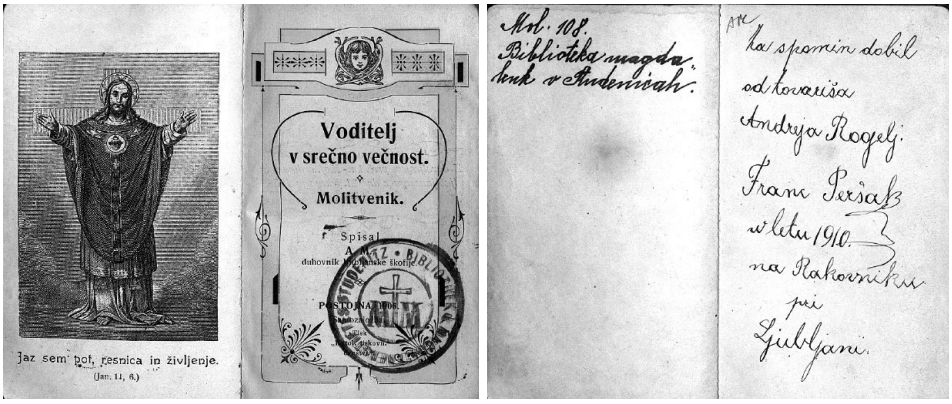

[11] Anton Zdešar, duhovnik, član Misijonske družbe, publicist, rojen 11. januarja 1871 v Ljubgojni, župnija Horjul, umrl 18. aprila 1945 v Jastrebarskem, kjer je tudi pokopan. https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi860263/.

[12] Franc S. Šegula, nabožni pisec in časnikar, rojen 21. avgusta 1860 v Moškanjcih, umrl 15. maja 1938 v Mariboru. https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi645008/.

[13] Anton Mrkun, duhovnik, protialkoholni borec, prosvetni organizator, rojen 4. julija 1876 na Igu-Studencu pri Ljubljani, umrl 31. oktobra 1961 v Clevelandu, ZDA. https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi378147/.

– Druga skupina so knjige z okroglim žigom:
Bibliothek d. Magdalenenstiftes Studenitz. Teh je štirinajst. Najstarejša je delo Fridricha Mibesa, *Nebeški Jeruzalem*/Himlisches Jerusalem iz leta 1708; iz 18. stoletja je še delo Bernardina Ramazzinija o redovnicah in samostanskem življenju. Potem izpostavljam še delo iz leta 1851 francoskega rimskokatoliškega jezuitskega duhovnika Groua. Med slovenskimi deli je knjiga Tadeja Gregorčiča[14] *Duhovna samota ali osemdnevne duhovne vaje v štiriindvajsetih premišljevanjih*, ki je izšla leta 1890 v Novem mestu; knjiga Baltazarja Bartola[15] *Hoja za Marijo Devico ali posnemanje njenih čednostij*, ki je izšla 1890 v Celovcu pri Družbi sv. Mohora ter prevod dela Alfonsa Marie di Liguorija (1696–1787), svetnika, *Prava nevesta Kristusova,* ki ga je poslovenil zgodovinar in nabožni pisatelj Alfonz Furlan[16]. Izšlo v Brežicah, A. Šek, 1907–1909.
Knjige, ki imajo lastniški žig: **okrogli žig: Bibliothek d. Magdalenenstiftes Studenitz:**

- GROU, Jean-Nicolas, 1731-1803: Anleitung zur christlichen Vollkommenheit nach den heiligsten Mustern Jesus und Maria/[P. Grou]; aus dem Französischen übersetzt. – Wien: Druck und Verlag der Mechitharisten – Congregations Buchhandlung, 1851. - …Wien 1851 (UKM, SR 58347/s 1-2);
- Štefa Jurkić, Blažena Imelda … Zagreb 1929 (UKM, SR 51266);
- ZIPPERLEN, Wilhelm: Der illustrirte Hausthierarzt für Landwirthe und Hausthierbesitzer. Ulm 1889. (UKM, SR 58649);
- LIGUORI, Alfonso Maria di, svetnik, 1696: Der Weg des Heils: gefolgt von einzelnen Betrachtungen über die ewigen Wahrheiten, Regensburg, 1843 (UKM, SR 58116);
- VEKOVIĆ, Franjo, 1833-1914: Životi svetaca i svetica božjih. D. 4, Listopad, studeni, prosinac. Zagreb 1908. (UKM, SR 52240/4);
- GROU, Jean-Nicolas, 1731-1803: Anleitung zur christlichen Vollkommenheit nach den heiligsten Mustern Jesus und Maria. Wien 1851. (UKM, SR 58347/1-2);
- VERUS, Justus: Vater Kneipp, sein Leben und sein Wirken. Kempten 1897. (UKM, SR 58391);

[14] Pater Tadej Gregorič (v starejših zapisih naveden kot *Tadej Gregorčič* ali *P. Tadej Gregorič*). Bil je slovenski frančiškanski pater (frančiškan), ki je deloval v 19. stoletju.

[15] Baltazar Bartol, duhovnik in homeopat, rojen 6. januarja 1821 v Sodražici, umrl 25. novembra 1911 v Sodražici. https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/en/oseba/baltazar-bartol/.

[16] Furlan Alfonz, pri krstu Franc, zgodovinar in nabožni pisatelj, rojen 25. julija 1856 na Gočah pri Vipavi, umrl 2. oktobra 1932 v Novem mestu. https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1009150/.

- LIGUORI, Alfonso Maria di, svetnik, 1696-1787: Die Lilie im Garten Gottes oder der jungfräuliche Stand dessen Schönheit und Bewahrungsmittel. Benzinger 1858. (UKM, SR 57735);
- STUNDEN der Andacht zur Beförderung des wahren Christenthums und häuslicher Gottesverehrung. Wien 1815-1816. (UKM SR 58398);
- GREGORIČ, Tadej: Duhovna samota ali osemdnevne duhovne vaje v štiriindvajsetih premišljevanjih/po Jožef Pergmayr-ji spisal Tadej Gregorič. – Rudolfovo: III. red, 1890. (UKM, SR 51726);

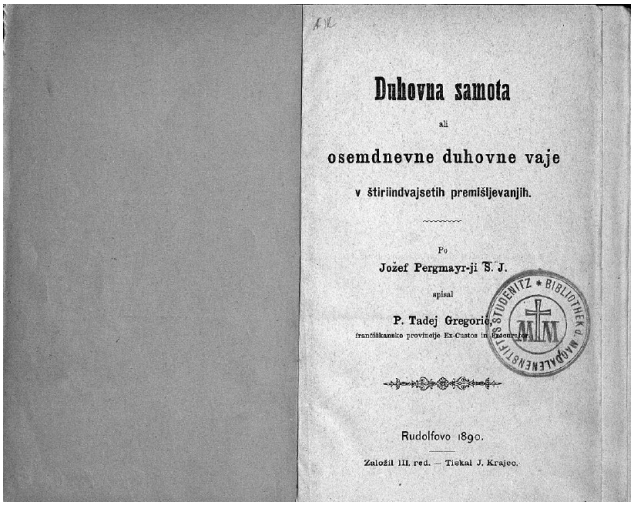
Duhovna samota

ali

osemdnevne duhovne vaje

v štiriindvajsetih premišljevanjih.

Po

Jožef Pergmayr-ji S. J.

spisal

P. Tadej Gregorič,

frančiškansko provincije Ex-Custos in Gazenstein.

Rudolfovo 1890.

Založil III. red. — Tiskal J. Krajec.

BIBLIOTHEK d. MAGDALENENSTIFTS STUDENITZ

- MIBES, Friedrich, 1658-1722: Himmlisches Jerusalem welches durch die Wirkung des Heil. Gebetts stark belagert, und durch Macht und Gewalt desselben glücklich erobert wird, oder vollständiges Gebeth-buch, darinnen sehr kräftige, tröstliche und auserlesene Morgens, und Abends, Mess, und Vesper, Beicht und Communion Gebetter: auch andachts, Ubung zu dem hochwurd. …mit schönen Kupfern geziehret/zusammen getragen von P. Friderico Mibes … – Prag: gedruckt und zu finden bey Franz Geržabek in der Eisernen Tür, [1708]. (UKM, SR 52315);
- BARTOL, Baltazar: Hoja za Marijo Devico ali posnemanje njenih čednostij/po Sebastijanu Zajler-ju posnel B. Bartol. – 2. natis. – V Celovcu: Družba sv. Mohora, 1890 (UKM, SR 51101);
- RAMAZZINI, Bernardino, 1633-1714: Der Sorgfältige Kloster-Medicus, oder Gründlicher Unterricht, auf was Weise die geistlichen Jungfrauen in denen Ordens-Gestifften den edlen Schatz ihrer Gesundheit glücklich erhalten, und für Kranckheiten sicher bewahren können: aus dem Französischen ins Deutsche übersetzt, und mit kurtzen Anmerckungen versehen/[Bernardino Ramazzini]. – Leipzig; Lauban: Druckts und verlegts Nicolaus Schill, 1740. (UKM, SR 58478);

- LIGUORI, Alfonso Maria di, svetnik, 1696-1787: Prava nevesta Kristusova/spisal Aljfonz Marija Ligvorij; poslovenil Aljfonz Furlan. – V Brežicah: A. Šek, 1907-1909 (UKM, SR 51204/2).

– Korpus petih knjig (tretja skupina), ki so zavedene v vzajemnem katalogu Knjige, ki imajo lastniški žig: **Priorat d. Jungfrauenstiftes Maria Gnadenbrunn. Studenitz, in še žig: Bibliothek d. Magdalenstiftes Studenitz.** Glede na žig bi lahko sklepali, da je vodstvo imelo svojo knjižnico ali pa je bil del knjig namenjenih samo vodstvu.
18. stoletje je zastopano s knjigo francoskega jezuitskega duhovnika in pridigarja Martina Pallua (1661–1742). Bil je cenjen kot pridigar, pisatelj in duhovni vodja. Gre za zgodovinsko teološko knjigo z letnico 1769, ki je bila duhovni priročnik za redovnike in redovnice. Gre za nemški prevod francoskega izvirnika. Knjiga je izšla po smrti avtorja. Izpostavljam še delo Karla Zella o svetnici Liobi iz leta 1873 ter delo Albana Stolza, in sicer biografijo lazarista sv. Vincencija Pavelskega.
Knjige z okroglim žigom: **Priorat d. Jungfrauenstiftes Maria Gnadenbrunn. Studenitz in žigom: 2. žig: Bibliothek d. Magdalenstiftes Studenitz**:
  - FRANCISCUS Salesius, svetnik: Philothea oder Anleitung zu einem frommen Leben: ein Erbauungsbuch für alle Stände. Landshut, 1834 (UKM, SR 58108);

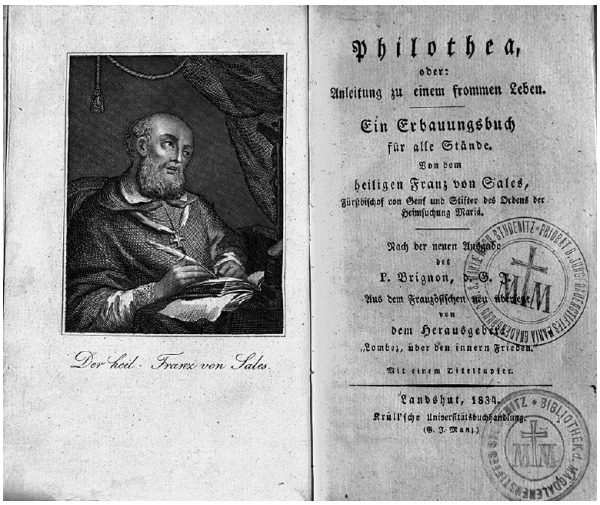
Der heil. Franz von Sales.

Philothea,
oder:
Anleitung zu einem frommen Leben.
Ein Erbauungsbuch
für alle Stände.
Von dem
heiligen Franz von Sales,
Fürstbischof von Genf und Stifter des Ordens der Heimsuchung Maria.
Nach der neuen Ausgabe
des
P. Brignon, S. J.
Aus dem Französischen neu übersetzt
von
dem Herausgeber
„Lombez, über den innern Frieden."
Mit einem Titelkupfer.
Landshut, 1834.
Krüll'sche Universitätsbuchhandlung.
(G. J. Manz.)

- IGNACIO de Loyola, svetnik, 1491-1556: Die Geistesübungen des heiligen Vaters Ignatius von Loyola, Stifters der Gesellschaft Jesu: für alle Christen jeden Standes eingerichtet von einem Priester der genannten Gesellschaft. Manz, 1842. (UKM, SR 57329);

- PALLU, Martin, 1661-1742: P. Martin Pallu der Gesellschaft Jesu Priesters Weg zu der Vollkommenheit durch die geistliche Uebungen des heiligen Ignatius Stifters der Gesellschaft Jesu: den Ordenspersonen beyderley Geschlechtes gezeiget und gebahnet/Wegen besonderer Vortrefflichkeit aus dem Französischen übersetzt von einem Priester bemeldter Gesellschaft. – Zweyte verbesserte Auflage. – Augsburg: verlegts Matthäus Rieger und Söhne, 1769. (UKM, SR 58128);
- ZELL, Karl, 1793-1873: Die heilige Lioba/von Karl Zell. – 2., umgearbeitet und verkürzte Aufl. – Freiburg im Breisgau; Strassburg: Herder, 1873. (UKM, SR 58374);
- STOLZ, Alban, 1808-1883: Der heilige Vincenz von Paul: Kalender für Zeit und Ewigkeit 1875/von Alban Stolz. – 3. Aufl. – Freiburg im Breisgau [etc.]: Herder, 1886. (UKM, SR 58374).

– Dve knjigi imata samo lastniški žig: **Priorat d. Jungfrauenstiftes Maria Gnadenbrunn … Studenitz**, in sicer 1. del zbranih del svetnice Terezije Avilske, imenovana tudi Terezija Jezusova, karmeličanke iz leta 1852, ter delo Johanna Nepomuka Stögerja iz leta 1857 *Die Libe Gottes …*
Knjige samo z žigom: **Priorat d. Jungfrauenstiftes Maria Gnadenbrunn. Studenitz:**
- TERESA de Jesús, svetnica: Briefe der heiligen Theresia von Jesu. Theil 1. Regensbuurg 1852. (UKM SR 58645);
- STÖGER, Johann Nepomuk: Die Liebe Gottes zur Uebung des innerlichen Gebetes. Augsburg 1857. (UKM, SR 57747).

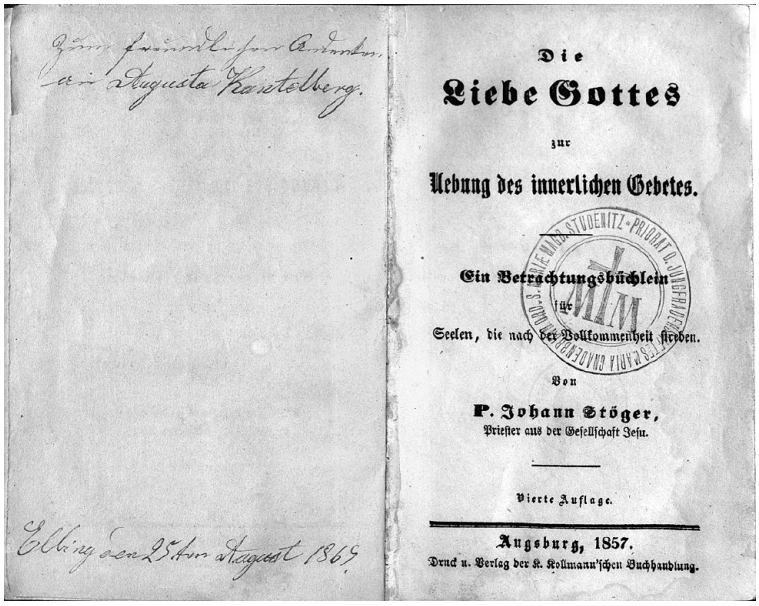
Die
Liebe Gottes
zur
Uebung des innerlichen Gebetes.
Ein Betrachtungsbüchlein
für
Seelen, die nach der Vollkommenheit streben.
Von
P. Johann Stöger,
Priester aus der Gesellschaft Jesu.
Vierte Auflage.
Augsburg, 1857.
Druck u. Verlag der K. Kollmann'schen Buchhandlung.

– Dve evidentirani knjigi imata lastniški žig: **Samostan Marija vir milosti v Studenicah + žig: Bibliothek d. Magdalenenstiftes Studenitz**: hagiografija Rite von Cascia avtorja Dacha[17] iz obdobja prve svetovne vojne (1915) ter mašna knjiga iz leta 1912.
  Knjigi z žigom: **Samostan Marija vir milosti v Studenicah + žig: Bibliothek d. Magdalenenstiftes Studenitz**:
  - DACH, Hugolinus: Die Wunderrose von Cascia: ein kurzes Lebensbild der hl. Rita aus dem Augustinerorden, der »Helferin in aussichtslosen Anliegen« Würzburg 1915. (UKM, SR 61270);

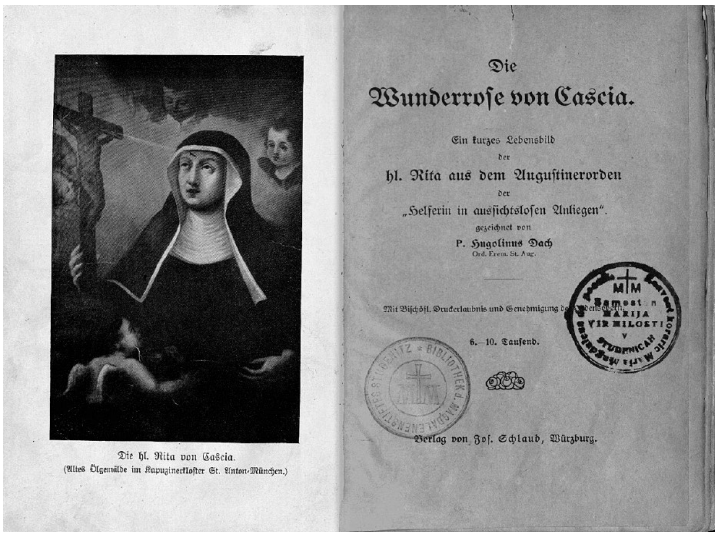
Die hl. Rita von Cascia.
(Altes Ölgemälde im Kapuzinerkloster St. Anton-München.)

Die
Wunderrose von Cascia.
Ein kurzes Lebensbild
der
hl. Rita aus dem Augustinerorden
der
„Helferin in aussichtslosen Anliegen".
gezeichnet von
P. Hugolinus Dach
Ord. Eremi. SS. Aug.
Mit Bischöfl. Druckerlaubnis und Genehmigung
6.–10. Tausend.
Verlag von Jos. Schlaud, Würzburg.

  - PSALTERIUM Breviarii Romani cum ordinario Divini officii. Romaer 1912. (UKM SR 57734).

– Samo ena knjiga iz do sedaj znanega korpusa v UKM ima **žig samostana v Laubanu oz. Lubanu** iz Spodnje Šlezije, ki leži na jugozahodu Poljske. Iz tega samostana so preko Zagreba prišle leta 1885 redovnice/magdalenke v Studenice. Stike z izvornim samostanom so prav gotovo obdržale, saj ima omenjena knjiga *Biblia* letnico izida 1920.
  Knjiga z dvema žigoma, in sicer prvi žig: Na spojnem listu ročni vpis **Ad usum Sor. M Bernarda** in drugi žig: **Bibliotheka Monasterii S M Magdalenae Lauban:**

[17] P. Frančišek Ksaverij Dacha (v nemških virih zapisan kot *Franz Xaver Dacho* ali *P. Xaverius Dacho*), ki je bil avgustinski pater. Sveta Rita iz Cascie – sveta Marjeta Kasijska (1381–1457) je bila italijanska vdova, ki je pozneje vstopila v samostan avgustinskih nun v Cascii. https://svetniki.org/sveta-marjeta-kasijska-vdova-in-redovnica/.

- Die PSALMEN. Abt. 1, Das I. u. II. Buch der Psalmen (Ps. 1-71) mit einer Einführung in die Psalmen/übersetzt und kurz erklärt von Athanasius Miller. Freiburg 1920. (UKM, SR 58124/4).

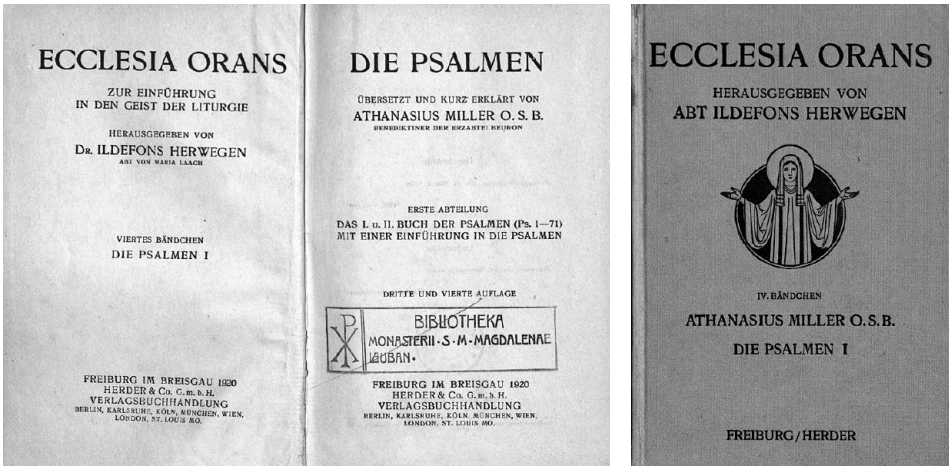
ECCLESIA ORANS
ZUR EINFÜHRUNG IN DEN GEIST DER LITURGIE
HERAUSGEGEBEN VON
Dr. ILDEFONS HERWEGEN
ABT VON MARIA LAACH
VIERTES BÄNDCHEN
DIE PSALMEN I
FREIBURG IM BREISGAU 1920
HERDER & Co. G. m. b. H.
VERLAGSBUCHHANDLUNG
BERLIN, KARLSRUHE, KÖLN, MÜNCHEN, WIEN, LONDON, ST. LOUIS MO.

DIE PSALMEN
ÜBERSETZT UND KURZ ERKLÄRT VON
ATHANASIUS MILLER O. S. B.
BENEDIKTINER DER ERZABTEI BEURON
ERSTE ABTEILUNG
DAS I. u. II. BUCH DER PSALMEN (Ps. 1—71)
MIT EINER EINFÜHRUNG IN DIE PSALMEN
DRITTE UND VIERTE AUFLAGE
BIBLIOTHEKA MONASTERII S. M. MAGDALENAE LAUBAN.
FREIBURG IM BREISGAU 1920
HERDER & Co. G. m. b. H.
VERLAGSBUCHHANDLUNG
BERLIN, KARLSRUHE, KÖLN, MÜNCHEN, WIEN, LONDON, ST. LOUIS MO.

ECCLESIA ORANS
HERAUSGEGEBEN VON
ABT ILDEFONS HERWEGEN
IV. BÄNDCHEN
ATHANASIUS MILLER O.S.B.
DIE PSALMEN I
FREIBURG/HERDER

Sklep/zaključek

Če vsebinsko pogledamo predstavljeni korpus knjig, ki z lastniškim žigom ali rokopisnim vpisom izkazujejo, da so bile nekoč del samostanske knjižnice magdalenk v Studenicah, se ta nanaša skoraj v celoti na molitvenike, mašne knjige, nekaj je biografij svetopisemskih oseb in svetnikov. Med avtorji so znani teologi 18. in 19. stoletja. Imamo le eno žensko avtorico, in sicer pisateljico in učiteljico Štefo Jurkić[18], ki je napisala knjigo o dominikanki blaženi Imeldi Lambertini[19] iz 14. stoletja. Knjiga je izšla v Zagrebu leta 1929 in je tako najmlajša. Najstarejša knjiga v do sedaj znanem korpusu je delo Friedericha Mibesa *Nebeški Jeruzalem* iz leta 1708. Izvod je lepo ohranjen in karton je vezan v okrašeno črno usnje. V korpusu knjig je le ena z laično vsebino, in sicer delo Wilhelma Zipperlena *Der illustrirte Hausthierarzt für Landwirthe und Hausthierbesitzer*, Ulm, 1889. Gre za priročnik s področja veterine in domačih živali.

[18] Štefa Jurkić, hrvaška in bosansko-hercegovska pisateljica, rojena 26. decembra 1896 v Cazinu, umrla 28. novembra 1971 v Livnem. Glej tudi: Joško Barić (2005); Jurkić, Štefanija (Štefa). Hrvatski biografski leksikon https://hbl.lzmk.hr/clanak/jurkic-stefanija, pridobljeno 1. 2. 2026.

[19] Blažena Imelda Lambertini (rojena kot Marija Magdalena) je italijanska katoliška mistikinja in zavetnica prvoobhajancev, ki je živela v 14. stoletju. Za blaženo jo je razglasil papež Leon XII. leta 1826, papež Pij X. pa jo je določil za zavetnico tistih, ki gredo k prvemu svetemu obhajilu. https://svetniki.org/blazena-imelda-lambertini-devica-in-redovnica/.

Večina knjig je v nemščini; v slovenskem jeziku jih je tretjina (9 knjig); dve sta v hrvaškem jeziku, nekaj pa jih je v latinščini.

Ta pregled seveda ne daje dovolj podatkov, da bi lahko natančneje govorili o samostanski knjižnici, vendar je podlaga za nadaljnje raziskovanje. Ob vnosu gradiva iz starega fonda UKM v vzajemni katalog (čaka nas še kar nekaj gradiva) sem prepričana, da se bodo našli še dodatni izvodi.

V obdobju nastajanja prispevka so me kolegi opozorili še na nekaj že identificiranih izvodov iz studeniške samostanske knjižnice v drugih ustanovah:
- Nadškofijski arhiv Maribor: vek kot 100 enot[20],
- Teološka knjižnica Maribor: 4 enote,
- Pokrajinski arhiv Maribor, fond Samostan in gospoščina Studenice 1688–1945: 2 enoti,
- na koru samostanske cerkve: 4 enote,
- privatna zbirka družine Wretzl v Studenicah: 2 enoti.

Tudi zapisi v studeniški župnijski kroniki[21] nakazujejo pot, kje bi lahko bile še knjige iz Studenic. Nadaljnje raziskovalno delo in brskanje po fondih različnih mariborskih ustanov ter tako identifikacija posameznih izvodov iz studeniške samostanske knjižnice bo prineslo dopolnjeno knjižno zbirko. Tako bomo lahko ob naslednji priložnosti govorili že o večjem korpusu samostanske knjižnice. Prvi korak pri postopku identifikacije je narejen, če bibliotekar ob vnosu knjižničnega gradiva v vzajemni katalog popiše tudi lastniške žige. Ob tem razmišljam o rekonstrukciji studeniške samostanske knjižnice v virtualni obliki, torej z digitalizacijo do sedaj identificiranih izvodov knjižne zbirke, ki se ob najdbi naslednjih še dopolnjuje.

Izjava o raziskovalnih podatkih

Članek temelji na arhivskih virih in podatkih v knjižničnih evidencah (listkovni katalogi, COBISS), ki so navedeni v poglavju Viri in literatura.

Viri in literatura

Arhivski viri

AT-StLA, Steiermärkischer Landesarchiv, Graz.

[20] Podatek je posredovala mag. Lilijana Urlep, arhivistka V Nadškofijskem arhivu Maribor.
[21] Podatke je posredovala dr. Simona Kostanjšek Brglez.

K. 28: StBH-41, *Inventarium Über die dem zufolge höchstes Hof Kanzleÿ Decret ddo 8ten et Gubernü Intimato 15ten Merz 1782 den 21ten dicti aufgehobenen Dominicaner Frauen Kloster in Studenitz angehörig gewesene Kirche mit Ausweisung des Ihr Kirche anklebenden Activ und Passiv-Standes.*

Vzajemni katalog COBIB https://plus-legacy.cobiss.net/.

Literatura

Jože Curk, Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 51=16, 1980, 2, str. 284–310.

Jože Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan: ok. 1245–1782.* Celje, 2005.

Anton Ožinger, Slovenjebistriško sredi 18. stoletja v luči goriških vizitacij (1751–1773). *Zbornik občine Slovenska Bistrica II.* Slovenska Bistrica, 1990, str. 123–143.

POSKUS REKONSTRUKCIJE KNJIŽNE ZBIRKE V ŽENSKEM STUDENIŠKEM SAMOSTANU

Povzetek

V poznem srednjem veku so na slovenskem etničnem ozemlju nastali trije samostani dominikank. Skladno z redovnimi načeli in ideali so pozornost namenile tudi pouku ženske mladine in prepisovanju besedil, največjo pozornost pa redovniškim opravilom, molitvi. V dominikanski red so v glavnem vstopala dekleta plemiškega rodu. Kljub številnim vizitacijam do leta 1782, ko je bil samostan razpuščen, samostanska knjižnica ni posebej izpostavljena. Le redke so omembe o knjigah; bolj poudarjena je vsebina, da ni knjig, ki bi veljale za »škodljivo branje«. Nekaj o številu nabožnih knjig izvemo le ob razpustu samostana leta 1782 iz popisa vsebine celice redovnic magdalenk.

O samostanski knjižnici ni ohranjenih poročil. Vendar v fondih nekaterih ustanov najdemo posamezno knjigo z žigom studeniškega samostana, kar je posledica dejstva, da so po drugi svetovni vojni knjižne fonde tistih samostanov in tudi drugih organizacij, ki so bili ukinjeni, prevzele posamezne knjižnice ali druge ustanove. Usodo ukinjenih samostanov so seveda delile tudi njihove knjižnice. Nekatere so bile prenesene drugam, nekatere prodane, razdeljene, mnoge tudi uničene. Ohranjeni posamezni primerki knjig predvsem v Univerzitetni knjižnici Maribor in še nekaterih drugih ustanovah ter privatnih zbirkah, ki jim provenienco določa žig samostana Studenice, nam poskušajo orisati studeniško samostansko knjižno zbirko.

AN ATTEMPT TO RECONSTRUCT THE BOOK COLLECTION OF THE STUDENICE CONVENT

Summary

In the Late Middle Ages, three Dominican convents were established in the Slovenian ethnic territory. In accordance with the principles and ideals of their order, the nuns also devoted attention to the education of young women and the copying of texts, while their primary focus was on their religious duties and prayer. The Dominican Order attracted

primarily girls of noble descent. Despite numerous visitations conducted up to 1782, when the convent was dissolved, the convent library received no particular mention. References to books are scarce; greater emphasis was placed on the fact that there were no books considered to be "harmful reading". Some information on the number of religious books is available only from the time of the convent's dissolution in 1782, in an inventory of the contents of the cell of the Magdalene nuns.

No records concerning the convent library have survived. Nevertheless, individual books bearing the stamp of the Studenice convent can be found in the holdings of several institutions. This is due to the fact that, after the Second World War, the book collections of dissolved convents and other organisations were taken over by various libraries or other institutions. Their libraries naturally shared the fate of the dissolved convents themselves. Some were transferred elsewhere, some were sold or dispersed, and many were destroyed. The surviving individual volumes, primarily in the University of Maribor Library as well as in several other institutions and private collections, whose provenance is established by the stamp of the Studenice convent, provide a basis for attempting to reconstruct the convent's book collection.

VERSUCH EINER REKONSTRUKTION DER BÜCHERSAMMLUNG DES FRAUENKLOSTERS IN STUDENICE

Zusammenfassung

Im Spätmittelalter entstanden im slowenischen ethnischen Raum drei Dominikanerinnenklöster. Im Einklang mit den Grundsätzen und Idealen ihres Ordens widmeten sich die Nonnen auch der Unterweisung der weiblichen Jugend und dem Abschreiben von Texten, wobei ihr Hauptaugenmerk auf ihren religiösen Pflichten und dem Gebet lag. In den Dominikanerorden traten überwiegend Mädchen adliger Herkunft ein. Trotz zahlreicher Visitationen bis zum Jahr 1782, als das Kloster aufgehoben wurde, fand die Klosterbibliothek keine besondere Erwähnung. Hinweise auf Bücher sind selten; stärker hervorgehoben wird vielmehr, dass es keine Bücher gab, die als „schädliche Lektüre" galten. Einige Angaben zur Anzahl der religiösen Bücher erhalten wir erst anlässlich der Aufhebung des Klosters im Jahr 1782 aus einem Inventar des Inhalts der Zelle der Magdalenerinnen.

Über die Klosterbibliothek sind keine Berichte erhalten. Dennoch finden sich in den Beständen einiger Institutionen einzelne Bücher mit dem Stempel des Klosters Studenice. Dies ist darauf zurückzuführen, dass nach dem Zweiten Weltkrieg die Buchbestände aufgelöster Klöster und anderer aufgelöster Organisationen von verschiedenen Bibliotheken oder anderen Institutionen übernommen wurden. Die Bibliotheken teilten selbstverständlich das Schicksal der aufgelösten Klöster. Einige wurden an andere Orte verbracht, andere verkauft oder aufgeteilt, viele wurden auch zerstört. Die erhaltenen Einzelbände, vor allem in der Universitätsbibliothek Maribor sowie in einigen weiteren Institutionen und Privatsammlungen, deren Provenienz durch den Stempel des Klosters Studenice bestimmt wird, bilden die Grundlage für den Versuch, die Büchersammlung des Klosters Studenice zu rekonstruieren.

Stavbna zgodovina in umetnostna dediščina studeniškega samostana v luči obnove 2022–2025

Simona Kostanjšek Brglez*

DOI: https://doi.org/10.62409/czn.312
CC BY-SA 4.0

UDK – *UDC*: 726:2-523.6(497.4Studenice)
Potrjeno – *Accepted*: 15. 12. 2025 | Objavljeno – *Published*: 31. 8. 2026
1.01 Izvirni znanstveni članek – *1.01 Original Scientific Article*

Simona Kostanjšek Brglez: Stavbna zgodovina in umetnostna dediščina studeniškega samostana v luči obnove 2022–2025. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 97=62(2026), 1, str. 75–111

Prispevek predstavlja rezultate interdisciplinarnih raziskav ter obnovitvenih posegov na južnem delu samostana Studenice med letoma 2022 in 2025. V ospredju je nova ikonografska opredelitev srednjeveških poslikav v nunski empori, ki jih je mogoče povezati s sv. Janezom Krstnikom, ter analiza razvoja zahodnega trakta, vključno s pritličnim in nadstropnim arkadnim hodnikom, stebriščno dvorano in prostorom južno ob njej. Ti prostori so veliko baročno preobrazbo doživeli v 17. stoletju. V prvo polovico 18. stoletja lahko umestimo vzhodno fasado zahodnega trakta z ornamentalnim okrasjem, večji posegi na samostanskih stavbah pa so bili izvedeni v drugi polovici 19. stoletja. Pomembne arheološke najdbe dokumentirajo porušeni južni del zahodnega trakta ter potrjujejo obstoj samostanske lekarne in stenskih poslikav na območju križnega hodnika.

Ključne besede: Samostan Studenice, nunska empora, sv. Janez Krstnik, Rojstvo sv. Janeza Krstnika, Jezusov krst v reki Jordan, srednjeveško stensko slikarstvo, srednjeveška arhitektura, baročna arhitektura, baročno fasadno okrasje, arheološke najdbe.

* Dr. Simona Kostanjšek Brglez, (ORCID identifier 0000-0001-9497-7127), konservatorka, univ. dipl. prof. likovne umetnosti, vodja projekta revitalizacije studeniškega samostana (2022-), Zgodovinsko društvo dr. Jožeta Koropca Slovenska Bistrica, Grajska ul. 11, 2310 Slovenska Bistrica, Slovenija, simona.kostanjsek.brglez@gmail.com – *Simona Kostanjšek Brglez, PhD, (ORCID identifier 0000-0001-9497-7127), conservator, university-educated art teacher, project manager for the revitalization of the Studenice Monastery (2022-), Dr. Jože Koropec Historical Society Slovenska Bistrica, Grajska ul. 11, SI 2310 Slovenska Bistrica, Slovenia, simona.kostanjsek.brglez@gmail.com*

Simona Kostanjšek Brglez: Building History and Artistic Heritage of the Studenice Convent in the Light of the 2022–2025 Restoration. Review for History and Ethnography, Maribor 97=62(2026), 1, pp. 75–111

The article presents the results of interdisciplinary research and restoration work carried out on the southern part of the Studenice convent between 2022 and 2025. Particular attention is devoted to the new iconographic interpretation of the medieval wall paintings in the nuns' choir, which can be associated with St John the Baptist, as well as to the analysis of the development of the western wing of the convent complex, including the ground-floor and upper arcaded corridors, the columned hall, and the adjoining room to its south. These spaces underwent a major Baroque transformation in the seventeenth century. The eastern façade of the western wing, decorated with ornamental motifs, can be dated to the first half of the eighteenth century, while more extensive alterations to the convent buildings were carried out in the second half of the nineteenth century. Significant archaeological finds document the demolished southern part of the western wing and confirm the existence of a monastic pharmacy and wall paintings in the area of the cloister.

Keywords: Studenice Convent, nuns' choir, St John the Baptist, Birth of St John the Baptist, Baptism of Christ in the Jordan, medieval wall painting, medieval architecture, Baroque architecture, Baroque façade decoration, archaeological finds.

Uvod

Razpust dominikanskega samostana leta 1782 je pomenil začetek obdobja lastniških in funkcionalnih sprememb kompleksa.[1] Že nekaj let po razpustu je požar, ki se je 7. marca 1788 razširil iz bližnje kovačnice, povzročil obsežno uničenje stavbne substance ter izgubo prvotne štiritraktne zasnove južnega dela kompleksa. Tega so poleg obstoječih cerkve, nunske empore, priorata s prizidkom, zvonika in zahodnega trakta tvorili še severni, južni in vzhodni trakt, ki jih niso obnovili.[2] Do danes so se tako poleg nekdanje upravne stavbe na severu ohranili našteti deli kompleksa (brez treh traktov) na jugu, pri čemer pa zahodni trakt ni ohranjen v prvotnem obsegu. Najstarejše dele obstoječega kompleksa, katerega jedro je iz 13. stoletja, predstavljajo cerkev, nunska empora in zahodni trakt, ki so bili (z izjemo nadstropja empore, kjer so bili po izgradnji izvedeni le manjši posegi) v 17. in 18. stoletju baročno preoblikovani.[3]

---

[1] Samostan Studenice (EID: 1-00707) je z odlokom Občine Poljčane razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena (Ur. l. RS, št. 12/2009-401, 96/2009-4221).

[2] Kovačič, Studeniški požar l. 1788, str. 79–80.

[3] Temeljni članek o arhitekturnem razvoju studeniškega samostana: Curk, Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine, str. 284–302. Podrobnejša študija o srednjeveški arhitekturni plastiki, vključno s celovitim stanjem raziskav: Oter Gorenčič, *Deformis formositas ac formosa deformitas*, str. 247–270.

Po obdobju posvetnih lastnikov, med katerimi izstopajo Sparovitzi, ki so leta 1844 temeljito prezidali upravno stavbo,[4] so samostan leta 1885 oziroma 1886 kupile magdalenke, ki so mu povrnile prvotno funkcijo. Po pregonu sester leta 1949 je bil namenjen stanovanjskim in zadružnim potrebam; v devetdesetih letih 20. stoletja so se začela nujna sanacijska dela. Na začetku 21. stoletja je Nadškofija Maribor zasnovala preureditev v dom starostnikov; izvedena je bila statična sanacija in delna obnova fasad, a so se dela predčasno ustavila.[5] Konec leta 2021 je propadajoč objekt kupilo mariborsko podjetje Enertec, ki namerava samostan nameniti turističnim in kulturnim dejavnostim.

Slika 1: Pogled na samostanski kompleks (foto: Jernej Koritnik)

Razprava temelji na materialnih analizah zahodnega trakta in nunske empore ter prinaša nova spoznanja o srednjeveških in novoveških gradbenih fazah, stenskih poslikavah in materialni kulturi samostana. Nova dognanja,

[4] Kostanjšek Brglez & Urlep, *Studenice, drobci iz zgodovine samostana* (razstava).

[5] Obnova kompleksa za potrebe ureditve doma starostnikov, vključno z novimi odkritji, je bila predmet samostojnih obravnav: Horvat, Upravna stavba samostana dominikank v Studenicah, nova odkritja o zgodovini nastanka, str. 91–102; Horvat, Obnova samostana Studenice, str. 160–174.

ki so rezultat obnove (zlasti) južnega dela kompleksa v letih 2022–2025,[6] omogočajo boljše razumevanje prostorske organizacije samostana in funkcionalne rabe posameznih delov kompleksa v različnih obdobjih, dopolnjeno interpretacijo razvoja kompleksa, spreminjajo nekatere dosedanje predstave ter razkrivajo pomen vzporednega raziskovalnega in konservatorskega dela med posegi v tako kompleksne raščene arhitekture.[7]

Izhodiščno stanje objekta in nujni sanacijski posegi

Samostanski kompleks je bil pred pričetkom obnove leta 2022 v kritičnem stanju.[8] Najbolj ogrožen je bil zahodni trakt, kjer so bile poškodbe konstrukcije najizrazitejše. Sanacijska dela, ki so se s prekinitvami izvajala od leta 1994, so bila ustavljena v fazi, ko je bil objekt nezaščiten in statično nestabilen. Dolgotrajno zamakanje zaradi dotrajane strehe, nedokončanih posegov in neustrezno urejenega odvodnjavanja je povzročilo propadanje nosilnih zidov, preperevanje opeke in korozijo vgrajenih kovinskih konstrukcij.

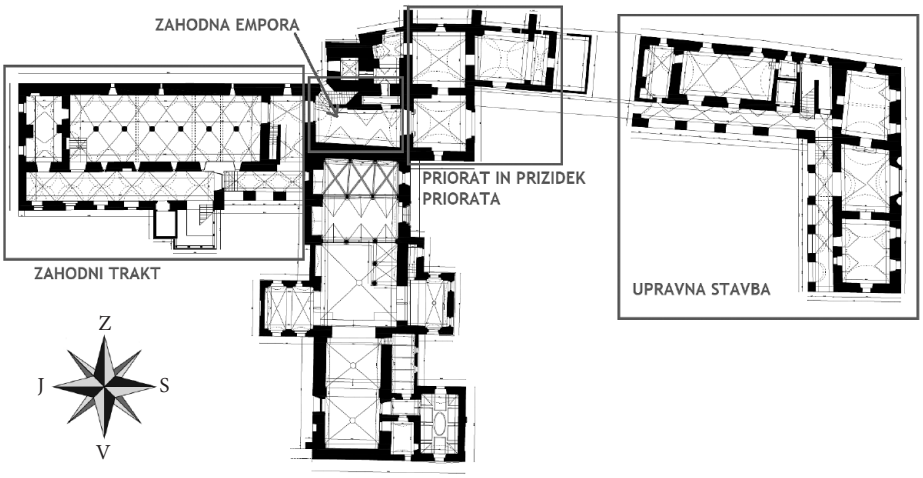

Slika 2: Tloris pritličja samostana (Jaro Ješe, Mateja Kumer)

[6] Del obnove je v letih 2023–2024 sofinanciralo Ministrstvo za kulturo RS. Obseg obnovitvenih del je razviden iz poročil o spomeniškovarstvenem projektu: Poročilo o opravljenem spomeniškovarstvenem projektu v letu 2023; Poročilo o opravljenem spomeniškovarstvenem projektu v letih 2023–2025.

[7] Na osnovi zbranih ugotovitev bo v ločenem prispevku predstavljena celovita interpretacija gradbenega razvoja samostana, ki bo združila rezultate zadnjih raziskav in analizo ohranjenih načrtov.

[8] Samostan Studenice (EID: 1-00707) je z odlokom Občine Poljčane razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena (Ur. l. RS, št. 12/2009-401, 96/2009-4221).

Na kritičnih mestih so se pojavile nevarne razpoke, prišlo je tudi do posedanja, izmikanja in delnega rušenja obokov, odmika zahodnega zidu od osnovne konstrukcije in možnosti prevrnitve južne stene trakta. Strokovna mnenja iz let 2022 in 2023 so potrdila, da objekt izgublja globalno stabilnost.[9] Objekt je bil ocenjen kot nevaren za okolico, saj bi že šibkejši potresni sunek lahko sprožil hipno rušenje nestabilnih delov.[10] Takšno stanje je narekovalo nujno izvedbo stabilizacijskih ukrepov in začetek celovite obnove, ki se je leta 2022 pričela s sanacijo streh in drugimi posegi za preprečitev nadaljnjega propadanja stavbne substance. Posebna pozornost je bila namenjena sanaciji statično labilnega območja ob stopnišču in jašku za dvigalo, ki sta bila na začetku 21. stoletja pripojena k stavbi v okviru načrtovane preureditve v dom starostnikov. Neustrezno izvedeni stiki ter predrtje obstoječe strehe trakta so povzročili dolgotrajno zamakanje in nadaljnje degradacije konstrukcije. Med aktualno obnovo je bilo ostrešje v tem delu v veliki meri nadomeščeno z novim, medtem ko je odprta konstrukcija stopnišča dobila lastno streho. S sanacijo streh in ureditvijo odvodnjavanja so bili prvič po daljšem obdobju vzpostavljeni pogoji za celovito zaščito objekta, nadaljnja obnovitvena dela in sistematične raziskave.

Zasnova pritličja zahodnega trakta in njegovih povezav

Raziskave v pritličju zahodnega trakta in drugih pritličnih prostorih so dopolnile razumevanje tlorisnega razvoja kompleksa, zlasti na območju križnega hodnika. Po odstranitvi dotrajane vzhodne fasade trakta se je razkrila materialna substanca zidov: pritlični del je grajen s kamnom, nadzidava nad šilastoločnimi arkadami pa je opečna. Posebej dragocena je najdba ostankov kamnitih konzol na nekdanji (romansko-gotski) dvoriščni steni trakta.[11] Na te je bila najverjetneje oprta strešna konstrukcija križnega hodnika. V zreli ali pozni gotiki so križni hodnik arkadirali, v novem veku pa so arkade, kot je omenjeno zgoraj, nadzidali z opeko ter tako celotni trakt razširili na dvorišče.[12]

---

[9] Ježovnik, Poročilo o ogledu Samostana dominikank v Studenicah; Dolinšek, Strokovno mnenje o gradbeno konstrukcijskem stanju samostana Studenice pri Poljčanah.

[10] Dolinšek, Strokovno mnenje o gradbeno konstrukcijskem stanju samostana Studenice pri Poljčanah.

[11] Na severnem delu hodnika sta dve povsem ohranjeni konzoli, medtem ko lahko drugod jasno prepoznamo med seboj približno enako oddaljene odbite konzole.

[12] Južni srednjeveški del križnega hodnika s šilastoločnimi arkadami ima banjast obok s sosvodnicami in je starejši od v baroku zgrajenega ožjega in križnogrebenasto obokanega severnega dela hodnika. Severni del je tudi nivojsko nižji od južnega dela, do katerega se vstopa skozi manieristični portal z letnico 1665.

Slika 3: Dvoriščna oziroma vzhodna fasada zahodnega trakta z arkadami, nadzidanimi v baroku (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Večfazni arhitekturni razvoj je opazen tudi v pritličju nunske empore. Na zahodni steni cerkve, tik pod obstoječimi baročnimi oboki, so vidni odžagani tramovi, ki kažejo, da je bilo pritličje nunske empore prvotno ravno stropano. Sedanji obok je verjetno iz okoli 1660, kar potrjuje letnica 1661, vklesana na temenskem kamnu portala.[13]

Med najpomembnejše arhitekturne ostanke najzgodnejše faze sodi ohranjen talni zidec zahodne stene cerkve, ki je bila kot špitalska cerkev najverjetneje zgrajena do leta 1237.[14] Njegov neprekinjen potek jasno dokazuje, da je bila cerkvena ladja že na začetku, pred prizidavo zahodne empore, ki je umeščena bodisi v štirideseta bodisi v sedemdeseta leta 13. stoletja,[15] enako široka kot danes. Stanje ohranjenosti zidca kaže, da je bil pred izgradnjo empore vsaj desetletje, verjetno pa še nekoliko dlje, izpostavljen zunanjim vplivom.

[13] V pritličju priorata, ki je bil k severni steni empore prizidan do leta 1639, kot je razvidno iz letnice na zunanjem portalu, so ob vzhodni in zahodni steni vidni ostanki temeljev neke druge, nekoliko ožje stavbe. Za kakršnokoli interpretacijo bi bilo potrebno izvesti arheološke raziskave. Ni izključena možnost, da je šlo za nekakšno vhodno lopo.

[14] Oter Gorenčič, *Deformis formositas ac formosa deformitas*, str. 247 (s citirano starejšo literaturo).

[15] Curk emporo umešča v sedemdeseta leta, Oter Gorenčič pa v štirideseta leta. Curk, Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine, str. 295; Oter Gorenčič, *Deformis formositas ac formosa deformitas*, str. 260, 262.

Pomembno je tudi, da talni zidec nikjer ni prekinjen ali sekundarno poškodovan ter da na zahodni steni cerkve ni nobenih naknadnih pozidav, ki bi kazale na nekdanji vhod v cerkev z zahoda, kot je navedeno v literaturi.[16] Na podlagi tega je mogoče upravičeno sklepati, da cerkev ni imela nikoli vhoda iz zahodne strani in da je bil vhod v cerkev že v izhodišču umeščen na severno stran, kar je skladno tudi z bližino potoka in strmo konfiguracijo terena ob zahodni steni.

Slika 4: Zahodna stena ladje s talnim zidcem in pritličje nunske empore (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Vse ugotovitve glede pritličja južnega dela kompleksa, od načina gradnje, kamnitih konzol do talnega zidca na zahodni steni cerkve, potrjujejo, da je bila osnovna zasnova kompleksa določena že v najzgodnejših gradbenih fazah v 13. stoletju. Poznejši posegi so dosledno sledili prvotni tlorisni logiki in je niso bistveno spreminjali.

Stavbni razvoj prvega nadstropja zahodnega trakta

Dvorana v prvem nadstropju zahodnega trakta je eden najimenitnejših prostorov kompleksa. Na zahodu se z nizom polkrožno in ravno zaključenih

[16] Curk, Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine, str. 297.

ozkih srednjeveških oken s kamnitimi okvirji odpira proti potoku, na vzhodu pa proti nivojsko višjemu hodniku.[17] Po dolžini jo vrsta baročnih stebrov, ki na sredini podpirajo križnogrebenaste obočne pole, deli na dva dela. Na enem od okenskih ostenij na vzhodni steni dvorane je bila med obnovo za potrebe načrtovane ureditve doma starostnikov odkrita poznogotska freska s Kristusovim obličjem (najverjetneje motiv Veronikinega prta), ki je umeščena v čas okoli leta 1400, a bi lahko bila tudi nekoliko starejša.[18] O podobi dvorane pred baročno prezidavo ne vemo ničesar; glede na pozicijo srednjeveških oken pa lahko sklepamo, da je bila precej nižja, verjetno tudi ravno stropana. Prav tako je moral biti nekoliko nižji talni nivo. Ni izključena možnost, da so bile v tem delu kompleksa nunske celice. Dvorana je bila morda po dolžini s hodnikom razdeljena na dva dela, ta pa z vmesnimi stenami pregrajena v manjše prostore, od katerih je bil vsak osvetljen s po enim oknom.

Slika 5: Dvorana v prvem nadstropju zahodnega trakta
(foto: Simona Kostanjšek Brglez)

[17] Srednjeveška okna v dvorani so bila izvedena brez lesenih okvirjev; okenska krila so se zapirala neposredno v folc (brazda) v kamnitem podboju, kar je značilno za starejša okna.

[18] Poleg Kristusovega obličja, šabloniziranega ozadja in okrasnih bordur sta naslikani tudi dve majhni klečeči figuri, nad katerima je napisni trak. Gl. Menoni, Preliminarna ocena novoodkritih stenskih slikarij na območju mariborske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (1990–2013), str. 93–94; Kostanjšek Brglez & Urlep, *Studenice, drobci iz zgodovine samostana* (razstava).

Na nekdanji vzhodni zunanji oziroma dvoriščni steni trakta (na hodniku vzdolž dvorane in prostora južno ob njej) se je poleg omenjenih srednjeveških oken v manjših zaplatah ohranil tudi srednjeveški omet;[19] nad njim je vidnih še nekaj odžaganih lesenih tramov, s pozicije katerih lahko sklepamo na višino trakta v srednjem veku.[20] Ta je takrat segal približno do nastavkov baročnih obokov.

Slika 6: Hodnik ob dvorani z nizom srednjeveških oken
v nekdanji zunanji steni trakta (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Zaradi velike statične ogroženosti sta bila tako hodnik kot dvorana in tudi manjši prostor južno ob njej deležna zahtevnih stabilizacijskih posegov, ki so zaščitili originalno stavbno substanco in omogočili interpretacijo originalnih elementov.

Obšit in injektiran[21] je bil srednjeveški omet na vseh okenskih ostenjih v dvorani, vključno z ostenjema oken, ki sta bili v sklopu obnove ponovno

[19] Na nekaterih mestih so se ohranili tudi ostanki horizontalne črte v sivi barvi.

[20] Severni del hodnika je ožji od dela hodnika južneje od stopnišča, njegov banjast obok pa je po temenu okrašen s poglobljenimi mnogokotnimi dekorativnimi polji, značilnimi za 17. stoletje. Nastanek tega dela hodnika v 17. stoletju potrjujejo tudi polkrožno sklenjena okna.

[21] Pri obšivanju se robovi ohranjenega ometa mehansko utrdijo in povežejo z novo apneno malto, s čimer se prepreči nadaljnje krušenje in širjenje poškodb. Injektiranje pa pomeni vbrizgavanje apnene mase v razpoke ter prazne prostore med ometom in zidno podlago, s čimer se zapolnijo votline, ponovno vzpostavi stik med sloji in zmanjša nevarnost odstopanja oziroma odpadanja ometa.

odprti; konservirani in deloma restavrirani so bili tudi kamniti okenski okvirji. V drugem nadstropju nad hodnikom je bil utrjen omet z naslikano baročno urno številčnico. Na podlagi njene lege na nekdanji zunanji steni cerkve ter oblike akanta,[22] ki jo poudarja, je mogoče sklepati, da je nastala še pred povišanjem oziroma nadzidavo samostanskega trakta, ki je bila najverjetneje izvedena v drugi četrtini 18. stoletja, ko je bila urejena tudi v nadaljevanju članka obravnavana fasada z naslikanim okenskim okrasjem.

Slika 7: Naslikana urna številčnica na južni steni cerkve po konservatorskih posegih (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

V okviru obravnavane zadnje obnove so bila na baročnih stebrih v dvorani dokumentirana kamnoseška znamenja, ki kažejo na to, da so bili za stebre uporabljeni starejši kamniti elementi.[23] V prvem in drugem zazidanem okenskem ostenju so bili najdeni deli srednjeveških kamnitih okenskih okvirjev,

[22] Akant je stiliziran rastlinski motiv, izpeljan iz listov akantove rastline (Acanthus), ki se v baročni umetnosti pogosto uporablja kot dekorativni element v arhitekturi, poslikavah in kiparstvu.

[23] Na stebrih so bili izvedeni manjši posegi – čiščenje površinske umazanije, ostankov malte in gradbenega materiala ter odstranjevanje oranžno-rdečega markirnega spreja, s katerim so med sanacijo okrog leta 2000 vzpostavili geodetske merilne točke za spremljanje deformacij stavbne substance med obnovo. Za opravljene posege na stebrih: Klemenčič, Krajnc, Konservatorsko-restavratorsko poročilo. Delavnica Studenice, Studenice – samostan dominikank.

ki so jih v baroku uporabili kot gradbeni material. Na ostenju prvega okna so bili odkriti in konservirani grafiti, najverjetneje izvedeni z odlomljeno opeko, in sicer pred zazidavo okenske odprtine v baroku. Napisa s pisanimi črkami sta nečitljiva; tretji grafit, sestavljen iz zaporednih kratkih črtic, najverjetneje predstavlja obliko štetja ali sprotnega beleženja.

V dvorani je bilo med posegi mogoče prepoznati vsaj tri srednjeveške faze, pri čemer so vsaj enkrat spremenili tudi pozicije oken. Faze so posebej dobro vidne na ostenju s Kristusovim obličjem, kjer zadnja plast ometa s fresko predstavlja tretjo srednjeveško fazo.

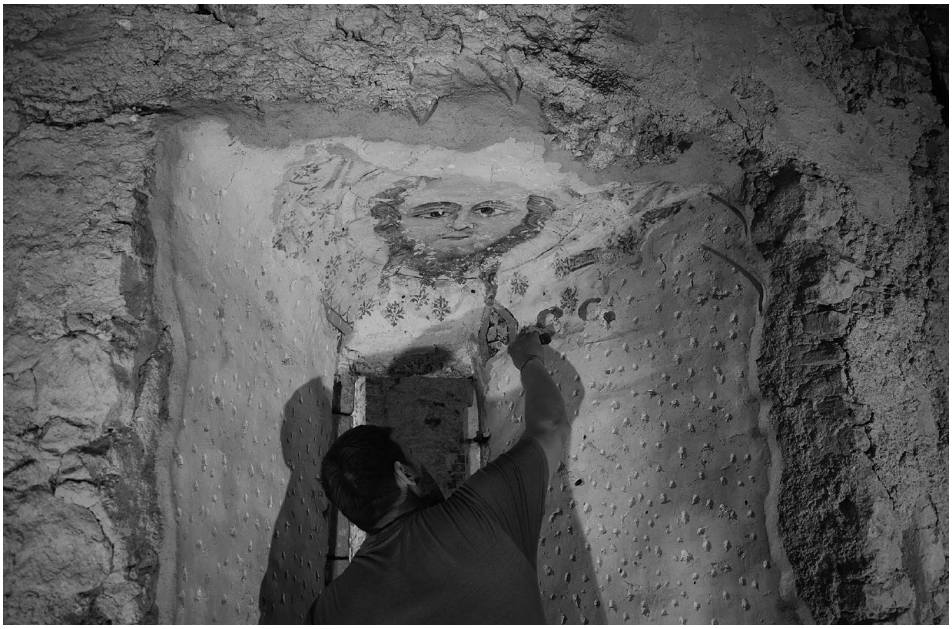

Slika 8: Izvajanje konservatorskih posegov na okenskem ostenju s fresko s Kristusovim obličjem (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Tudi prostor južno ob stebriščni dvorani je srednjeveškega izvora in je nastal sočasno z dvorano, kar potrjuje ostanek okenskega okvirja na vzhodni steni in zazidan gotski portal na severni steni, ki sta kamnoseško obdelana enako kot okvirji oken v dvorani. V tem prostoru so bile po odstranitvi betonske plošče in nasutja nad oboki najdene meter široke opečne stopnice iz predbaročne faze. Skozi omenjeni srednjeveški kamnit portal so vodile v dvorano z nižjim talnim nivojem. Slogovno in materialno so premalo izrazite za natančno datacijo, gotovo pa so nastale pred obokanjem pritličnega prostora južno ob kleti, ki je bilo najverjetneje izvedeno v 17. stoletju, in pred obokanjem sosednje stebriščne dvorane ter obravnavanega prostora, ko so vratno odprtino zazidali in na to steno z obeh strani naslonili oboke. Njihova lega

in povezava z zazidanim portalom kažeta na spremembe v notranji prostorski zasnovi ter reševanju približno metrske višinske razlike med sosednjima prostoroma v času preureditve trakta.[24]

Slika 9: Opečne stopnice, ki so vodile v dvorano (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Na podlagi opisanih ugotovitev je mogoče dvorano opredeliti kot prostor z več bolj ali manj jasno razločljivimi gradbenimi fazami. Raziskave so potrdile, da je bil talni nivo dvorane in prostora ob njej prvotno nižji, kar dokazuje pozicija srednjeveških oken. Njegovo povišanje še pred obsežno barokizacijo v 17. stoletju je narekovalo spremembo komunikacij med prostori, kar so rešile stopnice. Odkrite spolije, grafiti, analiza plasti ometov in drugo priča o nenehnem prilagajanju zahodnega trakta potrebam samostanske skupnosti ter hkrati osvetljujejo njegov stavbni razvoj.

Nova interpretacija fresk v zahodni empori

Zahodna empora oziroma nunska empora ali nunski kor, prizidan k zahodni steni cerkvene ladje, je arhitekturno najimenitnejši in hkrati eden najstarejših

[24] Stopnic zaradi nujno potrebnih stabilizacijskih posegov ni bilo mogoče prezentirati, ampak so bile po dokumentiranju zaščitene z geotekstilom, nato pa je bilo izvedeno nasutje, vstavljena armaturna mreža in vlita betonska plošča.

ohranjenih delov samostanskega kompleksa. Gre za prečno na ladjo postavljen, v tlorisu pravokotni prostor, ki je v pritličju opravljal komunikacijsko funkcijo (prehod), v nadstropju pa je bil namenjen molitvenemu bogoslužju redovnic. Po Höflerju se ta prostor umešča »med inkunabule zgodnjegotske arhitekture na Slovenskem«,[25] po Zadnikarju pa je » naša najlepša enotna dvoranska prostornina 13. stoletja.«[26] Njen nastanek se postavlja bodisi v štirideseta bodisi v sedemdeseta leta 13. stoletja.[27] Prostor pokrivata dve križnogrebenasto obokani poli, med sabo razdeljeni z obočno oprogo. Konzole in zgodnjegotski kapiteli so reliefno okrašeni z lilijastimi, palmetnimi, polpalmetnimi listi oziroma s peterokrakimi zvezdami.[28]

Slika 10: Zahodna oziroma nunska empora (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Na vzhodni steni nad lokoma, skozi katera je bil do sedemdesetih let 17. stoletja, ko je bil prizidan zvonik, urejen dostop do ladijskega dela empore,[29]

[25] Höfler, *Srednjeveške freske v Sloveniji*, str. 194.
[26] Zadnikar, *Romanika v Sloveniji. Tipologija in morfologija sakralne arhitekture*, str. 128.
[27] Curk, Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine, str. 295; Oter Gorenčič, *Deformis formositas ac formosa deformitas*, str. 260, 262.
[28] Prav tam, str. 258–260 (s citirano starejšo literaturo). Palmetni listi so stiliziran rastlinski ornament, ki se iz skupnega izhodišča simetrično širi v obliki pahljače.
[29] To je redovnicam omogočalo spremljanje bogoslužja ob hkratni prostorski ločenosti od cerkve – skladno z zahtevami klavzure.

so ohranjene v nadaljevanju obravnavane poslikave, ki so večinoma še pod beleži.

Empora je v jedru ohranila svojo srednjeveško podobo, saj je prostor po dolžini, širini in višini ostal nepregrajen. Poznejši posegi so bili minimalni; obsegali so le ureditev baročnega stopnišča na zahodu ter preoblikovanje starejših oziroma dodajanje novih okenskih in vratnih odprtin.

V 17. stoletju so na severu k njej prizidali priorat; na portalu, ki vodi vanj, je vklesana letnica 1639. Najpozneje takrat so zazidali veliko okroglo okno tik nad portalom, ki je prej osvetljevalo emporo. Okno je namreč s prizidavo priorata izgubilo svojo osnovno funkcijo.[30]

Slika 11: Nekdanja zunanja stena zahodne empore z okroglim oknom (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

[30] Poleg tega, da je okno izgubilo funkcijo, bi dve tako veliki odprtini, postavljeni ena nad drugo, pomenili znatno izgubo stenske mase, s čimer bi bila lahko ogrožena tudi nosilnost konstrukcije.

Leta 2025 so bili na okenskem ostenju in v njegovi okolici izvedeni stabilizacijski in konservatorski posegi.[31] Pred omenjenimi deli so bile spomladi 2024 opravljene sondažne raziskave empore.[32]

Poleg že znanih poslikav na vzhodni steni, predstavljenih v nadaljevanju, so bile barvne plasti potrjene tudi na obokih in drugih delih dvorane.[33] Glede na stavbni razvoj nunske empore velja omeniti, da je zaglajen apneni omet z beležem ohranjen tudi pod služnikom na zahodni steni, kar pomeni, da prostor v prvi fazi verjetno ni imel obstoječega oboka.[34]

Osrednjo pozornost zasluži ikonografska reinterpretacija fresk na vzhodni steni nad lokoma, ki jih je odkril že spiritual studeniških magdalenk Adolf Hytrek.[35] Leta 1947 si jih je ogledal umetnostni zgodovinar in konservator France Stele, ki je Studenice obiskal skupaj s slikarjem in restavratorjem Matejem Sternenom in umetnostnim zgodovinarjem Ivanom Veiderjem.[36] V terenskih zapiskih je opozoril, da je barvni sloj nanešen na zelo fin, gladek omet in da je barvna plast spojena z beležem, zaradi česar je pri njegovem odstranjevanju potrebna posebna previdnost.[37] Glede motivike je domneval, da je morda upodobljena postelja z umirajočo Marijo, desno od dveh figur ob njej pa bi po njegovem mnenju lahko stal Jezus s križnim nimbom.[38] Ob ponovnem obisku leta 1954 je prizor že opredelil kot Marijino smrt z ležečo umirajočo figuro in Kristusom v sredini ter dodal, da se desno od prizora

---

[31] V prvi fazi so bili konservirani fragmenti prvotnega ometa z geometrično poslikavo, v drugi pa je bilo ostenje v zgornjem delu, kjer je manjkalo, pozidano v prvotno formo. Ostenje je bilo nato v celoti obdelano z apnenim ometom.

[32] Kostanjšek Brglez, Vloga za umestitev nunske empore v Studenicah v letni program Restavratorskega centra; Kostanjšek Brglez, Samostan Studenice, Preventivno sondiranje zahodne empore in priprava restavratorsko konservatorskega projekta. Dodatek k vlogi za umestitev raziskav nunske empore v Studenicah v letni program Restavratorskega centra.

[33] Nylaander, Poročilo o konservatorsko restavratorskih raziskavah – restavratorsko sondiranje.

[34] Za analizo stavbnega razvoja nunske empore bodo potrebne obsežnejše raziskave, vključno z gradbenimi sondami. Vsaj del zahodne stene je, kot je razvidno tik ob oknu, grajen z velikimi klesanci pravilnih oblik.

[35] Po podatkih v zapiskih, hranjenih v župnijskem arhivu, je Hytrek »popisal« prizor Marijine smrti. ŽA Studenice, Razni zgodovinski podatki za kroniko; župnijska kronika, str. 271.

[36] ŽA Studenice, župnijska kronika, pag. 271. V župnijski kroniki beremo še: »Po mnenju Veiderja bi utegnile biti te freske delo znamenitega romanskega slikarja, ki je poslikal škofovo kapelo v Krki za časa škofa Dietricha. Prav ta škof je namreč zidal studeniško cerkev. Poleg tega pa so slike istega slikarja našli tudi v Ptujskem minoritskem samostanu oz. cerkvi.«

[37] ZRC SAZU, UIFS, Terenski zapiski Franceta Steleta, LXXXVI, 9. 9. 1947.

[38] Prav tam.

začenja nova slika.[39] Po Höflerju gre za risbo v tako imenovanem zobčastem slogu 13. stoletja, ki je imel pri nas najmočnejše oporišče na Ptuju.[40]

Na omenjeni »novi sliki« je zlahka prepoznavna gola figura, ki je bila ob omembah fresk doslej previdno puščena ob strani, verjetno zato, ker zanjo ni bilo najti ustrezne razlage. Levico drži na prsih oziroma pred njimi, z desnico pa kaže navzdol oziroma jo ima položeno ob mednožju. Z zgornjim delom telesa je rahlo zasukan na levo. Nedvomno gre za Jezusa v prizoru Krst v Jordanu. Od figure na levi, ki je še prekrita s plastmi beleža, sta vidni le nogi, ki ju glede na kompozicijo lahko pripišemo sv. Janezu Krstniku, stoječemu na rečnem bregu. Zelenkasta barvna ploskev, ki obdaja Jezusovo golo telo, pa ne predstavlja ogrinjala, kot je videti na prvi pogled, temveč arhaično, stilizirano reko Jordan, ki ima obliko vodnega hriba.

Slika 12: Jezusov krst v Jordanu (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

[39] ZRC SAZU, UIFS, Terenski zapiski Franceta Steleta, CXXI, 24. 4. 1954. Figure na sredini prizora s posteljo, ki jo je Stele opredelil kot Kristusa, ni mogoče identificirati.

[40] Höfler, *Srednjeveške freske v Sloveniji*, str. 194.

Motivu in kompoziciji po bizantinskem vzoru je v srednjeevropski srednjeveški umetnosti mogoče najti več primerjav. Ena najbolj znanih je Giottova freska iz let 1305/1307 v kapeli Arena (Cappella degli Scrovegni) v Padovi. Na njej goli Jezus stoji v Jordanu, na njegovi levi pa je na rečnem bregu sv. Janez Krstnik.[41] Tudi geografsko tesno vzporednico predstavlja motiv v preddverni dvorani stolnice v Krki (Gurk) na Koroškem iz okrog leta 1340.[42] Gre za sorodno kompozicijo z golim Jezusom (Janez Krstnik je sicer na Jezusovi desni) in stilizacijo vode, ki ima obliko hriba, kar kaže na to, da so bili slikarji, ki so ustvarjali v Studenicah, del širšega umetnostnega kroga, ki je ohranjal arhaične bizantinske sheme.

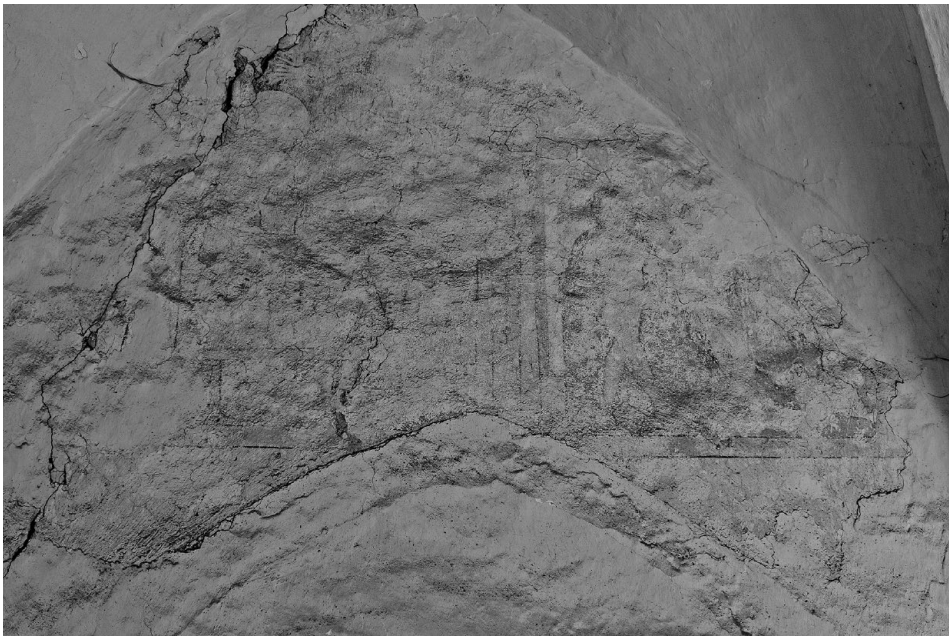

Slika 13: Rojstvo sv. Janeza Krstnika in Jezusov krst v Jordanu (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Da se je takšna kompozicijska shema krsta uveljavila in ohranila, potrjuje precej mlajši triptih sv. Janeza Krstnika slikarja Rogierja van der Weydna

[41] Na freski je Jezus gol, kakor je bil navadno upodobljen tudi v zgodnjekrščanski in bizantinski umetnosti, sicer pa je od 13. stoletja naprej praviloma upodobljen s perizonijem oziroma sramnim predpasnikom.

[42] Preddverna dvorana stolnice v Krki je poslikana s prizori iz Stare zaveze in Nove zaveze. Omeniti velja, da so med Studenicami in Krko obstajale neposredne povezave; krški škof Ditrih II. je pred 27. majem 1277 posvetil prezidano cerkev v Studenicah in za njeno zidavo prispeval tudi denar. Oter Gorenčič, *Deformis formositas ac formosa deformitas*, str. 261; Mlinarič, Studeniški dominikanski samostan, str. 21.

(ok. 1455), kjer na osrednji sliki vidimo v perizonij oziroma sramni predpasnik odetega Jezusa, stoječega v Jordanu, ki mu sv. Janez Krstnik z dvignjeno roko podeljuje blagoslov.[43] Ta ugotovitev narekuje tudi revizijo sosednjega prizora. Glede na dejstvo, da je torej v Studenicah na desni strani prav gotovo upodobljen Jezusov krst, prizor na levi ni Marijina smrt, ampak rojstvo sv. Janeza Krstnika.[44]

To potrjuje manjše število prisotnih oseb, saj bi ob umirajoči Mariji pričakovali dvanajst apostolov in Kristusa. Ključen element za identifikacijo prizora pa je vedro, ki ga nad posteljo s sv. Elizabeto, materjo sv. Janeza Krstnika, drži ena od figur (verjetno služabnica ali babica). Vedro je namreč neposredno povezano z motivom prve kopeli novorojenčka, ki predstavlja uveljavljen element bizantinskih in poznejših srednjeevropskih upodobitev svetih rojstev. Podobno ikonografsko zasnovo z ležečo sv. Elizabeto in lavorjem z vodo, v katerem služabnici pripravljata kopel za novorojenca, srečamo tudi na upodobitvi Krstnikovega rojstva v Goslarškem evangeliarju iz okrog leta 1240 ter na mlajšem reliefu Antonia Pollaiuola za oltar v krstilnici v Firencah (1366) in sliki Krstnikovega rojstva na Löselovem oltarju (med 1455 in 1460) za kapelo ivanovcev v švicarskem Rheinfeldnu.

Prizora iz življenja sv. Janeza Krstnika sta tesno povezana z duhovnostjo dominikank in rabo empore kot njihovega osrednjega bogoslužnega prostora. Sv. Janez Krstnik je bil za dominikanke še posebej pomemben, saj sta njegovo bivanje v puščavi in vloga »Predhodnika« neposredno zrcalila njihovo lastno odpoved svetu in bivanje v klavzuri.[45] Prizor rojstva, ki vključuje motiv vode, deluje kot tipološka napoved očiščenja in krsta, kar je v kontekstu redovnega življenja mogoče razumeti kot simbol nenehne duhovne purifikacije, medtem ko prizor krsta pomeni začetek duhovne poti, h kateri so se redovnice zavezale z redovnimi zaobljubami. Freske so tako delovale kot stalna vizualna

[43] Leva slika prikazuje rojstvo sv. Janeza Krstnika, desna pa njegovo smrt. Več o motivu Krsta v Jordanu v zgodovini likovne umetnosti in omenjenih upodobitvah: Laske & Holl & Dobschütz & Jaszai, Taufe Jesu, str. 247–255.

[44] Čeprav bi bilo možno, da bi bilo upodobljeno Marijino rojstvo, tudi neposredna bližina prizora Krsta v Jordanu govori v prid upodobitvi Krstnikovega rojstva. Več o Janezu Krstniku v zgodovini likovne umetnosti: Weis, Johannes der Täufer, str. 164–190.

[45] Kot primere srednjeveških ženskih dominikanskih samostanov, kjer je imel sv. Janez Krstnik pomembno vlogo, lahko izpostavimo samostan St. Katarinental v Diessenhofnu v Švici, samostan Unterlinden v Colmarju v Franciji in samostan Kircheim am Ries v Nemčiji. Za ikonografijo ženskih dominikanskih samostanov, pomen posameznih svetniških podob, vključno s sv. Janezom Krstnikom kot »vzorom« za askezo, kontemplativno bivanje v samostanski »puščavi« in klavzurno disciplino: Hamburger, *The Rothschild Canticles ali The Visual and the Visionary*.

opora askezi, molitvi in zavedanju božje navzočnosti v okviru »samostanske puščave«.[46]

Za natančnejše interpretacije ikonografskega programa studeniške nunske empore bodo potrebne nadaljnje raziskave, vendar je že zdaj mogoče domnevati, da se pod beležem skriva širši cikel, ki je vključeval (tudi) prizore iz življenja sv. Janeza Krstnika.

Odkritja potrjujejo, da zahodna empora s svojo arhitekturno zasnovo in premišljenim slikarskim programom pomembno prispeva k razumevanju duhovnega in umetnostnega pomena studeniškega samostana v njegovem najzgodnejšem obdobju.

Obnova južne in zahodne fasade zahodnega trakta

Južna stena zahodnega trakta je bila pred začetkom obnove v kritičnem stanju, saj ni bila grajena kot zunanja stena, ampak so fasado naredili na nekdanje tanke notranje stene in tanka polnila na mestih nekdanjih odprtin oziroma prehodov. To potrjuje tudi načrt (*Plan des Exnonen Klosters zu Studenitz*) iz leta 1816, na katerem je označeno, da je del trakta južneje od te stene predviden za rušitev, pri čemer naj se gradbeni material uporabi za popravilo te stene.[47] Konstrukcijska nestabilnost, ki se je odražala v globokih razpokah in steni, debeli le 15 centimetrov v najvišji etaži, je zahtevala obsežno statično sanacijo z obbetoniranjem temeljev, obzidavo, injektiranjem in vgradnjo jeklenih vezi.[48]

Po odstranitvi dotrajanih delov ometa obstoječe južne stene zahodnega trakta so se razkrili nekdanji prehodi in lokacije peči, ki pričajo o času, ko se je trakt nadaljeval proti jugu. Pod plastjo s konca 19. stoletja je bil dokumentiran starejši gladek omet z vrezano letnico 1886, ki je ohranjen tudi pod edinim preostalim zunanjim opornikom.[49]

---

[46] Prav tam.

[47] ZAC 0008, Okrožni urad Celje, šk. 131.

[48] Obbetoniranje temeljev pomeni dodatno utrditev obstoječih temeljev z betonom, s čimer se izboljša nosilnost in stabilnost zidu. Obzidava je dodajanje nove zidane plasti na notranji strani obstoječega zidu, s katero se poveča njegova debelina in nosilnost. Injektiranje je postopek, pri katerem se v razpoke in votline v zidovju pod tlakom vbrizga vezivni material, da se zapolnijo praznine, poveže zidna struktura in prepreči nadaljnje razpadanje. Jeklene vezi so kovinski elementi, s katerimi se med seboj povežejo zidovi in stropne konstrukcije, kar izboljša potresno in statično stabilnost objekta.

[49] Dva opornika so podrli ob sanaciji na začetku 21. stoletja.

Slika 14: Zahodni trakt leta 2022 pred obnovo (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Današnja podoba fasade s trikotnim zatrepom, maltastim medetažnim pasom in preprostimi maltastimi okviri sledi prenovi iz časa magdalenk, ki so se temeljitejše prenove zahodnega trakta lotile konec 19 stoletja.[50] Glavni identifikacijski element je okroglo polje nad oknoma drugega nadstropja z inicialkama MM in križem, kar se nedvomno nanaša na red magdalenk (Marija Magdalena). Sondažne raziskave so razkrile tako barvno podobo polja, ki je bilo v originalu modro, kakor tudi fasade, ki je bila bela.[51]

Z izvedenimi posegi na južni fasadi ni bila le trajno rešena konstrukcijska problematika, temveč je bila objektu povrnjena avtentična podoba s konca 19. stoletja, ko je zahodni trakt dobil svojo dokončno funkcionalno in estetsko obliko.

[50] Leta 1898 je iz Radeljce na Dolenjskem v Studenice prišla še druga skupina sester. Ker v prvi stavbi (upravni stavbi ali graščini), kjer so bivale studeniške sestre, ni bilo dovolj prostora, so se lotile obnove zahodnega trakta, v katerem so uredile tudi sobe. NŠAM, Magdalenke v Studenicah, kronika magdalenk, str. 38–39.

[51] Kostanjšek Brglez, Studenice – Samostan dominikank, Rezultati sondažnih raziskav, potek obnove in predlog ureditve južne in vzhodne fasade zahodnega samostanskega trakta, marec 2023, str. 1. Skrajno desno okno v prvem nadstropju je bilo naknadno povišano in razširjeno (med obnovo 2023 je bilo zmanjšano na prvotno velikost, tj. poenoteno z drugimi okni). Vratna odprtina v desni osi v pritličju, ki je bila kasneje (verjetno v obdobju, ko je bil objekt stanovanjski) zožena in znižana, je bila med obnovo 2023 povrnjena v originalno velikost. Popravljen je bil tudi edini preostali opornik; kletni okni, ki so ju na začetku 21. stoletja zazidali, sta bili ponovno odprti.

Slika 15: Južna fasada zahodnega trakta po obnovi (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

V nasprotju z južno steno so bila dela na zahodni fasadi manj obsežna, saj je bila ta temeljito obnovljena že ob predhodni v začetku 21. stoletja. Takrat so bili odkriti srednjeveški kamniti okenski okviri in rekonstruiran prvotni omet. V sklopu zadnje obnove so bili zato izvedeni le nujni popravki na mestih vgradnje jeklenih elementov in restavrirani kamniti okvirji, celotna fasada pa je bila prebeljena z apnom. Ponovno je bila izvedena tudi tanka horizontalna črta v opečni barvi, ki označuje mejo med srednjeveškim delom stene in baročnim poviškom.

Prezentacija baročne faze vzhodne dvoriščne fasade zahodnega trakta

Vzhodna fasada je bila zaradi stabilizacijskih posegov v preteklosti, vremenskih vplivov ter nevzdrževanja tako uničena, da popravilo ni bilo mogoče (luščenje, nesprijetost s podlago). Sprejeta je bila odločitev, da se odstrani do zidu in da se izvede nov apnen omet. Sondažne raziskave, opravljene pred začetkom odstranjevanja ometa, so dale informacije, da je pod zadnjo plastjo na nekaj mestih apnen baročni omet, pod recentnimi plastmi beleža pa preprosta baročna fasadna členitev in poslikave v črni in sivi barvi.[52] Parcialno

[52] Kostanjšek Brglez, Rezultati sondažnih raziskav, potek obnove in predlog ureditve južne in vzhodne fasade zahodnega samostanskega trakta, marec 2023 (ZVKDS, osebni arhiv, arhiv podjetja Enertec). Gl. za celotno poglavje.

ohranjeni poslikani deli so dali dovolj podatkov za osnovno analizo, natančen izris in izvedbo oziroma ponovitev baročne členitve na novem ometu.

Slika 16: Okrasje okrog okna na vzhodni steni, južno od stopnišča in jaška za dvigalo (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Zadnja plast fasade trakta je bila sočasna z južno, torej s konca 19. stoletja. Takrat so predelali tudi vse okenske odprtine v prvem in drugem nadstropju, in sicer tako, da so jih povečali po višini, pri čemer so se spremenili tudi proporci fasade. Okna v drugem nadstropju so povečali manj od tistih v prvem. Vse okenske odprtine so nato poudarili z maltastimi okviri; med okni prvega in drugega nadstropja so izvedli maltast horizontalni pas. Verjetno že pred omenjenimi posegi, v drugi polovici 19. stoletja, so za približno 40 do 50 centimetrov dvignili ostrešje in naredili preprost maltast spodžlebljen venčni zidec, ki ga prejšnja, baročna fasada ni imela.[53]

Baročna poslikava je fasado členila s horizontalnimi v omet vrezanimi linijami v sivi barvi, okna drugega nadstropja pa so poudarjali ušesasti okvirji

[53] Baročni omet je pri vrhu upognjen nekoliko navznoter, kar potrjuje, da prej spodžlebljenega venčnega zidca ni bilo in da je bila fasada v zgornjem delu, pod streho, ravno zaključena. Za ostrešje glej poglavje *Južni del kompleksa z vidika dendrokronoloških in radiokarbonskih analiz lesenih konstrukcij*.

z akantovo ornamentiko, ki se je ohranila le parcialno. Slogovna sorodnost s sončno uro na južni cerkveni steni, ki je datirana z letnico 1737, omogoča zanesljivo datacijo v trideseta leta 18. stoletja, ko so dominikanke ob 500-letnici samostana poskrbele za celovito posodobitev kompleksa.[54] Ornamentika akantovih listov izraža značilno baročno dekorativnost, kakršno srečujemo tudi na drugih baročnih zunanjščinah in notranjščinah, tako sakralnih kot profanih objektov, med drugim v stiškem samostanu in na dvoriščnih fasadah idrijskega gradu. V Studenicah je dopolnjena z medaljoni, ki so skupaj najverjetneje nosili nek napis (ohranjene so črke v dveh medaljonih: ET in BEAT). V sklopu obnove so se okenske odprtine drugega nadstropja v spodnjem delu pozidala do baročne višine, tako da so bili lahko na nov omet v celoti izvedeni vrezani okenski okvirji, odprtine v prvem nadstropju pa so ostale nespremenjene, saj raziskave niso razkrile podatkov o njihovi velikosti (in okrašenosti) v 18. stoletju.

Preprosta fasadna členitev z v omet vrezanimi linijami in ostanki ometa z ornamentiko je bila ohranjena tudi na fasadi desno od jaška za dvigalo in stopnišča. Za razliko od fasade levo, kjer se ni okrog oken prvega nadstropja ohranil niti najmanjši element baročne ureditve, so bili desno na skrajnem levem oknu prvega nadstropja ob stopnicah odkriti ostanki vrezanega okenskega okvirja. Verjetno je poleg teh okrog oken prvega nadstropja obstajala tudi akantova poslikava. Razen nekaj kvadratnih centimetrov ometa, ki je potrdil obstoj vrezanih okvirjev, so bili vsi deli okrog oken uničeni med prenovo v začetku 21. stoletja, ko so manjša okna, kakršna so bila urejena v tridesetih letih 18. stoletja vrnili v stanje iz 17. stoletja tako, da so odstranili polnila oziroma pozidave (vključno z ometom) in pravokotne odprtine povečali na prejšnje širše in višje ter polkrožno sklenjene. Poslikan omet na nivoju drugega nadstropja je bil ohranjen le okrog srednjega okna. Medtem ko je osnovni motiv tudi v tem primeru akant, sta – namesto okroglih medaljonov – ob straneh pokončni pravokotni kartuši s polkrožnim zaključkom zgoraj in spodaj. Razlike v detajlih poslikave na levi in desni strani fasade so verjetno posledica prostoročnega risanja ali ločenega izvajanja del levo in desno od takrat obstoječega stopniščnega izzidka, morda celo nekolikšne časovne distance.

[54] Takrat so najverjetneje uredile tudi dvoriščne in stranski fasadi na severnem delu kompleksa – na nekdanji upravni stavbi. Kostanjšek Brglez & Zupan, *Studeniški samostan v luči obnovitvenih posegov* (razstava).

Slika 17: Okrasje okrog okna na vzhodni steni, severno od stopnišča in jaška za dvigalo (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Slika 18: Vzhodna stena zahodnega trakta po obnovi (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Zaradi izjemne pričevalnosti najdbe – gre za edini tovrstni odkriti primer baročnega ornamentalnega okrasja na širšem območju Slovenske Bistrice – je bila sprejeta odločitev za celostno prezentacijo te faze. Obnova leta 2023 je tako vzpostavila premišljen dialog med obdobji: pritličje razkriva srednjeveške

arkade, prvo nadstropje ohranja visoko proporcionirana okna iz 19. stoletja, drugo nadstropje z restavriranim akantovim okrasjem pa kaže baročno podobo.[55] Celota tako nazorno ponazarja kompleksno gradbeno zgodovino trakta.

Južni del kompleksa z vidika dendrokronoloških in radiokarbonskih analiz lesenih konstrukcij

Stavbni razvoj južnega dela kompleksa, zlasti zahodnega trakta, so dodatno osvetlile naravoslovne raziskave. Pri tem sta bili uporabljeni radiokarbonska in dendrokronološka analiza za določanje starosti lesa, uporabljenega za konstrukcijske in druge elemente v različnih prostorih južnega dela samostana.[56] Rezultati so potrdili prisotnost štirih lesnih vrst: hrasta, jelke, smreke in domačega kostanja.

Od šestih vzorcev, odvzetih v pritličju nunske empore, priorata in njegovega prizidka ter na prehodu v klet so trije datirani, in sicer jelka (1603+), smreka (1617+) in jelka (1620+).[57] Glede na mesta odvzema oziroma vzorčene elemente (tramovi in preklade) je mogoče potrditi izvedbo obsežnejših gradbenih posegov v pritličju južnega dela kompleksa v 17. stoletju.[58] Portal, ki vodi iz pritličja priorata v pritličje nunske empore, je na temenu datiran v leto 1661; najpozneje takrat so bili glavni posegi zaključeni.

Vseh pet odvzetih vzorcev iz veznih tramov (vsi so hrastovi) v veliki stebriščni dvorani v prvem nadstropju zahodnega trakta je iz let od 1654+ do

---

[55] Skladno s to odločitvijo maltaste okenske obrobe in maltasti pasovi iz faze predelave fasade konec 19. stoletja niso bili ponovno izvedeni.

[56] Radiokarbonska datacija je raziskava, ki uporablja fizikalne in kemijske meritve za določanje starosti organskih materialov (les, kosti, žita, tkanine ipd.). Z merjenjem razmerja med 14C (razpad radioaktivnega izotopa ogljika) in stabilnim ogljikom v vzorcu lahko natančno določimo čas smrti organizma (za les to pomeni čas nastanka letnice, ki je najzgodnejši možni datum poseka), pri čemer se rezultat podaja kot verjetnostni časovni interval (običajno v razponu nekaj desetletij). Dendrokronološka datacija je metoda določanja starosti lesa na podlagi vzorca (sekvence) širin letnic, ki se primerja z absolutno referenčno kronološko lestvico za določeno regijo, s čimer se določi natančno leto (celo sezona) poseka drevesa. Medtem ko dendrokronološka datacija omogoča določitev natančnega koledarskega leta (ali sezone) poseka, radiokarbonska datacija rezultat podaja kot verjetnostni časovni interval nastanka letnice.

[57] Merela & Balzano & Krže & Pivk & Capuder & Čufar, Poročilo. Identifikacija in dendrokronološka analiza lesa iz Samostana Studenice.

[58] Dendrokronološke navedbe oziroma letnice, označene s simbolom +, določajo zgolj najzgodnejši možni datum poseka. Drevo je lahko bilo posekano leto ali celo več desetletij kasneje. Ker rob debla ni ohranjen, je bilo drevo lahko posekano leto ali celo več desetletij po nastanku zadnje datirane letnice.

1662+, kar pomeni, da je križnogrebenasto obokana dvorana v sedanji obliki iz druge polovice oziroma let malo po sredini 17. stoletja.

Na podstrešju zahodnega trakta je bilo odvzetih devet vzorcev iz leg, špirovcev in poševnih vezi. V vseh primerih gre za tesane elemente iz smreke. Samo pri eni, najstarejši legi, je bilo mogoče natančno določiti leto poseka drevesa (1831), ostali vzorci pa so glede na analize od dveh do štirih desetletij mlajši (datirani v leta od 1851+ do 1868+).[59] Glavnina ostrešja zahodnega samostanskega trakta je torej iz druge polovice 19. stoletja.

Na treh vzorcih je bila opravljena radiokarbonska analiza. Vzorčen je bil manjši kos lesene zagozde, vzete iz dela kamnitega okenskega okvira; vzidan je bil v ostenje srednjeveškega okna, ki so ga v baroku, ko so v dvorani prvega nadstropja naredili večja okna in s tem spremenili tudi ritem odprtin, zazidali. Med posegi leta 2023 je bilo ostenje odprto in konservirano. Odvzet vzorec je datiran v obdobje okoli leta 950.[60] Rezultat ne določa gradbene faze, a priča o uporabi starejšega materiala.[61] Drug vzorec je bil odvzet na hodniku ob dvorani. Gre za manjši kos lesa, uporabljen za zagozdo/polnilo v vogalu kamnitega okenskega okvirja na nekdanji zunanji vzhodni steni zahodnega trakta. Vzorec je datiran v obdobje okoli leta 1600 (največja verjetnost je, da je iz časa med 1490 in 1662, a bi bilo lahko drevo ob poseku tudi starejše ali bistveno mlajše).[62] Vzorčen je bil še majhen košček lesa, vzet iz apnenega ometa na nekdanji vzhodni zunanji steni trakta v prvem nadstropju. Datiran je v obdobje okoli leta 1550, a je razpon možnega poseka tudi pri tem vzorcu zelo velik.[63]

Radiokarbonska analiza za razliko od dendrokronološke ni dala zanesljivih podatkov, saj so izjemna odstopanja v možnih časih smrti organizma. Rezultati so zato pri določanju posameznih gradbenih faz pravzaprav neuporabni, medtem ko rezultati dendrokronološke analize bistveno bolje osvetljujejo čas večjih posegov in pomagajo pri analizi stavbnega razvoja. Ključne gradbene faze južnega dela kompleksa so bile izvedene v 17. stoletju, medtem ko podatki o mlajšem lesu z ostrešja dokumentirajo temeljito obnovo v 19. stoletju.

---

[59] Datacije vzorcev: 1851 + 4, 1854 + 4 do 5, 1860 + 9 do 10, 1861 +, 1863 + 1 do 2, 1863 + 4 do 5, 1868 + 1 do 2. Kadar letnica poleg simbola + vključuje tudi oceno (npr. 1860 + 9 do 10), gre za analitični izračun manjkajočih letnic na podlagi njihove povprečne širine. V tem primeru je časovni okvir poseka mogoče določiti natančneje; navedeni primer (1860 + 9 do 10) tako pomeni, da je bilo drevo posekano najverjetneje med letoma 1869 in 1870.

[60] Razpon med 883 in 997. Merela & Balzano & Krže & Pivk & Capuder & Čufar, Poročilo. Identifikacija in dendrokronološka analiza lesa iz Samostana Studenice.

[61] Morda je pripadal kakšni starejši stavbi, ki je stala v bližini.

[62] Merela & Balzano & Krže & Pivk & Capuder & Čufar, Poročilo. Identifikacija in dendrokronološka analiza lesa iz Samostana Studenice.

[63] Prav tam.

Izkopavanja in arheološke najdbe ob južni steni zahodnega trakta

Zaradi potrebne utrditve petnajst metrov dolge južne stene zahodnega trakta, ki je v spodnjem delu vkopana v zemljo, so vzdolž nje v širini treh metrov in pol izvedeni obsežni izkopi do globine štirih metrov, kar je omogočilo tudi izvedbo arheoloških raziskav. Odkriti so bili trije zidovi, potekajoči v smeri sever – jug. Pripadali so zdaj porušenemu delu samostana, ki se je nadaljeval v južni del zahodnega trakta in v južni trakt. Na območju prehoda zahodnega trakta v južni trakt je bil na lokaciji križnega hodnika odkrit ostanek oboka, grajenega z opeko, kar potrjuje, da je bilo pritličje obokano. Obstoj križnogrebenasto obokanega križnega hodnika potrjuje tudi načrt samostana iz leta 1816).[64] Na dnu izkopa je bil identificiran opečni tlak.[65] Vse tri omenjene zidove so magdalenke ob koncu 19. stoletja, ko so nekdanjo notranjo steno zahodnega trakta po celotni višini in širini spremenile v zunanjo in ji nadele fasado, uporabile kot temelje za opornike, od katerih je ohranjen le še južni.

Slika 19: Izkopi na območju južnega dela zahodnega trakta (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

[64] Na načrtu iz leta 1816 (op. 47) so ob križnogrebenasto obokanem hodniku označeni tudi drugi prostori južnega trakta. ZAC 0008, Okrožni urad Celje, šk. 131.

[65] Merela & Balzano & Krže & Pivk & Capuder & Čufar, Poročilo. Identifikacija in dendrokronološka analiza lesa iz Samostana Studenice.

Po celotnem območju je bilo v ruševinskem nasutju najdenih več opečnih in kamnitih tlakovcev, kamnoseško obdelanih ostankov polkrožno sklenjenega portala, delov stebrov, odlomkov stekleničk, glazirane in neglazirane lončenine, pečnic, vrtnega orodja, živalskih kosti, fragmentov poslikanega ometa in drugih manjših najdb iz različnih obdobij.

Slika 20: Kosi lončevine in grabljice iz nasutja ob južni steni (foto: Simona Kostanjšek Brglez)

Na območju vogala križnega hodnika je bil najden vzidan kamnoseško obdelan kos, ki se po profilaciji ujema s kosi, vzidanimi v vogale kapele na vrtu.[66] Verjetno kosi pripadajo prav gotskemu križnemu hodniku, katerega ruševine so bile v času, ko so v Studenice prišle magdalenke, še tam. To potrjujejo tako arhivski viri kot količina kamnitih kosov (domnevno fragmentov stebrov), ki so jih uporabile za konstrukcijsko ojačitev in estetski poudarek vogalov

[66] Omenjeni vzidan kamnit kos, najden med stabilizacijskimi deli, je bil pred ponovnim zasutjem dokumentiran. V času obsežne obnove, ki je potekala od leta 2005, so v nasuti zemlji ob potoku, v odstranjenem nasutju v kleti in v odstranjenih nasutjih nad oboki v samostanskih prostorih našli več kamnoseško obdelanih kosov. Kosa, najdena ob potoku, sta (kakor kosi, vzidani v vogala kapele na vrtu), obdelana kot steber in na obeh straneh zaključena z obliko ozkega žlebasto profiliranega klina s prstanom. Glede na obliko in dimenzije (75 cm po dolžini) bi lahko bila del delilnega stebra velikega cerkvenega okna ali delilnega portala, morda tudi del okna križnega hodnika. Horvat, Obnova samostana Studenice, str. 169.

kapele, zgrajene leta 1900.[67] Kapela stoji na masivnem kamnitem vogalnem prečniku, na mestu nekdanjega jugozahodnega vogala oziroma stičišča južnega in zahodnega trakta.

Poleg pomembnih arhitekturnih elementov in strukturnih zidov so bile v ruševinskem nasutju najdene številne manjše najdbe (ostanki premičnin oziroma uporabnih predmetov), ki omogočajo vpogled v vsakodnevno življenje samostana skozi stoletja.

Skupno je bilo evidentiranih 20 novoveških odlomkov glazirane lončenine. Med najdbami izstopa krožnik iz beloprstene keramike s poslikavo modre barve z motivom dunajskega obrobka. Glede na analogije[68] ga je mogoče umestiti v sredino oziroma drugo polovico 19. stoletja.[69] Istemu kosu pripada dno, na katerem je znak »DEUT: THAL BEI ZILLI«, ki je pripadal leta 1815 ustanovljeni tovarni keramičnih izdelkov iz Nemškega dola (Deutschenthal; zdaj Slovenski dol). Ta je med letoma 1853 in 1896 uporabljala znak, kakršen je na najdenem kosu,[70] kar potrjuje nastanek krožnika v tem obdobju.

Med zanimivejšimi kosi sta tudi dva glazirana vodoravna ročaja, verjetno del krožnika ali sklede, katerima arheologi niso našli primerjav v slovenskem prostoru in sta po obliki najbližje ročajem na skledi iz lekarne na najdišču v nemškem mestu Heidelberg, umeščene v 16. stoletje.[71]

Od drugih kosov velja omeniti odlomek glaziranega lončka, ki je znotraj bele barve, zunaj pa je rjav in imitira lesen sod s kovinskimi obroči. Odlomek lončka ni datiran, kakor tudi ne odlomek trinožnika z glazirano notranjo površino, ki sta bili v uporabi daljše časovno obdobje, vse od srednjega veka.[72]

Najdenih je bilo tudi 23 odlomkov pečnic različnih odtenkov zelene barve, na podlagi česar se sklepa, da so pripadale več pečem.[73]

---

[67] Medtem ko je bil med obsežnim izkopom, izvedenim v sklopu sanacije južne stene, najden samo en tak kos, so magdalenke očitno našle precej nepoškodovanih kosov, ki so jih uporabile pri gradnji kapele. O ruševinah, ki so ostale po požaru v 18. stoletju in jih je dal samostan odpeljati: ŽA Studenice, župnijska kronika, str. 6.

[68] Soroden je keramiki, najdeni v Mrzlem dolu pri Ivančni Gorici. Vinder, Poročilo o opravljenih arheoloških raziskavah ob gradnji zaradi utrditve južne stene zahodnega trakta samostana v Studenicah.

[69] Prav tam.

[70] Prav tam.

[71] Prav tam.

[72] Prav tam.

[73] Prav tam.

Slika 21: Odlomki lončenine iz nasutja ob južni steni (foto: Jasna Vinder)

Slika 22: Odlomki stekleničk iz nasutja ob južni steni (foto: Jasna Vinder)

Arheološke najdbe so potrdile tudi obstoj samostanske lekarne, ki je v virih in literaturi posredno izpričana.[74] Vsaj nekateri od osmih popisanih odlomkov steklenih posod oziroma stekleničk so pripadali lekarniškemu

[74] Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 121.

inventarju, med temi gotovo odlomek steklenice z ozkim vratom, ki bi lahko bil del posode, podobne tistim iz že omenjene lekarne v Heidelbergu.[75]

V vzhodnem delu zasutega trakta, na območju križnega hodnika, se je ohranilo precejšnje število do le nekaj kvadratnih centimetrov velikih odlomkov poslikanega ometa. Poslikava je izvedena na apneni belež (secco tehnika) in je zelo občutljiva na vlago. Zaradi majhnosti delcev ni mogoče rekonstruirati večjih vzorcev. Na posameznih kosih je mogoče prepoznati bele križe v rdečih kvadratkih, ki bi lahko bili del bordure. Na enem od fragmentov je morda upodobljen del sivega oblačila, senčenega s črno barvo, tanke rjave vijuge pa bi lahko predstavljale lase ali živalsko dlako. V belem ovalu na sivi podlagi bi lahko prepoznali oko, več pa je kosov z vzporednimi tankimi pasovi v rdeči, beli, sivi in črni barvi.[76]

Slika 23: Zahodni trakt po obnovi (foto Simona Kostanjšek Brglez)

V sklopu raziskav so bile na območju porušenega vzhodnega trakta ponovno prezentirane tudi notranje kamnite stopnice, odkrite že v devetdesetih letih 20. stoletja. Arheološke raziskave so tako dokumentirale nadaljevanje zahodnega trakta proti jugu in njegovo povezavo z nekdanjim južnim traktom s križnim hodnikom, kar omogoča natančnejše razumevanje tlorisne

[75] Vinder, Poročilo o opravljenih arheoloških raziskavah ob gradnji zaradi utrditve južne stene zahodnega trakta samostana v Studenicah.

[76] Prav tam.

zasnove celotnega kompleksa. Odkriti zidovi in obok potrjujejo obstoj obokanega pritličja ter strukturo nekdanjih povezav med trakti, medtem ko drobne najdbe pričajo o materialni kulturi in vsakdanjem življenju redovnic skozi več stoletij. Vsi ti izsledki pomembno osvetljujejo podobo južnega dela samostana, ki je bil v požaru leta 1788 najbolj prizadet in je danes ohranjen le še v zahodnem traktu ter v temeljih in strukturah pod zemeljskim površjem.

Sklep

Zadnja obnovitvena dela v samostanu Studenice so omogočila dokumentiranje in kritično ovrednotenje arhitekturnih ter umetnostnih faz južnega dela samostanskega kompleksa, zlasti zahodnega trakta in nunske empore. Sondažne raziskave v nunski empori so prinesle ikonografsko revizijo: prepoznavanje prizorov iz življenja sv. Janeza Krstnika (Rojstvo sv. Janeza Krstnika in Krst v Jordanu) namesto dosedanje opredelitve Marijine smrti.

Raziskave in dela na fasadah zahodnega trakta so omogočili prezentacijo baročne faze z ornamentalnim okrasjem na vzhodni fasadi in mlajše faze s konca 19. stoletja na južni fasadi. Izkopi ob južni steni so dodatno razjasnili in dokumentirali tlorisno zasnovo porušenega južnega dela zahodnega trakta s prehodom v južni trakt, medtem ko so drobne arheološke najdbe potrdile obstoj samostanske lekarne. Izvedeni posegi v notranjščini in zunaj so tako omogočili jasnejše razumevanje stavbnega razvoja in materialne kulture danes precej okrnjenega samostanskega kompleksa. Nova odkritja predstavljajo izhodišče za nadaljnje raziskave, ki bodo omogočile še natančnejšo analizo razvoja kompleksa in umestitev Studenic v širši srednjeevropski prostor. Prispevek omogoča tudi ikonografske študije in primerjave z drugimi, zlasti ženskimi samostani v Sloveniji in tujini.

Izjava o raziskovalnih podatkih

Članek ne temelji na objavljenih in dostopnih raziskovalnih podatkih, ampak na lastnem raziskovalnem delu in neobjavljenih virih. Uporabljeni javno dostopni viri in literatura so navedeni v seznamu virov in literature.

Viri in literatura

Viri

NŠAM, Nadškofijski arhiv Maribor
– Magdalenke v Studenicah, kronika magdalenk 1870–1944

ZAC, Zgodovinski arhiv Celje
– Okrožni urad Celje, šk. 131, Plan des Exnonen Klosters zu Studenitz

ZRC SAZU, UIFS
– Terenski zapiski Franceta Steleta, LXXXVI, 9. 9. 1947
– Terenski zapiski Franceta Steleta, CXXI, 24. 4. 1954

Župnijski arhiv (ŽA) Studenice
– Gedenk=Buch der Kuratie h. Dreikönig in Studenitz errichtet im Jahre 1856 von J. A. Kurat (župnijska kronika)
– Razni zgodovinski podatki za kroniko

Drugi viri

Dolinšek, Blaž. Strokovno mnenje o gradbeno konstrukcijskem stanju samostana Studenice pri Poljčanah, februar 2023, arhiv Centra za materiale in konstrukcije, Gradbeni inštitut ZRMK, Ljubljana.

Ježovnik, Miran. Poročilo o ogledu Samostana dominikank v Studenicah, EŠD 707, maj 2022, arhiv ZVKDS, OE Maribor.

Klemenčič, Kristina & Krajnc, Eva Lucija. Konservatorsko-restavratorsko poročilo. Delavnica Studenice, Studenice – samostan dominikank, maj 2024, arhiv Oddelka za restavratorstvo, Akademija za likovno umetnost in oblikovanje.

Kostanjšek Brglez, Simona, Studenice – Samostan dominikank, Rezultati sondažnih raziskav, potek obnove in predlog ureditve južne in vzhodne fasade zahodnega samostanskega trakta, marec 2023, arhiv ZVKDS, arhiv podjetja Enertec.

Kostanjšek Brglez, Simona. Vloga za umestitev nunske empore v Studenicah v letni program Restavratorskega centra, 18. 8. 2023, arhiv Restavratorskega centra ZVKDS, arhiv podjetja Enertec.

Kostanjšek Brglez, Simona. Samostan Studenice, Preventivno sondiranje zahodne empore in priprava restavratorsko konservatorskega projekta. Dodatek k vlogi za umestitev raziskav nunske empore v Studenicah v letni program Restavratorskega centra, 6. 10. 2023, arhiv Restavratorskega centra, ZVKDS, arhiv podjetja Enertec.

Merela, Maks & Balzano, Angela & Krže, Luka & Pivk, Meta & Capuder, Martin & Čufar, Katarina Poročilo. Identifikacija in dendrokronološka analiza lesa iz Samostana Studenice, maj 2024, arhiv Katedre za tehnologijo lesa, Oddelek za lesarstvo, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Nylaander, Nastja. Poročilo o konservatorsko restavratorskih raziskavah – restavratorsko sondiranje, oktober 2025, arhiv ZVKDS OE Maribor, arhiv Restavratorskega centra ZVKDS.

Poročilo o opravljenem spomeniškovarstvenem projektu v letu 2023, arhiv ZVKDS, OE Maribor, arhiv podjetja Enertec.

Poročilo o opravljenem spomeniškovarstvenem projektu v letih 2023–2025, arhiv ZVKDS, OE Maribor, arhiv podjetja Enertec.

Vinder, Jasna. Poročilo o opravljenih arheoloških raziskavah ob gradnji zaradi utrditve južne stene zahodnega trakta samostana v Studenicah, junij 2024, arhiv ZVKDS, OE Maribor, arhiv podjetja PJP.

Literatura

Curk, Jože. Studenice – pomemben spomenik naše umetnostne zgodovine, *Časopis za zgodovino in narodopisje = Review for history and ethnography* 51 (1980), št. 2, str. 284–310.

Jeffrey F. Hamburger. *The Visual and the Visionary: Art and Female Spirituality in Late Medieval Germany*, New York: Zone books, 1998.

Horvat, Alenka. Upravna stavba samostana dominikank v Studenicah, nova odkritja o zgodovini nastanka. *Letno poročilo 1999*. Maribor: Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, 2001.

Horvat, Alenka. Obnova samostana Studenice. *Zbornik občine Slovenska Bistrica*, 3. Slovenska Bistrica: Zavod za kulturo Slovenska Bistrica, 2009, str. 160–174.

Höfler, Janez. *Srednjeveške freske v Sloveniji*. 4, Vzhodna Slovenija. Ljubljana: Družina, 2004.

Kostanjšek Brglez, Simona & Urlep, Lilijana. *Studenice, drobci iz zgodovine samostana*. Nadškofijski arhiv Maribor, Občina Poljčane in Zgodovinsko društvo dr. Jožeta Koropca Slovenska Bistrica, 2025 (razstavni panoji).

Kostanjšek Brglez, Simona & Zupan, Alenka. *Studeniški samostan v luči obnovitvenih posegov*. Zadruga Živo Gnezdo, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Slovensko konservatorsko društvo in Občina Poljčane (razstavni panoji).

Kovačič, Fran. Zbelovo, Studenice, Studeniški požar l. 1788. *Časopis za zgodovino in narodopisje = Review for history and ethnography* (1905), št. 1/2, str. 78–82.

Laske, Katja & Holl, Oskar & Dobschütz, Renate & Jaszai, Geza, Taufe Jesu. *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 4 (gl. ur. Katja Laske & Oskar Holl). Rim, Freiburg, Basel, Dunaj: Herder, 1972.

Menoni, Simona. Preliminarna ocena novoodkritih stenskih slikarij na območju mariborske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (1990–2013). *Varstvo spomenikov* (2016), št. 49, str. 91–111.

Mlinarič, Jože. *Studeniški dominikanski samostan: ok. 1245–1782*. Celje: Mohorjeva družba, 2005.

Oter Gorenčič, Mija. *Deformis formositas ac formosa deformitas: samostanska stavbna plastika 12. in 13. stoletja v Sloveniji*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2009.

Zadnikar, Marijan. *Romanika v Sloveniji. Tipologija in morfologija sakralne arhitekture*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.

Weis Elisabeth, Johannes der Täufer. *Lexikon der christlichen Ikonographie*, 7 (gl. ur. Karl Georg Kaster). Rim, Freiburg, Basel, Dunaj: Herder, 1974, str. 164–190.

STAVBNA ZGODOVINA IN UMETNOSTNA DEDIŠČINA STUDENIŠKEGA SAMOSTANA V LUČI OBNOVE 2022–2025

Povzetek

Članek obravnava rezultate interdisciplinarnih (umetnostnozgodovinskih, arheoloških in naravoslovnih) raziskav in obnovitvenih posegov v samostanu Studenice, izvedenih med letoma 2022 in 2025. Po daljšem obdobju propadanja je novi lastnik, podjetje Enertec, pristopil k nujni statični sanaciji in obnovi južnega dela kompleksa z zahodnim traktom ter nunsko emporo. Vzporedno potekajoče raziskave, ki so obsegale umetnostnozgodovinske študije, sondažne raziskave ometov in beležev, arheološke raziskave z izkopavanji ter naravoslovne metode datiranja (dendrokronologijo in radiokarbonsko analizo), so prinesle nove podatke o stavbnem razvoju kompleksa od 13. do konca 19. stoletja.

Osrednji umetnostnozgodovinski prispevek predstavlja ikonografska reinterpretacija fresk na vzhodni steni nunske empore. Na podlagi primerjav s srednjeevropskimi vzporednicami (npr. Giotto v Padovi, stolnica v Krki) je postavljena teza, da sta prizora, od katerih je bil eden v preteklih interpretacijah opredeljen kot Marijina smrt, ikonografsko povezana z življenjem sv. Janeza Krstnika (Rojstvo sv. Janeza Krstnika in Jezusov krst v Jordanu). S sondažnimi raziskavami je bilo ugotovljeno, da so se barvne plasti poleg vzhodne stene ohranile tudi na drugih delih nunske empore.

V notranjščini zahodnega trakta so raziskave v prvem nadstropju razkrile večfazni razvoj stebriščne dvorane z arkadnim hodnikom in prostora južno ob dvorani. Najdba srednjeveških oken, grafitov in predbaročnih opečnih stopnic priča o nenehnem prilagajanju prostorov. Dendrokronološke analize lesenih elementov so potrdile obsežno barokizacijo dvorane v drugi polovici 17. stoletja in celovito sanacijo ostrešja v drugi polovici 19. stoletja.

Zunanjščina objekta je bila obnovljena v skladu z ugotovitvami sondažnih raziskav. Na vzhodni dvoriščni fasadi sta bila na podlagi sledi ušesastih okvirov in horizontalnih črt na novem ometu ponovljena baročna fasadna členitev in restavriran fragmentarno ohranjen baročni poslikan omet z naslikanim akantovim okrasjem okrog oken. Ureditev baročne fasade je mogoče umestiti v trideseta leta 18. stoletja in povezati s praznovanjem 500-letnice samostana. Južna stena je bila v celoti statično sanirana, fasada pa prezentirana v podobi iz časa magdalenk (konec 19. stoletja), vključno z modrim medaljonom z inicialkama MM in križem.

Arheološke raziskave z izkopavanji ob južni steni zahodnega trakta so z odkritjem temeljev, zidov in nastavkov obokov dokumentirale porušen del južnega dela zahodnega trakta in križni hodnik na prehodu v južni trakt, ki je bil poškodovan v požaru leta 1788. Drobne najdbe, kot so lekarniško steklo, pečnice in keramika, nudijo vpogled v materialno kulturo in vsakdanje življenje redovnic.

BUILDING HISTORY AND ARTISTIC HERITAGE OF THE STUDENICE CONVENT IN THE LIGHT OF THE 2022–2025 RESTORATION

Summary

The article presents the results of interdisciplinary research—art historical, archaeological, and scientific—as well as conservation interventions carried out at the Studenice convent between 2022 and 2025. After a prolonged period of deterioration, the new owner, the company Enertec, initiated the necessary structural consolidation and restoration of the southern part of the complex, including the western wing and the nuns' choir. At the same time, extensive research was undertaken, including art-historical studies, stratigraphic probes of plasters and paint layers, archaeological excavations, and scientific dating methods such as dendrochronology and radiocarbon analysis. These investigations provided new insights into the architectural development of the complex from the thirteenth to the late nineteenth century.

The central art-historical contribution of the study is a new iconographic interpretation of the frescoes on the eastern wall of the nuns' choir. On the basis of comparisons with Central European parallels (such as Giotto's frescoes in Padua and the cathedral at Gurk), the article proposes that the two scenes—one of which had previously been interpreted as the Death of the Virgin—are in fact iconographically connected with the life of St John the Baptist, representing the Birth of St John the Baptist and the Baptism of Christ in the Jordan. Stratigraphic investigations have further demonstrated that painted layers were preserved not only on the eastern wall but also in other parts of the nuns' choir.

Inside the western wing, investigations on the first floor revealed a multi-phase development of the columned hall with an arcaded corridor and the room located to the south of the hall. The discovery of medieval windows, graffiti, and pre-Baroque brick stairs attests to the continuous adaptation of these spaces. Dendrochronological analyses of wooden structural elements confirmed an extensive Baroque transformation of the hall in the second half of the seventeenth century and a comprehensive reconstruction of the roof structure in the second half of the nineteenth century.

The exterior of the building was restored in accordance with the results of stratigraphic investigations. On the eastern courtyard façade, the Baroque façade articulation was recreated on the basis of traces of eared window frames and horizontal lines in the new plaster, and a fragmentarily preserved painted Baroque façade decoration with acanthus ornament around the windows was restored. The Baroque façade decoration can be dated to the 1730s and associated with the celebration of the 500th anniversary of the convent. The southern wall was fully structurally stabilised, and the façade was presented in the form it had during the period of the Magdalene sisters in the late nineteenth century, including the blue medallion with the initials MM and a cross.

Archaeological excavations along the southern wall of the western wing, through the discovery of foundations, walls, and vault springings, documented the destroyed southern part of the western wing and the cloister at the transition to the southern wing, an area that was damaged in the fire of 1788. Small finds, such as pharmaceutical glass, stove tiles, and pottery, provide insight into the material culture and everyday life of the nuns.

BAUGESCHICHTE UND KÜNSTLERISCHES ERBE DES KLOSTERS STUDENICE IM LICHTE DER RESTAURIERUNG 2022–2025

Zusammenfassung

Der Beitrag behandelt die Ergebnisse interdisziplinärer Untersuchungen (kunsthistorischer, archäologischer und naturwissenschaftlicher Art) sowie konservatorischer Maßnahmen im Kloster Studenice, die zwischen 2022 und 2025 durchgeführt wurden. Nach einer längeren Phase des Verfalls leitete der neue Eigentümer, das Unternehmen Enertec, die dringend erforderliche statische Sicherung und Restaurierung des südlichen Teils der Anlage mit dem Westtrakt sowie der Nonnenempore ein. Die parallel durchgeführten Untersuchungen, die kunsthistorische Studien, Sondierungen der Putz- und Tüncheschichten, archäologische Untersuchungen mit Ausgrabungen sowie naturwissenschaftliche Datierungsmethoden (Dendrochronologie und Radiokarbonanalyse) umfassten, erbrachten neue Erkenntnisse zur baulichen Entwicklung der Anlage vom 13. bis zum Ende des 19. Jahrhunderts.

Den zentralen kunsthistorischen Beitrag bildet die ikonografische Neuinterpretation der Fresken an der Ostwand der Nonnenempore. Auf der Grundlage von Vergleichen mit mitteleuropäischen Parallelen (z. B. Giotto in Padua, Dom zu Gurk) wird die These aufgestellt, dass die beiden Szenen, von denen eine in früheren Interpretationen als Tod Mariens gedeutet wurde, ikonografisch mit dem Leben des hl. Johannes des Täufers verbunden sind (Geburt des hl. Johannes des Täufers und Taufe Jesu im Jordan). Durch Sondierungen wurde festgestellt, dass sich Farbschichten nicht nur an der Ostwand, sondern auch in anderen Bereichen der Nonnenempore erhalten haben.

Im Inneren des Westtrakts legten die Untersuchungen im ersten Obergeschoss eine mehrphasige Entwicklung des Säulensaals mit Arkadengang sowie des südlich an den Saal angrenzenden Raumes offen. Die Entdeckung mittelalterlicher Fenster, von Graffiti und vorbarocker Ziegeltreppen zeugt von der kontinuierlichen Anpassung der Räume. Dendrochronologische Analysen der Holzelemente bestätigten eine umfassende Barockisierung des Saals in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts sowie eine vollständige Sanierung des Dachstuhls in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts.

Das Äußere des Gebäudes wurde entsprechend den Ergebnissen der Sondierungen restauriert. An der östlichen Hoffassade wurde auf der Grundlage von Spuren geohrter Rahmungen und horizontaler Linien die barocke Fassadengliederung im neuen Putz wiederaufgenommen; zugleich wurde der fragmentarisch erhaltene barocke bemalte Putz mit gemaltem Akanthusdekor um die Fenster restauriert. Die Gestaltung der barocken Fassade lässt sich in die 1730er Jahre datieren und mit den Feier zum 500-jährigen Bestehen des Klosters in Verbindung bringen. Die Südwand wurde vollständig statisch saniert, während die Fassade in ihrem Erscheinungsbild aus der Zeit der Magdalenerinnen (Ende des 19. Jahrhunderts) präsentiert wurde, einschließlich des blauen Medaillons mit den Initialen MM und einem Kreuz.

Archäologische Untersuchungen mit Ausgrabungen entlang der Südwand des Westtrakts dokumentierten durch die Freilegung von Fundamenten, Mauern und Gewölbeansätzen den zerstörten Abschnitt des südlichen Teils des Westtrakts sowie den Kreuzgang am Übergang zum Südtrakt, der bei dem Brand von 1788 beschädigt worden war. Kleinfunde wie Apothekenglas, Ofenkacheln und Keramik geben Einblick in die materielle Kultur und das Alltagsleben der Nonnen.

ZAPISI — NOTES

Duhovnost ženskih redov

Uršulinska karizma v Sloveniji in na Štajerskem

Potočnik s. Meta*

DOI: https://doi.org/10.62409/czn.313
CC BY-SA 4.0

UDK – *UDC*: 930.85:27-788-055.2(497.4Studenice)

Red sv. Uršule ali sester uršulink je poslal svoje prve članice iz Gorice v Ljubljano leta 1702, kjer so razvile pestro vzgojno in izobraževalno poslanstvo. Njihovo vodilo in karizmatični navdih prihaja iz duhovne ustanoviteljice Družbe sv. Uršule sv. Angele Merici. Družba je bila ustanovljena leta 1535 v Brešiji. Prispevek pokaže, kako so se, sicer zelo pozno, razširile tudi v sedanjo nadškofijo Maribor.

Ključne besede: cerkvena zgodovina, ženski redovi, uršulinke, Angela Merici, redovnice na Slovenskem.

The Order of St Ursula, or the Ursuline Sisters, sent its first members from Gorizia to Ljubljana in 1702, where they developed a diverse educational mission. Their guiding principle and charismatic inspiration derive from St Angela Merici, the spiritual foundress of the Company of St Ursula. The Company was founded in Brescia in 1535. The paper shows how the Ursulines, albeit much later, also spread to what is now the Archdiocese of Maribor.

Keywords: Church history, women's religious orders, Ursulines, Angela Merici, women religious in the Slovenian lands.

* Potočnik s. Meta, uršulinka, novinarka Radia Ognjišče, Slovenija, meta.potocnik1@gmail.com – Sr Meta Potočnik, Ursuline sister and Radio Ognjišče journalist, Slovenia, meta.potocnik1@gmail.com

Kratek zgodovinski uvod

Red sv. Uršule ali uršulink Rimske unije, redovnic v Katoliški Cerkvi, je na slovenskih tleh navzoč od leta 1702, ko so prve sestre v Ljubljano prišle iz Gorice in razvile izjemen pedagoški apostolat. Na Štajersko je uršulinke v Maribor povabil tedanji nadškof Franc Kramberger.

V tem referatu želim predstaviti izvor uršulinskega duhovnega navdiha, ki ga je od Boga prejela sv. Angela Merici (1473–1540). Leta 1535 je tako ustanovila Družbo sv. Uršule v Brešiji v severni Italiji kot predhodnico današnjih svetnih inštitutov po zgledu posvečenih devic v prvih časih Cerkve.

Uršulinke je, tako kot tudi ostale ženske redove, prenova Tridentinskega koncila sicer zaprla za zidove samostanov, a so imele še edinstveno četrto zaobljubo, in sicer poučevanje deklic. S tem so ohranile mericianski apostolski naboj in odgovorile na tedanjo močno družbeno potrebo po razvoju vzgoje in izobraževanja, kar sestre izvajajo v veliki meri še danes po vseh celinah, predvsem v bolj nerazvitih deželah.

Zaradi komunističnega sistema v Sloveniji po 2. svetovni vojni so sestre morale najti nove načine bivanja in delovanja. Usmerile so se v katehezo in duhovne vaje vseh vrst. Zadnji dve desetletji imamo nekaj lastnih vzgojnih institucij, Dom duhovnosti Hiša kruha, delujemo na župnijah, nekatere sestre so zaposlene v javnem šolstvu in drugih ustanovah, denimo zavod Katoliška mladina in Radio Ognjišče. Živ je tudi misijonski duh.

Leta 2013 smo sestre uršulinke po premisleku in pogovorih zapisale posodobljen Apostolski načrt, ki vsebuje naše današnje razumevanje uršulinske karizme, temelje apostolskega poslanstva in prioritete. To skušamo upoštevati pri odločanju, kako se posvečati mladim, ženskam in odraslim današnjega časa v njihovem iskanju Boga in krepitvi duhovnega življenja. Prilagajamo tudi načine, kako živeti skupaj posvečeno življenje in odgovarjati na izzive sveta in Cerkve. V tem vidiku je pomembno tudi branje papeža Frančiška o vlogi ženske v Cerkvi in svetu. Prispevek skuša pokazati, da živeti iz izvorne karizme v spremenjenih razmerah ni enostavno, vsekakor pa je to možno le z navdihom Svetega Duha in skupnim iskanjem.

I. Kratko o življenju sv. Angele Merici

Angela Merici se je rodila 1473 ali 1474 v kraju Desenzano ob Gardskem jezeru. Oče je izhajal iz rodbine nižjih plemičev iz Brešije; mama je bila iz kraja Salo. Imela je še eno sestro ter dva ali tri brate. Kasneje se je družina preselila v Grezze, kjer so živeli od kmetije. Ker je oče znal brati, je otrokom in drugim v širši družini ob večerih prebiral življenjepise svetnikov. Angelin duhovni

sin Antonio Romano je na Nazarijevem procesu (notar Giovan Batista Nazari je leta 1568 zbral dokaze za proces njene svetosti) navedel njene besede, »da je pri petih letih poslušala očeta, ko je bral duhovne knjige o svetnikih in svetnicah, in da je tedaj začela živeti duhovno življenje kontemplacije in spokornosti.«[1]

Ko je bila stara 15 let, ji je umrla starejša sestra. Iz tistega časa je ohranjen spomin na njeno prvo videnje. Kot dekle čiste duše je bila namreč zelo zaskrbljena za odrešenje sestrine duše in se je spraševala, ali je v nebesih. Bog jo je potolažil z videnjem na polju blizu doma, v katerem je videla sestro v nebeški slavi. Kmalu je izgubila še oba starša, zato ju je z bratom vzel k sebi premožen materin brat v Saloju. Znašla se je v povsem drugačnem okolju: v svetu bogastva in elegance ter širše socialne mreže. To bi jo moglo omamiti, a je le še okrepila askezo (zmeren, a stalen post v hrani, post čutov, redno obhajilo, neudeležba pri zabavah) in v hiši opravljala težka gospodinjska dela v želji, da živi posvečeno življenje za Boga. Angela je znala brati, predvsem Sveto pismo, in je s svojim razumom ter duhovno globino spremljala tudi tiskana dela iz tiskarn v Brešiji in Benetkah, ki so ponujala tudi dela cerkvenih očetov. Duhovno je rasla v duhu sv. Frančiška Asiškega, zato je okoli leta 1494 v Saloju v frančiškanskem samostanu sv. Bernardina oblekla habit frančiškanske tretjerednice, ki ga je nosila do smrti. Kot takšna je imela več možnosti za pogost prejem obhajila, za duhovno vodstvo in strožjo askezo. Pripadnost veliki frančiškanski družini jo je povezala z živimi težnjami Cerkve po notranji prenovi, ki so pripravljale tridentinsko reformo. Ta način življenja je igral pomembno vlogo v njenem duhovnem razvoju, saj se je tako lahko izognila poroki po želji sorodnikov. Pomembno je vedeti, da je v tistem času ženska lahko bila le redovnica za zidovi ali poročena žena. V vsakem primeru je nekdo skrbel zanjo. Šele kot premožna vdova je imela nek položaj in denar. In takšne prijateljice si je Angela kasneje pridobila. Angela je tako šla svojo pot Bogu posvečene žene v svetu, kar je bilo takrat povsem neobičajno. Pri nekje 25 letih se je vrnila na domačo kmetijo in tam ostala skoraj 20 let. V tem času je imela t. i. »videnje lestve«. Videla je odprta nebesa ter dve vrsti angelov in devic, ki so igrali in peli. Dobila je sporočilo, da bo nekega dne ustanovila takšno Družbo devic.

[1] Mariani, Tarolli in Seynaeve, *Contribution towards a Biography*, Editrice Ancora, Milano 1989 (odslej Contribution). Do danes najobjektivnejša raziskava o življenju sv. Angele Merici.

II. Notranji duhovni navdih in ustanovitev Družbe sv. Uršule

Med tem prvim klicem in dejansko ustanovitvijo Družbe sv. Uršule leta 1535 je preteklo še veliko let, saj je čakala še na konkreten božji ukaz. Obotavljala se je zaradi velike novosti v pojmovanju dostojanstva vloge ženske njenega časa in emancipacije, saj je vztrajala pri svobodni odločitvi posameznice. Leta 1516 so jo frančiškanski predstojniki poslali v Brešijo, da bi tolažila bogato vdovo Caterino Patengola po izgubi moža in sinov. To je razširilo njen svet, v katerem je uspela povezati bogate vdove in vplivne žene ter revna dekleta, ki so hrepenela po posvečenem življenju. Svetovala je ljudem, jih duhovno vodila, posredovala med sprtimi in razlagala pridigarjem Sveto pismo. Deležna je bila tudi mističnih doživetij. Po smrti leta 1540 njeno telo ni strohnelo in še danes počiva v cerkvi sv. Angele v Brešiji.

Njen odgovor na duhovno izkušnjo poklicanosti v posvečeno življenje frančiškanske tretjerednice in ustanovitev takrat zelo izvirne oblike za življenje posvečenih žena v svetu je dal Cerkvi pogumne žene, ki so iskale predvsem načine izboljšanja položaja deklet in žensk. Izviren je bil v tem, da je Cerkev odobrila njeno Pravilo in so sestre javno izpovedale zaobljube čistosti, uboštva in pokorščine. Kot pisateljico izvirnega Pravila, ki ga je potrdila Cerkev, štejemo denimo tudi sv. Klaro. Ostale redovne ustanove so prevzele Pravilo sv. Avguština ali sv. Benedikta. Tega denimo niso imele t. i. begine v srednjem veku, ki so živele Bogu posvečeno življenje sredi sveta, a so ta stan lahko tudi zapustile. Seveda pa je med njimi kar nekaj podobnosti. Ena je tudi ta, da nobena omenjena oblika v prvotni zamisli ni živela dolgo, kajti Cerkev je vedno imela rajši zelo jasne strukture in kanonične oblike. Vedeti tudi moramo, da je bil čas protireformacije zahteven, saj je del Cerkve sumničavo gledal na takšne oblike življenja svobodnih žensk v svetu. Tako je tudi Tridentinski koncil jasno postavil nujnost klavzure za vse oblike posvečenega življenja.

Druga Angelina želja pa je bila izenačevanje družbenih razredov, ki so ostajali ločeni celo znotraj tedanjih velikih zaprtih samostanov, kjer je služkinja ostala laična sestra in nič več. Zato je po navdihu Duha našla alternativno obliko posvečenega življenja, kjer so si sestre enake kot božje hčere, Kristusove neveste in duhovne matere.

Kot protagonistka zgodovine je postavila novo strukturo po vzoru posvečenih devic v prvi Cerkvi. Združila je oba namena: posvetitev in apostolat. Z drzno odločitvijo je svoje hčere, »ki so neveste Božjega Sina in odprte za duhovno materinstvo«, pustila v svetu ter jih postavila pod zaščito sv. Uršule, device in mučenke, ki ni bila redovnica. Istočasno pa je od njih zahtevala popolno darovanje sebe, popolno posvetitev Bogu kot pri redovnicah v zaprtih samostanih. Ob tem je potrebno poudariti, da za Družbo sv. Uršule ni določila konkretnega poslanstva. Naročila jim je samo, naj »služijo njegovemu

božjemu veličastvu« s srcem neveste, torej posvetitev iz svobodne ljubezni. Iz tega malega semena so zrasle različne oblike posvečenega življenja, tako sekularne kakor samostanske ustanove. Ker pa je Angela v svojem Pravilu močno naglasila vzgojo in podala imenitne vzgojne pristope, ki naj bi vzgojiteljicam sester pomagale na poti duhovnega življenja, je v stoletjih to globoko človeško bogastvo, prežeto s pedagoškim čutom, pritegnilo tudi pozornost vzgojiteljic in učiteljic, še posebej v uršulinskih vzgojno-izobraževalnih ustanovah.

III. Pogled Katoliške Cerkve na vlogo ženske

Na teološkem področju so teologi in teologinje ter cerkveno učiteljstvo po II. Vatikanskem koncilu o ženski govorili kot božji hčeri, Kristusovi nevesti in duhovni materi, kar je tudi Angelin antropološki pogled. Današnji svet tudi danes potrebuje ženske, ki jih Kristus osvobaja in vrača njim samim, da se lahko podarijo Bogu in ljudem in tako postanejo matere.[2] Zato je Angelin pogled aktualen za vse ženske, tako poročene kot samske ali posvečene Bogu. Njene naslednice danes s svojo karizmo pomagajo ženski odkriti njeno identiteto, ovrednotiti ženski način iskanja Boga in duhovne poti, njeno preroško poslanstvo (v družini in zunaj nje) in ji tudi pomagajo najti njeno mesto v Cerkvi in družbi. To se dogaja tako v osebnem spremljanju žensk kot v ženskih skupinah, ki jih vodimo sestre skupaj z ženskami. To je »novi feminizem in odkrivanje ženskega genija«, o katerem je govoril papež sv. Janez Pavel II. Ob generalnem kapitlju uršulink leta 1995 je poudaril, da je resno vzgojno delo v širšem smislu nujno potrebno, še posebej v prid mladim ženskam, ki živijo v svetu brezbrižnosti do verskega izkustva, v zmedi moralnih vrednot, v krizi družine in ogroženega življenja od spočetja do naravne smrti. In prav tukaj imajo ženske veliko vlogo.

In če je papež sv. Janez Pavel II. bolj teološko teoretičen, je papež Frančišek začel s konkretnimi znamenji, da ima ženska lahko vidnejšo vlogo tudi v Cerkvi in na mestih sprejemanja odločitev. Tako je denimo s. Nathalie Becquart kot podtajnica generalnega tajništva škofovske sinode in potuje po svetu kot ambasador sinode o sinodalnosti, kjer je tema ženske precej v ospredju. Znotraj dikasterija za komunikacijo je Slovenka Nataša Govekar direktorica Teološko-pastoralnega oddelka. Prav tako je bila januarja 2025 za prefektinjo Dikasterija za ustanove posvečenega življenja in družbe apostolskega življenja imenovana s. Simona Brambilla.

[2] Pastoralna konstitucija Cerkev v sedanjem svetu, 24.

Večkrat je papež Frančišek poudaril, da je Cerkev ženska: hči, nevesta in mati. In kdo lahko razodene njeno obličje, če ne ženska? Pomagajmo drug drugemu, brez prisile in razdiranja, ampak s skrbnim razločevanjem, poslušni glasu Duha in zvesti v občestvu, poiščimo primerne načine, da bosta veličina in vloga žensk bolj cenjeni v Božjem ljudstvu, je v marcu 2024 dejal udeležencem mednarodnega simpozija z naslovom »Ženske v Cerkvi: snovalke človeškega«.

Če je papež Janez Pavel II. spodbujal dihanje obeh kril pljuč, ko je govoril o vzhodni in zahodni Cerkvi, je papež Frančišek govoril o moškem in ženski, ki v medsebojnem sodelovanju podajata celostni obraz Cerkve, ki je Kristusova nevesta. 27. oktobra 2024 se je v Rimu končala večletna škofovska sinoda o sinodalnosti, to je o načinu, kako smo med seboj v odnosih znotraj Cerkve. Sem spada tudi sodelovanje moških in žensk v evangelizaciji in življenju Cerkve. Papež Frančišek je drugo zasedanje škofovske sinode začel z zagovarjanjem svoje odločitve, da bodo ženske in laiki imeli glasove v skupščini, in dejal, da to odraža nauk drugega vatikanskega koncila, da škof opravlja svojo službo z božjim ljudstvom in znotraj njega.

28. septembra 2024 je na obisku v Belgiji v nagovoru študentom in študentkam Katoliške univerze Louvain med drugim dejal: »Zato je treba ponovno odkriti izhodišče: *kdo je ženska in kdo je Cerkev*. Cerkev je Božje ljudstvo in ne multinacionalno podjetje. Ženska je v Božjem ljudstvu hči, sestra, mati. Tako kot sem jaz sin, brat, oče. To so *odnosi*, ki izražajo to, da smo ustvarjeni *po Božji podobi*, kot moški in ženska, skupaj, ne ločeno! Dejansko so ženske in moški osebe in ne posamezniki; od začetka so poklicani, da ljubijo in so ljubljeni. Poklicanost, ki je poslanstvo. Od tod tudi prihaja njihova vloga v družbi in Cerkvi.«

Omenil je tudi, da to, kar je značilno za žensko, kar je ženskost, ni določeno s konsenzom ali ideologijami. Dostojanstvo je zagotovljeno z izvornim zakonom, ki ni zapisan na papirju, temveč v telesu. Dostojanstvo je neprecenljiva dobrina, je prvotna lastnost, ki je noben človeški zakon ne more dati ali odvzeti. Izhajajoč iz tega skupnega dostojanstva, krščanska kultura v različnih kontekstih vedno znova razvija poklicanost in poslanstvo moškega in ženske ter njuno vzajemno bivanje drug za drugega, v občestvu. Ne eden proti drugemu v nasprotnih zahtevah, ampak eden za drugega.«

Papež je še izpostavil, da je ženska v središču odrešenjskega dogodka: »Iz Marijinega "da" pride Bog osebno na svet. Ženska je rodovitno sprejemanje, skrb, življenjska predanost. Odprimo oči za številne vsakodnevne primere ljubezni, od prijateljstva do dela, od študija do družbene in cerkvene odgovornosti, od zakonske zveze do materinstva, do devištva za Božje kraljestvo in služenje.«

IV. Izziv sveta in uršulinke v Sloveniji

Vsaka generacija uršulink mora na nov način ubesediti izvorno karizmo oz. dar ustanovitelja. V dopolnilu Provincialnega načrta, ki je nastajal v letih 2012-2014, je zapisano: »Troedini Bog nas je v svoji ljubezni izbral, da bi po zgledu sv. Angele živele kot neveste Božjega Sina in bile duhovne matere mnogih. Kliče nas k življenju edinosti v sestrski skupnosti in nas dela deležne svojega odrešenjskega poslanstva.«

Osebni odnos z Jezusom Kristusom živimo v skupnosti in poslanstvu. Takole pravijo smernice novih Konstitucij: »Edinost v različnosti Rimske unije Reda sv. Uršule se izraža preko naše zavzetosti, da gradimo skupnosti in pričujemo za spravo v razdeljenem svetu. Kjerkoli smo, nas naše raznoliko poslanstvo vodi k temu, da delamo za rast in dostojanstvo osebe, ko razločujemo znamenja časov in smo še posebej pozorne na uboštvo vseh vrst.«[3]

Izzivi sveta, ki jih prepoznavamo: spremljanje mladih in otrok v dobi digitalizacije in ekranov, v upadu zaupanja v Cerkev biti materinski in ljubeč obraz Boga, spremljati ženske v odkrivanju njihove identitete v božjem načrtu in odkrivanje želje po Bogu v dušah.

Načini pristopanja k človeku:

POZORNOST NA OSEBO

Besede *pozornost* ne najdemo pri Angeli, izraža pa nekaj globokega pri njej: skrbeti za osebe, jih imeti navzoče v duhu, spominu, vtisnjene v srce vsako posebej. Biti pozoren na osebo pomeni tudi hoteti pomagati vsaki osebi živeti obdobja rasti s srcem, osredotočenim na bistvo, da postane v vsej svoji lepoti ljubeznivo in svobodno bitje, bitje miru in sloge, sposobno stati pokonci prav sredi sveta v današnjem času zgodovine. Obenem pomeni sposobnost sprejemanja drugačnosti osebe, kar prinaša s seboj določen napor v odprtosti.

ODNOS NA TEMELJU LJUBEZNI

Ljubezen brez prenehanja se črpa iz Kristusa, ki nas vse ljubi in je naša ljubezen do vseh. Ljubezen razumemo v luči izkušnje materinstva, ki temelji na spoštovanju vsake osebe. Ponižna je in pozorna, iznajdljiva, da najde sredstva, kako ovrednotiti in opogumljati. Ponosna je in varuje dostojanstvo ter svobodo vsakogar, je zaupljiva in potrpežljiva, ker je spoštljiva do Božjih poti glede vsakogar. Skrbna je v ustvarjanju ugodnega ozračja za kakovostno človeškost. Ljubezen živi v blagi odločnosti, daje moč in drznost, opominja in vzgaja. Samo ljubezen nam narekuje pravilno sodbo, pogled, držo in ravnanje.

[3] Osnutek novih Konstitucij Reda sv. Uršule, september 2023.

MOČ EDINOSTI

Ob spoštovanju svobode vsake osebe (izogibamo se prisili) stremimo k ustvarjanju vzgojnega ozračja edinosti ter k pospeševanju edinosti v vzgojni skupnosti. Edinost se preverja in krepi s pomočjo pogovora, razločevanja, načrtovanja in ovrednotenja.

In kako uršulinke v Mariboru danes uresničujejo čudovito mericiansko karizmo?

Po osamosvojitvi leta 1991 je zavel veter upanja in Cerkev je stopila iz zakristije. Na Štajersko so prve tri sestre s. Marjeta Korbun, s. Judita Mihelčič in s. Snežna Večko prišle 13. oktobra 1990, kjer so že isto leto začele s svojim poslanstvom. Naselile so se na Koroški cesti poleg Alojzijeve cerkve v prvem nadstropju škofijske stavbe. Sestre so prevzele soodgovornost za študentsko pastoralo v okviru takratnega Katoliškega študentskega centra Sinaj, poučevanje na Škofijski orglarski šoli in na Teološki fakulteti. Sodelovale so tudi pri duhovnih programih Škofijske gimnazije A. M. Slomška in sprejemale na stanovanje študentke. Leta 2001 so od šolskih sester, ki so se preselile v denacionalizirano materno hišo na Strossmayerjevi, kupile hišo na Gregorčičevi 20. Leta 2019 so se preselile na drugo stran Drave, na Stritarjevo 11. Z razvojem omenjene gimnazije so bile navzoče tudi v Dijaškem domu, danes pa ena sestra tam poučuje Vero in kulturo. Navzoče so tudi na karitativnem področju, saj ena sestra na Škofijski karitas Celje skrbi za težko zaposljive osebe. Izvajajo tudi prostovoljstvo v Domu starejših Danice Vogrinec. Že več kot desetletje cveti apostolat ženskih skupin, kjer vodenje prevzemajo ženske same, ter duhovno spremljanje posameznikov. Od leta 2002 je ena sestra močno vpeta v delo Centra za duhovne poklice. Ker je mericianska karizma popolnoma usmerjena v Kristusa in v rast človeške osebe, in ker ni točno določena z obliko izraza, lahko v spremembah časov pričakujemo nove oblike apostolata, če bo seveda dovolj tistih, ki se bodo Bogu želele popolnoma posvetiti sredi sveta in človeškega iskanja Boga.

Seznam literature:

Kogoj, s. Marija Jasna. *Sv. Angela Merici: Vedno živa med nami*. Ljubljana: Uršulinski zavod za vzgojo, izobraževanje, versko dejavnost in kulturo, 2017.

Mariani, Luciana, Tarolli, Elisa, in Seynaeve, Marie. *Contribution towards a Biography*. Milano: Ancora, 1989.

Pastoralna konstitucija Cerkev v sedanjem svetu, tč. 24.

POROČILA IN OCENE – REPORTS AND REVIEWS

140 LET PRIHODA MAGDALENK V STUDENICE

Niz dogodkov v spomin redovnicam, ki so zaznamovale Studenice in pustile trajni pečat v širšem prostoru

Leta 2025 smo v Studenicah obeležili 140-letnico prihoda sester magdalenk, ki so se leta 1885 naselile v nekdanjem dominikanskem samostanu in v naslednjih desetletjih pomembno zaznamovale versko, kulturno, gospodarsko in družbeno življenje kraja in okolice. Ob obletnici je bil pripravljen niz dogodkov, ki so skozi predavanja, vodene oglede in skupna srečanja osvetlili različne vidike njihovega delovanja ter pomen njihove dediščine v današnjem prostoru.

Dogodke so organizirali Zgodovinsko društvo dr. Jožeta Koropca Slovenska Bistrica, Župnija Studenice, Magdalenski zavod in Nadškofijski arhiv Maribor. Program je bil zasnovan kot vsebinsko povezan niz srečanj, ki je postopoma poglabljal razumevanje zgodovine magdalenskega reda – od duhovnih izhodišč in zgodovinskega konteksta do konkretnega vpliva redovnic na samostan, cerkev sv. Treh kraljev in širšo skupnost.

Začetek obeleževanja – duhovni okvir reda

Prvi dogodek je potekal 27. junija 2025 v Studenicah. Udeleženci so se zbrali pri tristrani kapeli pred mostom čez Dravinjo, kjer je Jana Magdalena Kolarič spregovorila o pomenu Srca Jezusovega za magdalenski red in njegovi duhovni usmeritvi. Izbor datuma ni bil naključen, saj je srečanje potekalo prav na praznik Srca Jezusovega, ki so ga magdalenke posebej častile; Srcu Jezusovemu so posvetile tudi kapelo, ki so jo leta 1900 zgradile na samostanskem vrtu.

Sledil je sprehod do samostanskega kompleksa in kratek ogled cerkve sv. Treh kraljev. Osrednji del večera je predstavljalo predavanje mag. Lilijane Urlep *Skrito življenje magdalenk: v čast Bogu in v dobro ljudi*, v katerem je predstavila vsakdanje življenje redovnic, njihovo duhovnost in delo v lokalnem okolju.

Skrb za samostan in ohranjanje spomina

Drugi dogodek je bil 22. julija 2025 v župnijski cerkvi sv. Treh kraljev. Dr. Simona Kostanjšek Brglez je v predavanju predstavila vlogo in prispevek magdalenk pri varovanju in obnovi ter opremljanju samostana in cerkve.

Srečanje se je nadaljevalo s sprehodom do nunskega pokopališča na samostanskem vrtu, kjer so udeleženci pod vodstvom Jane Magdalene Kolarič prižgali sveče na grobovih sester magdalenk. Večer je sklenilo predavanje mag. Lilijane Urlep o zgodovini poko-

pališča ter odnosu redovnic do skupnosti in spomina.

Pravilo reda in zgodovinski kontekst

Tretji dogodek je potekal 28. avgusta 2025 pri podružnični cerkvi sv. Lucije. Po sveti maši je Jana Magdalena Kolarič predstavila pomen pravila sv. Avguština za magdalenski red, ki je določal temeljne oblike skupnega življenja in duhovne discipline redovnic.

Mag. Lilijana Urlep je nato osvetlila vlogo družine Sparovitz, zaslužne za obsežno prezidavo samostana v 19. stoletju. Ogled grobnice na pokopališču ob cerkvi je udeležencem omogočil seznanjanje z osebami, ki so pomembno vplivale na razvoj samostanskega kompleksa. Dogodek so dopolnili glasbeni in literarni nastopi, ki so srečanju dali posebno spominsko in meditativno razsežnost.

Sklepni večer – štirje pogledi na dediščino magdalenk

Cikel dogodkov se je zaključil oktobra 2025 s strokovnim večerom, ki je združil več pogledov na zgodovino samostana in delovanje magdalenk. Pred dogodkom je bila darovana sveta maša ob spremljavi Pevskega društva svete Cecilije župnije Poljčane.

Andrej Grobelnik je predstavil Zofijo Rogaško, ustanoviteljico studeniškega samostana, mag. Lilijana Urlep pa zgodovinske okoliščine prihoda magdalenk ter potrditev njihove naselitve s strani cerkvene in cesarske oblasti. Dr. Simona Kostanjšek Brglez je osvetlila magdalenke kot umetnice, mecenke in naročnice prenov, s čimer so pomembno vplivale na arhitekturno in umetnostno podobo samostana. Jana Magdalena Kolarič je predstavila spomine na zadnje studeniške sestre in njihovo življenje po razpustu samostana. Sklepni dogodek je datumsko sovpadal s prihodom sester magdalenk v Studenice, kar je obeleževanju dalo dodatno simbolno razsežnost.

Pomen obeleževanja in sodelovanja

Za Zgodovinsko društvo dr. Jožeta Koropca Slovenska Bistrica je bilo sodelovanje pri pripravi dogodkov v posebno veselje in ponos. Dogodki so povezali institucije ter strokovnjake, ki vsak na svoj način prispevajo k razumevanju in ohranjanju dediščine Studenic. Prav sodelovanje med institucijami in posamezniki se je znova izkazalo kot ključno za kakovostno in vsebinsko poglobljeno obeleževanje tako pomembne obletnice.

Obeleževanje 140-letnice prihoda magdalenk je pokazalo, kako pomembno je, da lokalna skupnost svoje zgodovinske mejnike obeležuje premišljeno in strokovno. Takšni dogodki omogočajo ponovno srečanje s skupno preteklostjo ter pomagajo ohranjati spomin na ljudi in skupnosti, ki so oblikovali podobo kraja.

Z dogodki v letu 2025 se spomin na magdalenke ni le obujal, temveč se je ponovno vzpostavil kot del žive dediščine prostora, ki še danes povezuje preteklost in sedanjost.

Primož Rajh,
Zgodovinsko društvo dr. Jožeta Koropca Slovenska Bistrica

POROČILO O RAZSTAVI STUDENIŠKI SAMOSTAN V LUČI OBNOVITVENIH POSEGOV

Oktobra 2025 je bila v prostorih nekdanjega samostana v Studenicah odprta panojska razstava *Zidovi naše preteklosti, temelji naše prihodnosti – Studeniški samostan v luči obnovitvenih posegov*, ki predstavlja rezultate raziskav in obnovitvenih del na studeniškem samostanskem kompleksu, ki je eden najpomembnejših sakralnih spomenikov v Sloveniji ter osrednji kulturni spomenik v občini Poljčane. Razstava je bila pripravljena v okviru projekta *Dnevi evropske kulturne dediščine*.

Razstavo sta pripravili **dr. Simona Kostanjšek Brglez**, vodja projekta revitalizacije studeniškega samostana, in **Alenka Zupan**, odgovorna konservatorka za samostan z Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor. Nastala je v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Slovenskim konservatorskim društvom, Občino Poljčane in Zadrugo Živo gnezdo.

Sistematična obnova samostana se je pričela v devetdesetih letih 20. stoletja. Po prekinitvi obnove na prelomu tisočletij so obsežna obnovitvena dela potekala med letoma 2022 in 2025.

Med posegi so bili najdeni številni elementi, ki so prispevali k boljšemu in celovitejšemu razumevanju razvoja kompleksa skozi stoletja ter njegovi zgodovinski, arhitekturni in umetnostni podobi.

Obnova studeniškega samostana je rezultat tesnega in uspešnega sodelovanja med vsakokratnim lastnikom samostana (na začetku 21. stoletja je bila to Nadškofija Maribor, od konca leta 2021 mariborsko podjetje Enertec) in Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS). Prav tako poteka zgledno sodelovanje med lastniki, ZVKDS in Župnijo Studenice, ki kontinuirano obnavlja nekdanjo samostansko, sedaj župnijsko cerkev sv. Treh kraljev, ki je v lasti Rimskokatoliške cerkve in je fizično del samostanskega kompleksa. Studeniški samostanski kompleks velja za zgleden primer celovite in strokovno vodene obnove, ki pa še zdaleč ni zaključena. Razstava na panojih predstavlja potek gradbenih, konservatorskih in restavratorskih del skozi desetletja ter najpomembnejša odkritja.

Postavitev na šestih panojih kronološko in tematsko predstavi posamezne faze obnove – od prvih sanacijskih posegov in arheoloških raziskav do najnovejših stabilizacijskih in konservatorsko-restavratorskih del. Posebna pozornost je namenjena spoznanjem, ki so nastala neposredno med posegi in so pomembno dopolnila razumevanje gradbene zgodovine samostana.

Razstava izpostavlja interdisciplinarni značaj sodobnega varstva dediščine, saj so pri obnovi sodelovali konservatorji, arheologi, restavratorji, statiki in drugi strokovnjaki. Hkrati opozarja na pomen sodelovanja med stroko, lastnikom in lokalnim okoljem, brez katerega dolgoročna prenova tako zahtevnega spomenika ne bi bila mogoča.

Vodilo razstave je bilo približati strokovno delo javnosti ter pokazati, da je ohranjanje in varovanje kulturne dediščine kompleksen in dolgotrajen proces, ki vključuje raziskovanje,

vrednotenje, iskanje ustreznih rešitev, usklajevanje različnih pogledov, odločanje, postopno obnovo in končno tudi njeno predstavitev javnosti. Razstava *Studeniški samostan v luči obnovitvenih posegov* pomeni pomemben prispevek k strokovni in javni predstavitvi prenove studeniškega samostana.

Primož Rajh,
Zgodovinsko društvo dr. Jožeta Koropca Slovenska Bistrica

NAVODILA AVTORJEM PRISPEVKOV ZA ČZN

1. Časopis za zgodovino in narodopisje je interdisciplinarna znanstvena revija za humanistiko in družboslovje. Izdajata jo Univerza v Mariboru, Slomškov trg 15 in Zgodovinsko društvo v Mariboru, Gospejna ulica 10, (Univerzitetna knjižnica Maribor) 2000 Maribor.
2. Prispevke za ČZN sprejema uredništvo na naslov: Uredništvo ČZN, Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna 10, 2000 Maribor (vlasta.stavbar@um.si).
3. Prispevki, ki jih objavlja ČZN, so v slovenskem jeziku, povzetki v angleškem in nemškem jeziku, sinopsisi v angleškem jeziku.
4. V koliko gre za razpravo ali članek, mora prispevek obvezno vsebovati povzetek (največ 30 vrstic) in sinopsis (največ 6 vrstic).
5. Prispevek mora biti oddan v dvojni obliki: elektronski, združljivi z urejevalniki za okensko okolje, in odtisnjen na papir. Obsega lahko do 60.000 znakov.
6. Za trditve in znanstveno korektnost odgovarjajo avtorji prispevkov. Prispevki so lektorirani in strokovno recenzirani, recenzentski postopek je anonimen.
7. **Opombe** naj bodo pisane enotno, pod črto, na dnu vsake strani. V opombah uporabljamo krajše navedbe, ki morajo biti skupaj s kraticami razložene v poglavju viri in literatura. Pri arhivskih virih uporabljamo ustaljene kratice za arhiv, nato navedemo kratico fonda ali zbirke, signaturo oziroma številko fascikla ali škatle in številko arhivske enote ali ime dokumenta. Pri literaturi navedemo priimek avtorja, smiselno skrajšan naslov (ne letnice izdaje) in številko strani.

   Prispevki drugih znanstvenih panog (torej nezgodovinski) lahko izjemoma uporabljajo ameriški način citiranja APA (Stavbar 2006: 23) in seznam literature na koncu prispevka.
8. **Citiranje virov in literature** – če je na koncu objavljeno poglavje viri in literatura morajo biti sistematično navedeni vsi viri in literatura, ki smo jo navedli v opombah. Ločeno navedemo arhivske vire, literaturo, po potrebi tudi časopise, ustne vire ipd. V teh sklopih je potrebno gradivo navajati v abecednem vrstnem redu.

   Arhivski viri – navedemo: arhiv, ime fonda ali zbirke, po potrebi še številko fascikla ali škatle.

   Literatura – monografije – navedemo: ime in priimek avtorja, *naslov (in podnaslov) dela (v ležečem tisku).* Kraj in leto izida, str. ter DOI številko (če jo vir ima).

   Literatura – članek – navedemo: ime in priimek avtorja, naslov članka. *Naslov periodike ali zbornika (v ležečem tisku)*, za periodiko pa še letnik, letnico, številko oz. datum in strani, DOI št., za zbornik, kraj in leto izida, strani ter DOI št., če jo vir ima.

   Raziskovalni podatki – avtorji morajo vse uporabljene podatkovne vire ustrezno citirati oz. v »Izjavi o raziskovalnih podatkih« ustrezno opisati, če podatki niso digitalizirani ali zaradi drugih omejitev (npr. Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-2), Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah (ZASP)) niso objavljeni.
9. Priloge (slikovno gradivo, fotografije, zemljevidi …) bodo natisnjene enobarvno. Skenirane naj bodo v resoluciji 300 dpi (minimalna širina 10 cm) in shranjene v obliki tif ali jpg. Datoteke slikovnega gradiva naj bodo poimenovane v skladu s podnapisi v besedilu (slika 1 ipd.) in priložene v tej obliki osnovni datoteki. Pri podnapisih k slikovnemu gradivu navedemo: zaporedno številko, naslov slike in vir. Naj bodo na ustreznem mestu v besedilu.
10. Vsak prispevek mora vsebovati točen naslov avtorja: ime in priimek, akademski naslov ali strokovni naziv, delovno mesto ali ustanovo zaposlitve, njen naslov in morebitni naslov elektronske pošte.
11. Za prevode povzetkov in sinopsisov v tuje jezike poskrbi uredništvo revije.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTIONS FOR ČZN (*Review for History and Ethnography*)

1. Časopis za zgodovino in narodopisje (Review for History and Ethnography) is an interdisciplinary review for humanistic and social sciences. It is published by the University of Maribor, Slomškov trg 15 and Zgodovinsko društvo v Mariboru, Gospejna ulica 10, (University Library Maribor) 2000 Maribor.
2. Papers should be submitted to the Editorial Board: Uredništvo ČZN, Univerzitetna knjižnica Maribor, Gospejna 10, 2000 Maribor (vlasta.stavbar@um.si).
3. The articles published in ČZN are in Slovene language, the abstracts are in English and German, the synopses in English.
4. If the contribution is a treatise or an article, then the contribution should have an abstract (of maximum 30 lines) and a synopsis (of maximum 6 lines).
5. The contributions should be submitted in electronic Windows-compatible format and printed on paper. The contributions should not exceed 60,000 characters.
6. The contributions are proofread and peer reviewed with a blind peer review procedure. The authors are responsible for the statements and the scientific correctness of their papers.
7. **Footnotes** should be written unified, under the line on the bottom of each page. In the notes abbreviations should be used and they should be, together with acronyms, explained in the chapter References. With archival sources traditional acronyms for archives, followed by the acronym of the fond or collection, call number or the folder/box number and the number of the archival unit or the name of the document should be used. In references the name of the author, logically abbreviated title (not publishing year) and page number should be cited.

   The contribution from other scientific fields (not historical ones) can use the American citation APA (Stavbar 2006: 23) and the reference list at the end of the contribution.
8. **Citation of sources and references** – if there is a chapter Sources and References at the end of a contribution, all the sources and references should be cited systematically (see Footnotes). All the sources, such as archival sources, references, newspapers, oral sources, should be cited separately. Within these groups the materials should be written alphabetically.

   Archival sources: the archive, the name of the fond or the collection, if necessary also the number of the folder or of the box should be cited.

   References – books should be cited in the following order: Author's name and surname, *Title (and subtitle) in italics.* Publication place and publication year, pages. DOI number (if the source has one).

   References – articles should be cited in the following order: Author's name and surname, title of the article. *Name of the newspaper, review or book of proceedings (in italics)*, for periodicals also volume, year, number or date and pages and DOI no.; for a book of proceedings publication place and publication year, pages. DOI no. (if the source has one).

   Research data – authors must properly cite all data sources used or describe them in the "Research Data Statement" if the data is not digitized or is not published due to other restrictions (e.g. the Personal Data Protection Act (ZVOP-2), the Copyright and Related Rights Act (ZASP)).
9. Appendixes (picture materials, photographs, maps…) will be printed monochromatic. They should be scanned in the 300 dpi resolution (min. width 10 cm) and saved in the tif or jgp formats. The picture materials files should be named according to the order they appear in the text (example: slika 1 etc.) and should be added in this format to the basic file. The subtitles for the picture materials should include: consecutive numbers, picture title and source. They should also be put on the right place in the text.
10. Each contribution should have an exact author's address: name and surname, academic or professional title, working place or institution, its address and author's email address.
11. Translations of abstracts and synopses are provided by the Editorial Board.

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE
Review for History and Ethnography

Izdajata – *Published by*
Univerza v Mariboru in Zgodovinsko društvo v Mariboru –
University of Maribor and Historical Society of Maribor

Sedež uredništva – *Editorial office*
Univerzitetna knjižnica Maribor
Gospejna 10, 2000 Maribor
e-mail: vlasta.stavbar@um.si
tel. 040 261 333

Prevodi – *Translations*
Grens-tim d. o. o.

Lektoriranje – *Proofreading*
mag. Tadej Ian

Grafična priprava – *Prepress*
Katarina Visočnik

Naklada – *Circulation*
450 izvodov

Tisk – *Printed by*
Cicero, Begunje, d. o. o.

Letna naročnina za študente in posameznike –
Annual subscription price for students and individuals
21 EUR

Letna naročnina za ustanove – *Annual subscription price for institutions*
25 EUR

Cena posamezne tiskane številke – *Single print issue*
6,30 EUR

Revijo lahko naročite na sedežu Zgodovinskega društva v Mariboru, Gospejna ulica 10, (Univerzitetna knjižnica Maribor) 2000 Maribor (dejan.kac@um.si) ali na sedežu uredništva (zupanur@gmail.com) – *You can subscribe to the review at the registered seat of the Zgodovinsko društvo v Mariboru, Gospejna ulica 10, (University Library Maribor) 2000 Maribor or at the editorial office (zupanur@gmail.com).*

ISSN 0590-5966 (tisk/print)
ISSN 2712-3138 (splet/online)
Cena tiskanega izvoda: 6,30 €